

EESTI KOOL

PEDAGOOGILINE AJAKIRI

Nr. 3

Märts 1936

II aasta

SISU:

- V. Orav:** Muljeid ja tähelepanekuid gümnaasiumi õpilaste võistluskirjanditest.
- A. Mutt:** Süsteemist metoodilise tööõpetuse läbi viimisel.
- A. Kurvits:** Kooliaedade asutamise, korraldamise, töökohustuse ja kasutamise seaduslikke aluseid ja elulisi põhimõtteid.
- V. Marvet:** Orkester algkoolis.
- F. Oinas:** Algharidusest Ungaris.
- K. Ramul:** Psühholoogia Nõukogude Venemaal.
- A. Kalamees:** Algkoolide kevadised võimlemispeod.
- L. Saukas:** Valgustusajastu ideed ja nende mõju. Mitmesugust.

TALLINN

Haridus- ja sotsiaalministeeriumi väljaanne

Sobiva materjali kevadrüetuseks leiate
meie riidekauplustest

A.-S.
„TEKLA“

TALLINN, S. KARJA 15, TEL. 448-18

RIIDEÄRID:

TALLINN, Valli 10

TALLINN, S. Karja 15

HAAPSALU, Ehte 2

KURESSAARE, Kaalu 2

MUSTVEE, Tartu 15

NARVA, Peetri pl. 2

PETSERI, Kaubarida 6/7

PÄRNU, Vee ja Pika t. nurgal

RAKVERE, Turuplats

VALGA, Kesk 14

VILJANDI, Tartu 6-a

VÖRU, Jüri 5-a

Ar 936P
Eesti

EESTI KOOL

HARIDUS - JA SOTSIAALMINISTEERIUMI PEDAGOOGILINE AJAKIRI

Nr. 3

Tallinn, 20. märtsil 1936

II aasta

Muljeid ja tähelepanekuid gümnaasiumiõpilaste võistluskirjanditest.

V. Orav.

*Ex aliis disce, tibi quod
ex usu fiet.*

Terentius.

Haridus- ja sotsiaalministri 3. detsembri 1935. a. otsusega olin määratud HSM Koolivalitsuse juurde asutatud gümnaasiumiõpilaste võistluskirjandite auhinna määramise komisjoni liikmeks käesoleva õppeaasta võistluste jaoks. Komisjoni esimehe dir. P. Mägraken'i ülesandel toon alljärgnevad read täienduseks sellele, mis on ilmunud juba eelmises „Eesti Kooli“ numbris.

Nagu teada (vt. „Eesti Kool“ 1936, nr. 2, lk. 104—106), võttis osa tänavusest üleriigilisest kirjandite võistlusest 70 parimat gümnaasiumi lõpuklassi esindajat, neist 35 tütarlast ja niisama palju poeglapsi, Tallinnast — 23 ja teistest kohtadest — 47 õpilast.

Kuigi Eestis tütarlaste koole on enamuses ja ühishümnasiumideski tihti õpib tütarlapsi suuremal arvul kui poeglapsi, siiski võistlustel ilmsikultunud sooline jaotus võrdseks pooleks (eelmisel aastal 29 p. ja 30 t.) näitab, et poeglapsed üldiselt on julgemad välja astuma ja avalikkuse ees esinema. Seepärast neid valitakse ühishümnasiumidest sagedamini kui tütarlapsi, kes on iseloomult tagasihoidlikud, olgugi et nad muidu on virgad ja korrektsed töös ning teadmiste poolest edukalt võistlevad poeglastega koolipingis.

Parima töö kirjutas 27. jaanuaril s. a. tütarlaps ja viiest kiituskirjast kolm läks samuti tütarlastele; ka järgmised kandidaadid kiituskirjadele olid tütarlapsed (arvult 2).

Toon siin kohal võistlustööde hinnangu üldise astmestiku, kusjuures võrdse hinnanguga õpilased on reastatud märgusõnade alfabeedilises järjekorras:

5 „Randvee“ (Läänemaa ühishg.);

- 4,4¹⁾ „Deus ex machina“ (Valga ühisp.) ja „Gustav Hellas“ (Tall. Gustav-Adolfi g.);
- 4 „abc“ (Tartu tü. g.), „abiturient“ (Türi majandusg.), „Milli Mallikas“ (Tapa ühisp.), „Pagu“ (H. Kubu eragümn.), „Reet“ (Tartu tü. g.), „Uku“ (Tall. I. tü. komm. gümn.) ja „Väike“ (H. Treffneri erag.);
- 3,8 „Aatleja“ (Tall. poegl. gümn.), „Arit“ (Narva ühisp.), „Hain Estero“ (Vändra majandusg.), „Künkavalvur“ (Nõmme ühisp.), „Tõnu“ (Tall. poegl. g.), „Vabadus! Vendlus! Ühetaolisus!“ (Tartu poegl. g.), „=1%“ (Tall. poegl. komm. gümn.);
- 3,6 „Dico“ (Põltsamaa ühisp.), „Elmar Maidla“ (Tõrva ühisp.), „Elpe“ (Narva ühisp.), „Hüperbool“ (Rakvere ühisp.), „Ilumets“ (Võru ühisp.), „Noor Tarm“ (Tall. Gustav-Adolfi g.) ja „2×2=4“ (Tartu poegl. g.);
- 3,4 „Homne inimene“ (Petseri ühisp., eesti os.), „H. V. Tallinnast“ (E. Lenderi eragümn.), „Ideaalid ja aated“ (J. Vestholmi eragümn.), „Isamaa“ (Tall. I. tü. komm. g.), „Late Mainland“ (Pärnu tü. gümn.), „Mare Tartust“ (Tartu tü. gümn.), „Meri“ (Pärnu poegl. g.), „Merik“ (Jõhvi ühisp.), „Rannala“ (Võru ühisp.), „Sic transit gloria mundi“ (Tartu E. N. K. S. tü. g.), „Vir obscurus“ (H. Treffneri gümn.) ja „Vittorio“ (Tall. Doomkool);
- 3,2 „Cave canem“ (Tartu E. N. K. S. tü. g.), „Discipula scribens“ (Tall. I. vene ühisp.), „Hiidlane“ (Tall. saksa poegl. gümn.), „Humanism“ (Tall. Kaarli erag.), „Koldekilk“ (Tall. I. II tü. g.), „Li-Li“ (Valga ühisp.), „Okas“ (Tartu I. õhtugümn.), „Pessimist“ (Tall. I. saksa tü. g.), „Salu Suluoja“ (Otepää ühisp.) ja „Vari“ (Viljandi poegl. g.);
- 3 „A.“ (Rakvere Zeeh tü. komm. g.), „Adulescens“ (Rakvere ühisp.), „Harjutus teeb meistriks“ (Paide ühisp.), „Nemo“ (Tall. Prantsuse lütseum), „Noomi“ (Tartu ühis-komm. gümn.), „Saladus“ (Viljandi poegl. g.), „Virmaline“ (Tall. I. I tü. gümn.), „Ühel udusel jaanuari hommikul“ (Tartu ühiskomm. gümn.) ja „X. n.“ (Tartu saksa A. Walteri erag.);
- 2,8 „Omiat“ (Tall. I. I tü. g.) ja „Pikamäe Elna“ (Haapsalu Rootsi erag.);
- 2,6 „Arnold Kikas“ (Tartu I. saksa ühisp.), „Fatum“ (Tall. Vene eragümn.) ja „Goethe“ (Pärnu saksa eragümn.);
- 2,4 „Egni“ (Tall. Eliisekool) ja „Raidla“ (Viljandi EHS tü. g.);
- 2 „Elandu“ (Väike-Maarja ühisp.), „Mihkel Kanavaras“ (Saaremaa ühisp.), „Uus romantism“ (Petseri ühisp., vene os.), „Vares“ (Viljandi EHS tü. gümn.) ja „Vladimir“ (Tartu saksa erag.);
- 1,6 „Aargus“ (Tartu I. vene gümn.), „Kartlik A.“ (Narva vene gümn.) ja „Piirsalu“ (Tall. juudi eragümn.).

Need tulemused, võrreldes eelmise aasta hinnangutega (arvud sulgudes), seisavad samal tasemel: 1(6) — väga hea, 23(12) — head, 36(33) — rahuldavat ja 10(8) puudulikku tööd.

¹⁾ 4,4 tähendab seda, et viiest komisjoni liikmest kaks on hinnanud töö väga heaks, teised — heaks ($\frac{5+4+4+4+5}{5}$), 3,8 = $\frac{4+4+4+3+4}{5}$ jne.

Kolm asjaolu, minu arvates, ei luba tunnistada võistlustöö tulemusi hiilgavalt kordaläinuiks: 1) võistlusest osavõtjad olid gümnaasiumide parimad õpilasi, 2) ajaloo üldteema eelmisel õppeaastal läbivõetud kursusest võimaldas küllaldaselt määralt konkreetse materjali, eriti näidete kasutamist kirjandi tuumakaks sisustamiseks, 3) töid hinnati esimeses järjekorras sisuliselt, aga mitte keelelt (ja kompositsioonilt), mis on tähtis eriti muukeelseile, osalt aga ka eestikeelsele koolele.

Võinuks loota, et puudulikke töid üldse esile ei tule. Kahjuks aga oli neid rohkem, kui ametlik statistika näitab, sest mõnigi sisult puudulik töö on lõppkokkuvõttes hinnatud rahuldavaks keelelise külje pärast.

Suurimaks üldiseks veaks oli sisuline pinnapealsus ja verbalism (üld-sõnalisus) ning saamatus kompositsioonis, mis küll mõnel juhtumil on tingitud kahvatust, hõredast sisust. Hoopis vööriti on käsitelnud teemat kolm-neli õpilast. Teema andmisel küll seletati, mida tuleb silmas pidada töö kirjutajal ja mis tähendab „valgustusajastu“ (s. k. Aufklärung, v. k. Epohha prosveštšeniija), kuid siiski üks õpilane („Piirsalu“) kirjutab algusest lõpuni „Humanismist“ ja „Sotsialismist“ (suurte tähtedega)! Teine („Aargus“) jutustab midagi üldsõnaliselt „rahvuslikest liikumistest ja ideedest, mis panid aluse kaasaegsete (autoril 15—16. sajandi!) natsionaalsete riikide tekkimisel. Sellest ajast peale, nõnda nimetatud rahvuslik ärkamine võtab järjest rohkem ja rohkem hoogu...“. Jätkub jutt Eesti rahvuslikust ärkamisajast, kus „Eesti valgustusaja ideed olid sihitud vööraste mõjude vastu võitlemiseks, peamiselt muidugi saksa ja vene ümberrahvustamise katsete tõrjumiseks.“ Lõpeb kirjutis rõõmsa akkordiga: „Rahvas saavutas viimaks ammuigatsetud vabaduse ja ühtlasi sellega tõendas valgustusaja ideede elujõulisuse.“ Eesti ärkamisaeg on olnud komistuskiviks ka „Mihkel Kanavargale“, „Arnold Kikkale“, „Varesele“ ja „Vladimirile“, osalt ka „Kartlikule A-le“, „Raidlale“, „Varjule“ ja „=1%-le“. Suuri kõrvalekalduumisi teemast leidub veel „Egni“, „Elandu“ ja „Vittorio“ töedes.

Pinnapealsete, verevaeste tööde hulk on palju suurem. Siia kuuluvad järgmiste märgusõnadega tööd: „A“, „Harjutus teeb meistriks“, „Homme inimene“, „Ilumets“, „Koldekilk“, „Li-Li“, „Mare Tartust“, „Nemo“, „Noomi“, „Okas“, „Omiat“, „Pessimist“, „Pikamäe Elna“, „Rannala“, „Saladus“, „Salu Suluoja“, „Sic transit gloria mundi“, „Uus romantism“, „Virmaline“, „Ühel udusel jaanuari hommikul“, „X. n.“, „=1%“ ja „2×2=4“.

Veel rohkem vigu leidub tööde kompositsioonis, kus sissejuhatus võtab enda alla niisama palju ruumi kui peosa või vähemalt $\frac{1}{3}$ töö ulatusest, peosa (teema) on jäänud arendamata või aines on disponeeritud ebaproportsionaalselt. Selle vea all kannatab suurem osa ülalmainitud pealiskaudsetest tööddest ja kõik „puudulikuks“ hinnatud tööd. Lisaks neile nimetan veel mõned üksikud: „Aatleja“, „Fatum“, „Goethe“, „Hiidlane“, „H.V. Tallinnast“, „Künkavalvur“, „Vittorio“ ja „Väike“. Üksikasjalisem analüüs võistlustööde kompositsioonist ja stiilist ning keelest ilmub lähemal ajal mag. J. Aaviku sulest.

Omalt poolt ei taha jätta nimetamata, et võistluskirjandite stiil on täitsa korrekne, ütleksin isegi — päris ilus. Arutleva ja kirjeldava teema — „Valgustusajastu ideed ja nende mõju“ — käsitlemisel oli kõige kohasem asjalik, teaduslik, lihtsust ja selgust eelistav nn. proosastiil. Seda ka tarvitati. Ainult mõned üksikud õpilased katsetasid möödunud võistlusel ka taidestiiliga.

Nii leidis üks neist („Koldekilk“), et ajaloo üldteema puhul on rakendatav ka dialoogiline käsitlemisviis, teine („Mare Tartust“) tarvitas epistolaarset (kirjakujulist) vormi ja kolmas („=1%“) lavastas koguni draama ühes vaatuses, kahes pildis. Kahjuks ilusa välise koore all kannatas taidurite töö tuum.

Suurimaks stiilialaliseks paheks osutus verbalism, püüd ilusate, aga üldiste ja väheütlevate sõnadega kinni katta teadmiste nappust, tahe küsimuse selgest, tabavast ja konkreetsest käsitlemisest mööda pääseda. Näiteks: „Peale poliitilise elu avaldub valgustussajandi mõju ka paljudel teistel aladel, nagu teaduses, usus ja hariduses, kus tekkisid uued vaated ning voolud“ („A“). Ja ei muud midagi. „Kuna tol ajal Euroopat valitses rida haritud kuningaid, kes pooldasid ratsionalistide ideid, siis leidsid mõningad neist ideedest ka ärakasutamise tegelikus elus. Kuningate toetus aitas ka tugevasti kaasa ratsionalismi arengus ja levinemises . . . Valgustusajastu ideed tungisid ka Eestisse. Tol korral olles Venemaa ülemvalitsuse all, ei saanud nad küll mõjule pääseda, sest ehkki tollaegne valitseja Katariina II oli ka huvitatud valgustusajastu ideedest, ei suutnud ta siiski suuremat korda saata, kuna oli tugevasti aadli mõju all. Siiski tal läks korda kergendada talupoegade elu, ehk-küll mitte sellises ulatuses, kui seda soovis. Ka Eestis seetõttu muutus talupoegade seisukord kergemaks. Kuid üldiselt peab mainima, et Eestile valgustusajastu siiski suuremat mõju ei avaldanud“ („Fatum“). Nende sõnadega lõpebki „Fatumi“ töö. Selliseid näiteid võiks tuua väga palju, kuid ühelt poolt ajakirja kitsas ruum ja teiselt poolt lugeja kannatuse proovilepanek ei luba seda teha.

Toon veel ainult paar näidet stiili „pärlidest“, kus piltlikkus on läbi põimitud vulgarismidega. „Ägeda arvustuse alla võeti ka usk: säält taheti välja rookida kõik see, mis pole mõistusele vastuvõetav; taheti paavsti autoriteet maha kiskuda. Vatikani jumalusele näidati rusikaid; selle mehe rusikale, kes oli aastasadu kägistanud indiviidi mõttevabadust, leiti vastumürki — paavst pisteti lihtsalt tulle, ärkav mõistuse renessans pani talle ohjad pähe . . . Rahvas ei tohtinud üldse paotada oma sapist suud — ta vaid magagu ja elagu vanast rasvast! Absolutism on riigikord, kus armetuimigi tohman võib teha karjääri, ratsutades rõhutute kulul . . . Ka pastorite seas ahmiti uusi voole“ jne. („Ideaalid ja aated“).

Stiili ja kompositsiooni vigade kõrval leidub üksikuis kirjandeis ka sisulisi komistusi, eksimusi ajaloolise tõe vastu. Ja miks ei peaks neid ka olema, kui isegi mõned silmapaistvate ajaloolaste poolt koostatud õpperaamatud otse kubisevad jämedaist vigadest! Rikka teadusliku pagasiga ja sulemehe vilumusega õpperaamatu autor harilikult istub oma koduses, vaikes töötoas, nelja seina vahel, olles ümbritsetud hulgalisist käsiraamatuist ja eeskujulikest välismaa õpperaamatuist, kirjastaja poolt saadetud palgaline korrektor käsikirja parandamiseks selja taga. Koolinoored aga on sunnitud kirjutama võorastes oludes, ärevas õhkkonnas, piiratud ajaga (5 tundi musta ja puhta töö jaoks), ilma ühegi käsiraamatuta ja eeskujuta, lootes ainult oma noorele mälule ja poolküpsule üldarengule.

Mõned näited tõendagu mälu ülesütlemist üksikjuhtudel. „Montesquieu ei tunnusta seisuslikke vaheseinu ega üksikute rahvakihtide eesõigusi“ („Adulescens“). „Belgia vabaneb hollandlaste mõju alt ja kuulutab enese vabariigiks 1830. a.“ (idem). „Venemaal sündis see (pärisorjusest) vabastamine aastal 1861, meie kodumaal aga juba 1842. Venemaal vabastati küll talupojad, aga maad nad ei saanud, nii et viletsus oli suur. Inimesed maalt

siirdusid linna, et seal muutuda töötuks“ („Arnold Kikas“). Joseph II korduvalt nimetatakse „Franz II“ („Dico“). „Nii nägi Voltaire ette riigikorra, milles oli kolm võimu: seadusiandevõim, seadusitärete võim ja kohtuvõim. Need kolm võimu olid nähtud ette lahutatult, olenematult üksteiselt. See riigikord pidi sarnlema Inglismaa konstitutsiooniga“ („Elandu“). Maria Theresia järeletulijaks peetakse „Saksa keiser Leopold I“ („Elmar Maidla“). „Katariina püüab meie talupoja tulunduslikku ja õiguslikku olukorda parandada 1783. a. maapäeval“ (idem). Pestalozzi pannakse „tegutsema Madalmail“ („Elpe“). „Roussou, kes samuti arutles riigi- ja ühiskonnaelu üle ning ka leidis, et võim peab olema rahva käes ja ta võib selle võimu vaid usaldada kuningale, seni kui ta täidab korralikult oma kohustusi“ („Fatum“). Montesquieu raamatus „Seaduste vaimust“ „käsitleb riigivõimu jagamist kahte ossa: „Eksekutiivne võim ja legislatiivne võim“. Eksekutiivne võim kuulub tema järgi kuningale ja legislatiivne võim rahva esindajatele“ („Goethe“). Hugo Grotius († 1645) on „Hollandi valgustusajastu kirjanik“ (idem). Reaktsiooni ja romantismi mõisted on ära segatud: „Romantism vaatab vanadele olukordadele tagasi ja arvab, et seisuste ajajärk on toonud rahvale kõige rohkem õnne. Romantismi voolu vastaseks on liberalism“ (idem). „Õieti olid valgustusajastu ideed suurimad tõukeandjad usu-uuenduste tekkimisteks; viimase suurema viljana tekkis luterism“ („Hain Estero“). „Valgustusaja ideede mõju ulatus ka meie kodumaale, kuigi alles ligi 75 a. hiljem“ (idem, ka „Vir obscurus“). „Esimesed valgustusajastu ideede sissetoojad ja läbiviijad olid mõned nooremad mõisnikud, kes enestele alluvais mõisus lasksid talurahva pärisorjusest vabaks“ (idem „Estero“). „Katariina II nõudis eestlaste pärisorjusest vabastamist“ (idem). „Katariina II kutsus kokku nõukogu. Selle nõukogu töötulemusena võiks nimetada seaduste kogu, mille abil suudeti korraldada õiglasemat kohtupidamist“ („Harjutus teeb meistriks“). Hobbes on „hollandlane“ („Hiidlane“). Jannau, Merkel ja Schwarzenberg on „talurahvasõbralikud aadlikud“ („Homne inimene“). Deistide arvates Jumal on loonud maailma ja valitseb ning juhib seda — Jumal ja maailm on üks“ („Humanism“). Baruch Spinoza oli „hispaania juut“ ja Katariina II sai troonile „1763. a.“ („Isamaa“). Samad vead korduvad sama kooli õpilase „Uku“ kirjandis. „Vägevad valitsejad nagu Heinrich IV, Katariina Suur ja Friedrich Suur hakkasid teotsema nende ideede mõju all“ („Kartlik A.“). „Meie rahvustunne, meie esiisade püüd iseseisvusele, meie vabadusvõitlus — see kõik on valgustusajastu kaudne mõjutus“ („Koldelkilk“). Prantsuse suure revolutsiooni algus dateeritakse „a. 1798“ („Künkalvalvur“). Joseph II asemel kirjutatakse korduvalt „Franz Josephist“ („Late Mainland“ ja „Vir obscurus“). „1765. a. astuski kokku Eestimaa maapäev“ („Noor Tarm“). Liivimaa kindralkuberner George von Browne on nimetatud „resideerivaks maanõunikuks“ (idem) „Voltaire pidas kõige ideaalsemaks riigikorraks konstitutsioonilist monarchiat, kus riigi valitsejat piirab jõukam kiht kodanikke“ („Omiat“). „Juba Katariina II ajal arutati 1865. a. maapäeval talupoja seisukorra parandamise küsimust“ („Pagu“). Nimelt rajati 1891. a. konstitutsioon Montesquieu vaateile, kuna 1893. a. konstitutsioonis viidi läbi Rousseau põhimõtted“ (idem). „Franz II“ *pro* Joseph II kordub ka „Pikamäe Elnal“. „Voltaire pooldas kolme võimu lahutamist riigis“ („Raidla“). „1765. a. tegi ta (Kat. II) ringreisi Eestis“ („Sic transit gl. m.“). „1795. a. avaldati uus asehaldurkonna seadus“ („Uku“). Louis XIV on moonutatud „Louius XVII“ („Uus romantism“). „Kui seni

oli arvatud, et riigi valitsemine on võimalik vaid siis, kui riigi eesotsas seisab monarh, propageerisid need mehed (Voltaire, Rousseau ja Montesquieu) vabariiklikku korda“ („Vari“). „Küll aga levisid sel ajal valgustusaja ideed juba Venemaal, kuigi teiste Euroopa riikidega võrreldes suure hilinemisega“ (idem). „Riigivormidest pooldab ta (Voltaire) konstitutsioonilist monarhiat, kuna ta arvab, et rahvas ei ole poliitiliselt küllalt küps riigivalitsemisest osavõtmiseks“ („Virmaline“). „Austrias viidi läbi kohtureform, mille järgi karistused muudeti inimlikumaks ja surmanuhtluse kaotati. Valgustatud absolutistid ütlesid, et nad on oma riigi ja rahva teenrid, kes on oma võimu saanud rahvalt“ („Väike“). „Valgustatud absolutistidest on nenditavad Maria Antoinette ja Katariina 2^a“ („Ühel udusel jaan. hommikul“). Draama lavastaja („=1%“) on sattunud anakronismi, lastes ilmuda Louis XIV ette, kes suri 1715. a., koos teistega ka imiku J. J. Rousseau (sünd. 1712. a.) — aru andma „oma seisukohtadest ja vaadetest“. Audientsil nooruke (20 a.?) Voltaire ägedas kaitsekõnes satub vastuollu oma tõekspidamistega: „Kui me loome omale konstitutsiooni, siis me riik on palju kindlam ja tema tulevik parem“ (ib.).

Neid väheseid tsiteeritud vääratusi arvestamata (või arvestadeski) on hindamiskomisjoni üldotsusest selge, et valgustusajastu esindajaid ja nende ideid tuntakse üsna põhjalikult ja õieti, eriti selles osas, mis puudutab Prantsusmaad. 18. sajandi kirjanikke väljaspool Prantsusmaad tuntakse vähe: 4—5 õpilasel 70 hulgast vilksatab ka kirjandi veergudel Lessingi, Herderi, Goethe, Kanti, Pestalozzi, Beccaria jt. nimi („Milli Mallikas“, „X. n.“ jmt.); siiski viimastesse üksikasjalisemalt ei süveneta, küll aga väga paljud pikalt ja laialt peatuvad ratsionalismi tekkimise ja selle esindajate (Descartes, Grotius, Spinoza, Hobbes jt.) juures, mis antud teema puhul ei ole hädavalaline (mõeldav vaid lühikese sissejuhatusena).

Vähem õnnestunud on käsitelu valgustusajastu ideede mõjust: veel Lääne-Euroopa valgustatud ainuvalitsejaid enam-vähem tuntakse, aga valgustusideede mõju Eestis ei leita või otsitakse tihti sealt (Eesti rahvuslik ärkamis-aeg, Eesti vabadussõda ja iseseisvuse-aeg), kus mõõduandvad on hoopis teised tegurid. Torkab silma Eesti olude puudulik tundmine ja nõrk käsitelu just vähemusrahvustest õpilaste juures. Ei ole ära kasutatud neidki väheseid andmeid, mida saksa õppekeeleaga koolides võiks leida A. Spreckelseni („Geschichte Estlands“, lk. 92—97), H. Laakmanni (Gesch. Liv-, Est- und Kurlands“, lk. 118—131) ja dr. E. Seraphimi („Balt. Geschichte im Grundriss“, lk. 336—365) raamatuid (eelistatum oleks olnud muidugi prof. H. Kruusi „Grundriss der Geschichte des estnischen Volkes“, Tartu 1932, lk. 50—69); vene gümnaasiumide abiturientid ei mäleta Eesti ajaloost enam sedagi, mis nad algkoolis on õppinud A. Nikolajevi või A. Makarovskij koostatud Eesti ajaloo õpperaamatuid.

Huvitav on siin kohal ära märkida, et noored autorid, kirjutades ajaloo üldteemale, on kasutanud ainult seda materjali, mis leidub ajaloo õpperaamatus. Rakendamata tõhe on jäetud kõik muu aines, olgu see kodus loetud kirjandus või koolis õpitud usu-, mõtte-, kasvatuse-, majanduse- ja kodanikuteadus ja — mis eriti tähtis käesoleval juhul — kirjanduslugu. Eesti õppekeeleaga koolidest leidis ainult 2 (kaks) abiturienti („Nemo“ ja „Vir obscurus“), kes teadsid kirjutada, et Prantsusmaalt pärinevate valgustusideede tõttu tekkis meil ilmlik jutukirjandus, mille sihiks oli tõsta „maarahva“ haridust ja elutaset (Arvelius, Luce, Willmann, Holtz, Rosenplänter). Saksa

õppekeelega gümnaasiumi õpilasist ometi üks („X. n.“) näitas korralikku „Tormi ja tungi“ ajastu tundmist, aga vene gümnaasiumide esindajaist ükski ei käsita suurt keisrinnat Katariina II kui kirjanikku ja reformaatorit. Tahes või tahtmata peab jagama P. Hinnovi mõtteid ja väiteid õppeainete tihedama kontsentratsiooni vajadusest: „Meie ajal, kus õpetus on killunenud paljudeks näilikut täiesti iseseisvaiks ja üks teisest eraldatud õppeaineiks, on nende õppeainete vastastikune lähendamine ja nende sihikindel üks teisega sidumine eriti tarvilik... Kui õppeained igaüks ainult oma eesmärgi taotlevad ja ainult iseendid arvestavad, võivad nad tõepoolest ka õpilase teadvuses jääda üks teisest eraldatud aladeks ning seal püsida omaette „teadmistena“, millel omavahel puudub orgaaniline side, samuti kui see hariduslik väärtus ja kasvatulik mõju, mida neilt loodetakse“ (vt. „Eesti Kool“ 1936, lk. 71).

Kõik või suuremalt jaolt kõik siin rüüvatud puudused on välditud parimais kirjandeis (arvult 24). Viimastel on ilus, parajasti pikk ja teemaga seoses olev sissejuhatus, asjalik, tõsine, võrdlemisi täielik ja plaanikindlalt arendatud peaosas, hoogus ja tabav lõppsõna, lihtne, loomulik, selge ja ladus stiil ning ortograafiliselt õige keel.

Parimate ja ka täitsa *rahuldavaks* hinnatud kirjandite noored autorid on teinud au oma koolile ja kodule ja on näidanud eneste suhtes üles vaimset küpsust, sest „*nihil earum rerum scire, quae antequam nascereris factae sunt, hoc est semper esse puerum. Cognoscere vero res gestas memoriae veteris, ordinem tenere antiquitatis, exemplorumque omnium habere notitiam, decorum, laudabile ac prope divinum est*“ (Cicero).

Süsteemist metoodilise tööõpetuse läbiviimisel.

Ins. A. Mut.

Tööstusliku kooli ülesandeks on uute kvalifitseeritud oskustöölise ettevalmistamine. Tehnika peadpööriv areng viimaste aastakümnete jooksul esitab järjest suuremaid nõudmisi ka oma rivimeeste- oskustöölisile niihästi praktilisel kui ka teoreetilisel alal. Paratamatult peavad tööstuskoolid ajaga sammu pidama, et mitte kaotada oma tähtsust tehniliste rivimeeste taimelavana. Tuleb leida teid selleks, et kooli käsutuses oleva ajaga saada võimalikult suuremat efekti väljaõppe alal, tuleb leida õppesüsteem, mille abil õpilase arenemine töökuse õppimisel kiireneks.

Välismaine kirjandus tööõpetuse metoodilise külje üle on äärmiselt kasin ja üld sõnaline. Suures enamuses pole ta ka kohaldatav meie oludele ja tööstuse nõuetele. Paratamatult tuleb koolidel enestel katsetada, välismaade kogemusi kohandada meie oludele ja katsetuste tulemusi süstematiseerides luua sobiv ja vastuvõetav õppesüsteem.

Lubatagu siinkohal tutvustada asjast huvitatuile õppesüsteemi, mis on katseviisil läbi viidud Narva tööstuskooli I klassis metallitöö õpetamise alal.

Iga õppesüsteemi rajamise aluseks on soovitava lõpptulemuse analüüs. Nüüdisaja oskustööliselt nõutakse mitte ainult töökust, vaid suurel määral

ka töö organiseerimise ja ratsionaliseerimise oskust. Nende nõuete täitmiseks peab kool andma oma õpilasile:

- 1) kindlat töövõtete tundmist vastaval erialal;
- 2) nõutava töökiiruse juures vastava täpsuse saamise oskust;
- 3) töö plaanitsemise oskust, et võimalikult väikese aja ja lihastejõu kuluga kätte saada maksimaalseid töötulemusi;
- 4) tööriistade ratsionaalset kasutamisoskust.

Nende mitmekesiste oskuste ja teadmiste andmisel on olulise tähtsusega õppemeetod. Temast oleneb väljaõppe kvaliteet ja aeg. Kõne all oleva õppesüsteemi aluseks on võetud nn. operatiivmeetod. Selle meetodi iseärasuseks on iga töö lõhkumine algosadesse, millede tundmaõppimise järele asutakse töö kui terviku teostamisele.

Lukusepatöö põhioperatsioonideks võib lugeda viilimist ja raiumist (operatsiooniks nimetame tööprotsessi osa, mis asetseb kahe tööriista, töökohta või materjali vahetuse vahel). Vastavalt sellele on pearõhk I õppeaasta õppetegevuses pandud nende kahe operatsiooni omandamisele. Selle kõrval aga omandavad õpilased algvõtteid ka lukusepatöö abioperatsioonidelt.

Kogu I õppeaasta töö võime jagada nelja õppeperioodi, vastavalt igal perioodil omandatavatele oskustele: 1) töövõtteid, 2) tööoperatsioonid, 3) operatsioonide kogumikud ja 4) iseseisev töö.

Töövõtete perioodil õpilane omandab vastavate harjutuste kaudu õiged tööliigutused.

Operatsioonide perioodil õpilane hakkab kasutama eelmisel perioodil omandatud liigutusi teatava primitiivse töö teostamisel.

Operatsioonide kogumikkude perioodil seob õpilane üksikuid operatsioone eseme valmistamisel.

Iseseisval perioodil on õpilane jätud täiesti omaette töö teostamisel.

Töövõtete periood.

Kõige kaugemale ulatuva tähtsusega on esimene periood. Valesti kätte õpitud tööliigutuse parandamine pärastpoole osutub võrdlemisi raskeks ja võib põhjusi anda mitmesugustele elukutselistele kehavigadele. Iga tööliigutusele on omased järgmised komponendid: 1) seisang tööliigutuse läbiviimisel, 2) tööriista haare käega, 3) liigutuse konstruktsioon, 4) liigutuse tempo, 5) liigutuse läbiviimisele rakendatud jõud, 6) ühelajal toimuvate mitmesuguste kehaosade liigutuste kooskõlastamine ja 7) liigutuse täpsus. Üksikute tööliigutuste komponentide uurimise alal on võrdlemisi põhjaliku töö läbiviinud Nõukogude Vene Tööuurimise Instituut (Центральный институт труда) ja sealseid uurimistulemusi kasutas ka Narva tööstuskool I. õppeperioodi töö organiseerimisel.

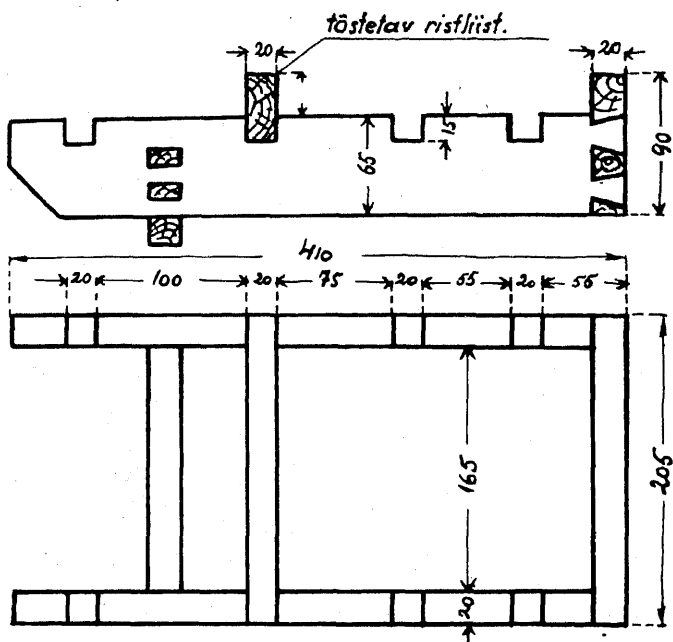
Seisang peab andma kindla toe liigutust läbiviivale kehale. Erisuguste liigutuste tegemisel on ka seisang isesugune. Tööriista haare käega peab olema selline, mis ei mõju käele väsitavalt ja on kooskõlas käe normaalasendiga. Liigutuse konstruktsioon või ehitus peab olema selline, et selle juures käsi võimalikult lühikese tee liigutuse jooksul läbi käib. Liigutuse tempo määrab ära tööstuse iseloom ja teataval määral ka liigutuse teostaja temperament. Liigutuse läbiviimisele tuleb rakendada võimalikult väheseid lihaste rühmi, et vältida liigset väsitamist. Üksikute kehaosade liigutuste kooskõlastamisest oleneb ka liigutuse täpsus ja seepärast tuleb sellele liigutuse komponendile erilist tähelepanu pühendada. Need on lähtepunktid, mis

määravad ära kogu esimese perioodi õppetegevuse suuna. Kogu ülesanne seisab selles, et muuta liigutus automaatseks ja sellega vabastada õpilase teadvus üksikute liigutuse komponentide jälgimisest. Selleni jõuab õpilane ainult kavakindla harjutamise teel.

Tööliigutuse harjutamist ei seo kool mingisuguse eseme valmistamisega, nagu see suuremalt jaolt kombeks on, vaid teostab treening-harjutuste näol.

Treening on teatavate liigutuste automatiseerimiseks suure eduga kasutatav mitmesugustel aladel, milledest võiks esiplaanile tõsta sporti ja muusikariistade käsitamist. Samadel kaalutlustel saab seda kasutada ka tööliigutuste õpetamise kiirendamiseks.

Treening-harjutuste läbiviimiseks kasutab kool eelpool nimetatud instituudi poolt konstrueeritud aparate, milledest viilimise liigutuse treening-aparaat on näidatud joon. 1.

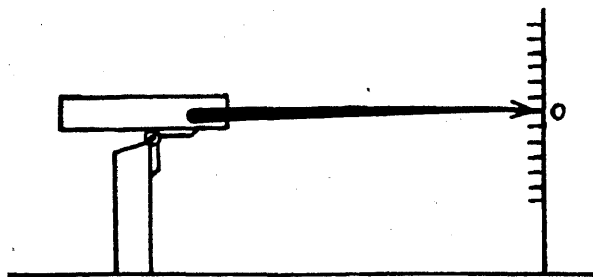

Joon. 1.

Nagu joonisest nähtub, kujutab see aparaat enesest põhjata puust kastikest sälkudega külgliistudel, kuhu asetatakse ümbertõstetav ristliist. Viilina on tarvilusel puust viili imitatsioon, pikkusega 60 sm. Viilimise treeningaparaadi tarvitusele-võtmine võimaldab õpilase täit tähelepanu juhtida liigutuse üksikosadele, nende puhtale ja otstarbekohasele läbiviimisele. Erilise tähtsusega õpilase edaspidisele arengule on treeningu esimesed päevad. Näivalt on treening, kui niisugune, kuiv ja monotoonne ja võiks mõjuda õpilasse rusuvalt, mis töö tagajärgedele oma mõju avaldamata ei jäta. Selle vältimiseks ei lase kool ühetüübilist treeningut ei kunagi teha üle kahe tunni järgimööda, ja katsub elustada teda põhjalikkude seletustega treeningu tähtsusest. Sel teel hoidub õpilaste huvi kogu aeg treeningu läbiviimisel ja treeningu tagajärgedega võib täiesti rahul olla. Viilimise treeninguks on ettenähtud 35 tundi, millest ka täielikult jätkub. Harjutused on järjestatud nõnda, et õpilane algu-

ses omab laia toetepinna viilile, pärastpoole see pind muutub järjest väiksemaks ristliistu ümbertöstmise teel, kuni lõpuks tuleb tal liigutus sooritada võrdlemisi kitsal kandil.

Treening-harjutuste tulemuste kontrollimiseks ja üksikharjutuste järele õpilastele pildi andmiseks nende edasijõudmisest liigutuse omandamisel on tarvitusel primitiivne kontrollaparaat (joon. 2), mis koosneb kahest üksteisele risti asuvast puuliistust, mis omavahel on ühendatud šarniiriga. Horisontaal-liist on varustatud osutiga, mille kaasabil fikseeritakse vastaval skaalal viili kõrvalekaldumisi horisontaalsihist liigutuse jooksul.

Joon. 2.

timiseks on treeningu pikkus alguses ainult 5 minutit, millele järgneb 2-minutiline puhkus. Treeningu lõpu poole pikeneb töö aeg 10 minutini.

Omandades treeningu kestel küllaldast liigutuste automaatsust, siirdub õpilane juba tegelikule viilimisele või raiumisele. Et üleminek treening-harjutustelt tegelikule tööle ei oleks liiga järsk, mis treeningu tulemused annuleerimisele viiks, saab õpilane tööstamiseks alguses pehme materjali, milleks kool tarvitab puud. Operatsioonidega puu kallal lõpeb esimene õppeperiood.

Operatsioonide periood.

Operatsioonide perioodil õpilane rakendab need kogemused, mis ta omandas harjutuste jooksul, tegelikule tööle. Tööd, mida õpilasel tuleb teostada, on valitud nende täitmise raskuse ja keerulisuse järjekorras, kusjuures on silmas peetud seda, et nad ei nõuaks õpilasel pikka teostamise aega. Lühike töökestvus hoiab õpilase huvi kogu aeg töö juures, mida ei juhtuks, kui iga üksik töö kestaks nädalaid. Teise perioodi töödeks on sihilikult valitud sellised tööd, mis esemetena ei saa õpilast põrmugi huvitada, ja seda sellepärast, et tema peamine tähelepanu oleks juhitud puhtale ja reegli-pärasele võtete kasutamisele.

Tööd, mida õpilane sel perioodil teostab, oleksid järgmised: 1) plaadike, mil tuleb viilida küljed ja kandid sirgjooneliseks, vastastikku paralleelseks ja nurgad 90° alla, 2) välisnurk 60° , 3) sisenurk 60° , 4) väline poolring, 5) sisemine poolring, 6) sisemine ring, 7) sise- ja välisnurk 90° ja 8) astmeline šabloon.

Töö tagajärgede täpse registreerimise otstarbel on ülesseatud kindlad täpsuse ja ajakulu normid, milledest õpilased on kohustatud kinni pidama töö teostamisel. Esialgsest need normid on puht-teoreetilist päritolu ja neid kavatses kool parandada, kui esimese aasta töö tulemused seda nõuavad.

Operatsioonide kogumikkude ja iseseisva töö perioodid.

Operatsioonide kogumikkude periood sisaldab neli tööd: 1) täisnurkne kahe poolega šabloon, 2) astmeline šabloon, 3) kalasaba šabloon ja 4) poolümmar šabloon. Nende nelja töö läbiviimisel õpilane kasutab juba mitut eri operatsiooni ja kinnistab oma eelmisel perioodil saadud kogemusi. Ka kolmanda perioodi tööde valikul on katsutud hoiduda õpilaste huvi suunamisest valmisemene enese vastu, sest alles nüüd sünnib lõplik töövõtete automatiseerimine.

Iseseisval perioodil õpilane teostab juba töid tegelikust elust ja huvi võib paeluda ka valmisese. Tööd sel perioodil on valitud peamiselt instrumentaalse iseloomuga põhjusel, et neid on kergem realiseerida ja ka kool ise vajab sel alal alatist täiendamist. Iseseisva perioodi töödeks on ettenähtud järgmised esemed: 1) joodetud harudega nurklaud, 2) mutrivõti, 3) saeraam, 4) 6-kandiline mutter, 5) kroonsirkel, 6) sirkel ja 7) vindilõike klupp ühes lõikuritega.

Nii kolmandal kui ka neljandal perioodil on õpilase töö reguleerijaks täpsuse ja ajakulu normid.

Õppetöö juhtimine.

Õppetöö juhtimine on oskustöö õpetamisel suurimaks probleemiks, mida katsutakse lahendada mitmeti. Käesoleva õppesüsteemi läbiviimisel, kusjuures õpilaste rühm oli 30 inimest suur, kool leidis kõige otstarbekohasema olevat öö juhtimise kirjalikkude tööjuhiste kaudu. Kirjalikud tööjuhised kergendavad õpetaja tööd märksa, võrreldes suulise instrueerimisega, ja võimaldavad erilist tähelepanu osutada neile õpilastele, kes mingisugusel põhjusel kipuvad rühma üldisest arenemisest maha jääma. Kirjalik tööjuhised on õpilasel alati käepärast ja õpetaja poole pöördub ta ainult siis, kui tal tööjuhises midagi arusaamatu on.

Teiseks tööjuhiste paremuseks on see, et õpilane nende kaudu juba algusest peale rakendatakse oma töö organiseerimisele. Tööjuhised muutuvad järkjärgult koos tööde keerulisemaks muutmisega üldsõnalisemaks ja õpilasel tuleb järjest rohkem iseseisvalt oma tööd plaanitseda, kuni iseseisva perioodi lõpul ta on võimeline vastava tööjoonise järele ise tööjuhiste koostama, mida kooli poolt koostatud tööjuhise järele võrreldakse ja vajaduse korral korrigeeritakse.

Tööjuhiste koostamisel on võetud aluseks järgmised juhtmõtted:

1) töö lõhutakse osadesse, mis kujutavad enestest üksikuid operatsioone või operatsioonide kogumikke, vastavalt õppeperioodile;

2) tööjuhised muutuvad üldsõnalisemaks vastavalt õpilase töö organiseerimisvõime kasvule;

3) iga tööjuhisel peab olema märgitud õpilasele teadmiseks täpsuse ja ajakulu normid igale tööosale;

4) tööjuhised sisaldab otstarbekohase tööriista ja abinõude valiku iga tööosa läbiviimisel.

Tööosade arv tööjuhistel ei tohiks olla liiga suur, mis tema ehituse teeb keeruliseks. Kool valis selleks arvaks 12. Järgnevalt äratoodud tööjuhise näide annab pildi selle ehitusest (lisa 1).

Tööjuhise esimeses lahtris märgitakse tööosade nimetused selles järjekorras, milles nad tuleb teostada.

			Narva tööstuskool		№ 3		
			Osakond		Sukusepa		
			Õppeaasta		I		
			Ülesanne		sisenurk 60°		
			Ajaja norm		8 tundi		
№	Operatsioonide järjekord	Juhised töö läbiviimiseks	norm		riist		abinõud
			täp- suse	ajaja	töö- mõõdu	mõõdu	
1.	Ühe külje jäme viilimine	Viili lüke piki pinda		1/2	φ 10-14" B	joonlaud	kruus- tangid
2.	Ühe külje täpne viilimine		0,1	1/2	φ 6-10" S	"	kriit
3.	1. kandi jäme viilimine	Viili lüke risti kanti	0,2	1/4	φ 10-14" B	joonlaud nurklaud	vask- mokad
4.	2. kandi jäme viilimine		0,2	1/4	"	"	"
5.	Märkimine			1/4	sirke- kriipsen	mõõdu- lint	silmakivi šabloon
6.	3. kandi jäme viilimine		0,2	3/4	φ 10-14" B	joonlaud nurklaud stangel.	vask- mokad
7.	4. kandi jäme viilimine		0,2	1/2	"	"	"
8.	Nurga välja- saagimine	Saagides jätta 1/2 mm. tagavara	1/2	1/4	saag		"
9.	5. ja 6. kandi jõe viilimine		+0,5	1.	φ 8" B	joonlaud nurklaud stangel	"
10.	5. ja 6. kandi täpne viilimine	Jälgi 5. kandi paralleelsust. Parema passimise võimaldamiseks	0,1	2	φ 8" S φ 5" S φ 5" S	"	"
11.	6. kandi passimine lekaali järele.	16ika nurga tippu täke	0,05	1 1/2	φ 6" S φ 6" S.	" šabloon 80°	"
12.	Külje puhastamine.		0,1	1/4	"	joonlaud	"

Teises lahtris on toodud need töö läbiviimise viisid ja võtted, mida õpilane veel ei tunne või ei ole suuteline leiutama.

Kolmandas lahtris on täpsuse normid iga üksiku tööosa kohta. Siin on märgitud pedagoogiline täpsus, mis ületab tehnilise täpsuse. Teades, et mõned õpilased ei ole suutelised tööjuhisel märgitud täpsuseni jõudma, ei ole otstarbekohane seal ära märkida, kui palju õpilane joonisel märgitud mõõtudes võib eksida.

Neljandas lahtris on ajakulu normid iga üksiku tööosa kohta. Need arvud on õpilasele kontrollarvudeks, milliseid mitte teades ta võib teatavale tööosale kulutada liiga palju aega ja sellega ühenduses saavutada ülemäära

suurt täpsust, kuna teiste töösade teostamise aeg jääb napiks. Ka õpetajale annab see võimaluse aja ülekulu puhul kergemini leida selle põhjusi ja neid kõrvaldada. Niihästi täpsuse kui ka ajakulu normid on parandatavad vastavalt töö tulemuste analüüsile.

Viies ja kuues lahter sisaldavad valiku töö- ja mõõduriistu vastava tööosa läbiviimiseks, kuna seitsmendas on abinõude loetelu tööosa teostamiseks.

Teiseks tööjuhtimise dokumendiks on tehniliste tingimuste kaart (lisa 2), mida on koostatud iga töö kohta üks. Tehniliste tingimuste kaardile

Lisa 2.

Mõõtude liik		Vastuvõtu suurused ja nende iseloomustus	Tehnilised normid		Märkused
			Norm	Praak	
Kontuurid		57 mm — laius . . . . . }	+ 0	— 1,0	Viilatakse ainult üks küljepind
		70 mm — pikkus . . . . . }	— 0,3		
Tööstamise mõõdud		Pinnad joonlaua järele (pilu) . . . . . }	0,1	0,3	
		Nurgad 90° nurklaua järele . . . . . }			
Passimine		10 mm — alumise haru laius . . . . . }	+ 0,0	— 1,0	
		Kantide paralleelsus mõõdus 57 mm	— 0,3		
Välimus		„ „ „ 10 mm	0,2	0,5	
		„ „ „	0,1	0,3	
Passimine		Sisenurk 60° (pilu lekaali järele) . . .	0,05	0,15	
Välimus		Külgpinnal on viili jäljed pikuti, jämeda viili jälgi ei tohi olla. 60° sisemine nurk omab sisselõike, väline nurk peab olema terav.			
Aeg		Puhas töö aeg	8 t.	12 t.	Kui aega on kulunud üle 12 t., siis töö võib vastu võtta väiksema täpsusega.

on märgitud piirid, milledes võib kõikuda õpilase eksimine joonisel antud mõõttudes. Selle kaardi koostamine osutus vajalikuks õpetaja seisukohalt, kes ei suuda kõiki piirisuurusi ligi 20 töö juures meeles pidada. Kui õpi-

lane on mõne piiri ületanud, siis töö kuulub praakimisele. Ka selle kaardi andmed on parandatavad, kui pedagoogilised kaalutlused seda nõuavad.

Õpilaste poolt tehtud töö võtab õpetaja vastu kooskõlas tehniliste tingimuste kaardiga, kuid töö tagajärgi ta kuhugi ei märgi.

Töö kontroll ja hinnang.

Õpilaste valmistööd kontrollitakse ja hinnatakse õpilaste eneste poolt. Selline kontrolli ja hindamise läbiviimine on palju objektiivsem ja põhjalikum, kui ta oleks õpetaja poolt läbiviiduna. Kontrolliks moodustatakse õpilasist kolmeliikmeline komisjon, kes selle töö läbi viib täiesti iseseisvalt, vastavalt iga töö kohta koostatud juhistele. Õpilased selles komisjonis vahelduvad nii, et vähemalt ühe töö kontrollimisel iga õpilane saab kaasa töötada.

Kontrolli juhistes (lisa 3) märgitakse ära: 1) missugused eseme osad kuuluvad kontrollile, 2) kontrolli alus, 3) missugust mõõduriista tuleb kontrollimisel tarvitada, 4) kus ja kuidas kontrollida, 5) mida tuleb kontrollimise tulemusena protokollida, 6) mitmendasse protokollil lahtrisse tuleb kontrolli tulemused sisse kanda ja 7) kuidas seda sisse kanda. Välimuse kontrollimiseks on komisjonil kasutada 3 eeskujut: hea, keskmise ja halva välimusega.

Õpilaste rakendamine kontrollimisele annab häid tulemusi ka nende töö kvaliteedi tõstmiseks ja seda kolmel põhjusel: esiteks tunneb ta suurt huvi töö korraliku teostamise vastu, et mitte jääda kaasõpilaste ees piinlikku seisukorda, teiseks saab ta seal suure mõõtmispraktika ja kolmandaks leiab ta ise üles töö juures tehtud vead selle võrdlemisel teiste õpilaste töödega.

Kontrolli tulemused kantakse töö kiiruse ja täpsuse protokollil (lisa 4), mis on viimseks ning vahest ka kõige tähtsamaks tööjuhtimise dokumendiks. Protokollil esiküljel on määratud mõõtmiste tulemustele, kuna tagaküljele kantakse igaks üksikuks operatsiooniks kulunud aeg eraldi ja kogu tööks läinud aeg omaette. Praagiks kulunud aeg arvatakse tööaja sisse, sest ka praaki valmistades õpilase oskuse nivoo tõusis. Protokoll on vastava töö suhtes statistilise materjali kogumik ja annab võimaluse analüüsida niihästi üksiku õpilase kui ka kogu rühma töö tulemusi, ühtlasi aga on ta ka hindamise alus. Hindamise tulemused kantakse samuti protokollil.

Hindamisel võetakse arvesse täpsus, ajakulu ja välimus. Ajakulu arvestatakse protsendina normist. Täpsus, mis hindamisel arvesse tuleb, tuleb võtta kahest täpsuse alajaotusest: mõõtude täpsusest ja pilude täpsusest. Vastavad välismaal tehtud uurimused näitavad, et mõõdu ja pilu täpsused oma tööstusliku väärtuse poolest ei ole võrdsed, vaid 0,20 mm täpsus mõõdus oleks samaväärne pilu täpsusele 0,12 mm, s.t., kui üks õpilane teeb vea mõõdus 0,2 mm ja teine pilus 0,12 mm, siis nad on ühesuguse kvalifikatsiooniga. Tuletatud täpsuse saamiseks on koolil koostatud nomogramm, kust õpilane joonlaua pealeasetamisega saab soovitud suuruse kätte. Hinnang teostatakse edu protsentides, aluseks võttes, et täpsuse ja ajakulu normile vastavalt teostatud töö annab edu 100%. Ka sünn on koostatud vastavad nomogramm, millele kasutamisel komisjonil kerge on edu % kätte saada. See teeb ka hindamise objektiivseks.

Et veendunud olla komisjoni töö korralikkuses, kontrollib õpetaja peale komisjoni tööd isiklikult 2—3 tööd, peamiselt komisjonis olnud õpilaste omad. Senini suuri väärnähteid ilmnenu ei ole.

Võib näida, et seesugune kontrollimise ja hindamise süsteem on raskepärane ja nõuab paberi kulu, kuid asjasse süvenedes selgub täpse proto-

				Narva tööstuskool		Nr. 3	
				Osakond		Lukusepa	
				Õppeaasta		I	
				Ülesanne		Sisenurk 60°	
Instruksioonid kontrollile							
Nr.	Kontrollitavad eseme elemendid	Kontrollialus	Mõõduriistad ja abinõud	Kontrolli punktid ja võtted	Protokollimine		Märkused
					Mida kirjutada	Lehti nr.	
1	Laius	57	Stangel	Mõõta 3 kohast, otsadelt ja keskelt	Kõrvalekalle mõõdust	1	
2	Pikkus	70	„	Pikkuses ühes kohas	„	2	
3	Pinnad	Sirgjoonelisus	Joonlaud Pilukaliiber	Pikkuses, laiuses diagonaalil	Pilu joonlauda ja pinna vahel	3	
4	Nurgad	90°	Nurklaud Pilukaliiber		Pilu nurklauda ja kandi vahel	4	
5	Välimus	Viilimise puhtus	Eeskujud nr. 1, 2 ja 3	Võrdlus	Eeskuju nr.	5	1 — hea 2 — keskmine 3 — halb
6	Mõõt	40 mm	Stangel		Kõrvalekalle mõõdust	6	
7	„	10	Mikromeeter	Otsal ja keskel	„	7	
8	10	Paralleelsus	„	„	Kõrvalekalle paralleelsusest	8	
9	57	„	Stangel	Otsadelt ja keskelt	„	9	
10	Passimine	Nurk 60°	Lekaal 60° Klaas Pilukaliiber	Töö ja lekaal asetatakse klaasile	Pilu kandi ja lekaali vahel	10	

Narva linna tööstuskool.

Metallitöö osakond.

Töö täpsuse ja kiiruse protokoll.

1. õppeaasta.

Töö nr. 3. Sisenurk 60°.

Õpilane	Lahter	57	70	Pinnad sirg.	Nurgad 90°	Välimus	40 mm	10 mm	10 paralleelisus	57 paralleelisus	Passimine				Praak	Kesk- kõrvale- kalle	Tuletatud täpsus	Edu %	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	möödust	pilu	16	17	18
1																			
2																			
3																			

Õpilane	Operats. nr.	Operatsioonide läbiviimise aeg												Tarvitatud aega				Edu							
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	praagiks	töök	kokku	% normist	%	
1																									
2																									
3																									

kollimise hüved. Õpetajal on täiesti selge pilt niihästi iga üksiku õpilase kui ka kogu rühma kohta, tal on võimalus leida lüngad oma töös ja õigeaegselt neid täita. Mitme õppeaasta tööd võrreldes on võimalus tuua õppesüsteemi vajalikke muudatusi ja parandusi. Ükski õppemeetod ei tohi olla kivistunud, vaid peab arenema vastavalt ajanõuetele.

Käesolevaga katsusin anda ülevaatliku pildi tarvilusel olevast õppesüsteemist, laskumata ta läbiviimise tehnilistesse üksikasjadesse ja mainimata üksikute meetodiliste võtete teoreetilisi põhjendusi, mis oleks venitanud artikli ülemäära pikaks.

Kooliaedade asutamise, korraldamise, töökohustuse ja kasutamise seaduslikke aluseid ja elulisi põhimõtteid.

A. Kurvits,
HSM peasekretär.

Kooliaedade üle on viimaseil aastail kirjutatud palju mitmekesise sisuga kirjutusi vastavais ajakirjades. Need kirjutused on käsitletud kooliaedade asutamist, plaanide valmistamist, puude, põõsaste ja lillede valikut ja istutamist, kooliaedade korrashoiu ja palju teisi üksikküsimusi nende aedade korraldamise alalt. Need kirjutused on sisaldanud kasulikke juhendeid ja häid nõuandeid, mida õppejõud on arvatavasti ka eduga kasutanud tegelikus töös kooliaedade alal.

Ülesannete selgitamisel ja täitmisel kooliaedade alal kerkib aga üles ka rida põhimõttelisi küsimusi kooliülalpidajate ja õppejõudude kohustuste ja õiguste suhtes ning tegeliku igapäevase töö juures ei saa piirduda ainult aianduse teadmiste ja oskustega, vaid lahendamisele kuuluvad ka mitmed administratiiv-majanduslikud küsimused. Sageli ilmneb koguni, et need viimased küsimused on tähtsamad ja et enne nende lahendamist ei saagi edukalt teha tegelikku tööd, kuigi plaan ja tööjuhised on olemas ning küllalt ka teadmisi ja kogemusi selleks tööks. Kõigi nende kooliaedade alal tekkinud administratiiv-majanduslike küsimuste õige, õiglane ja otstarbekohane lahendamine on aga võimalik kooliaedade suhtes maksvate seaduste eeskirjade ning nende tõlgitsemise ja kohaldamise aluste tundmisel ja kasutamisel seaduse avara mõtte ning seaduseandja elulise sihi ja parima tahte kohaselt elulistel ja pedagoogilistel põhimõtetel.

Kooliaedade seaduslikuks aluseks on Avalikkude algkoolide seaduse §§ 31, 32 ja 34 (RT 46 — 1931). Selle seaduse § 31 ütleb, et algkoolil peab olema tarviline maa-ala võimalikult mitte vähem kui ühe hektaari suuruses kooliõue, õpilaste võimlemis- ja mänguplatside ning kooliaia jaoks, kuna § 32 on väljendatud, et peale § 31 tähendatud maa-ala muretsetakse maa-algkoolidele koolitalu vähemalt ühe lehma ja hobuse pidamiseks ja õppejõudude ning kooliteenijate aiamaaga varustamiseks. Koolitalu antakse kooliülalpidaja korraldusel rendi alusel isiklikuks kasutamiseks kooli juhatajale või samadel tingimustel mõnele sama kooli õpetajale, kui kooli juhataja ei taha seda isiklikult kasutada. Õpetajaile ja kooliteenijatele antakse samuti isiklikuks kasutamiseks rendi alusel igähele sellest koolitalust aiamaad vähemalt 20 aari. Kui aga keegi talle kuuluvat aiamaad ei taha kasutada isiklikult, antakse see kasutada kooliülalpidaja korraldusel kas kooli juhatajale, teistele õppejõududele või kooliteenijatele. Selle seaduse § 34 on väljendatud, et kui kooli juhataja või õpetaja kooliülalpidaja nõusolekul ettevõetud põhjalikeks ja kulukaiks maaparandustöödeks ja seadeteks, nagu maatorutamiseks, rigoolimiseks, puude ja põõsaste istutamiseks ja kaitseaia ehitamiseks ei ole saanud toetust või ei ole seda saanud tarvilikul määral, siis tema lahkumise puhul teenistuskohalt kooliülalpidaja maksab talle tehtud töö ja kulude eest tasu asjatundjate hindamise põhjal.

Need Avalikkude algkoolide seaduse paragrahvid sisaldavad aga ainult üldisi eeskirju kooliaedade alal. Seepärast on mõnel õppejõudude päeval ja koosolekul avaldatud mõtet, et need eeskirjad ei moodusta küllaldast

seaduslikku alust kooliaedade asutamiseks ega võimalda lahendada üksik-küsimusi nende aedade korraldamisel. Analüüsid neid Avalikkude algkoolide seaduse paragrahve üksikasjalikumalt selgub siiski, et need üldised eeskirjad on küllaldaseks seaduslikuks aluseks kooliaedade rajamisel ja loomingu- lise töö tegemisel nende korraldamisel ja korra- shoidmisel.

Need eeskirjad määravad esiteks, et kooliaedade asutamine algkoolide juurde on tarvilik ja kohustuslik. See on tähtsamaid aluseid, ja sellest järgnevad kooliü- lalpidajaile, õppejõududele, õppenõukogudele ja hoolekogu- dele vastavad ülesanded, mis on vaja täita seaduse kohustuslikkusel, seaduse- andja tahtel ja elunõudeil algkoolide tegevuse väljakujundamiseks, õppiva noorsoo huvides ja kogu rahva heaolu edendamiseks.

Teiseks, neist eeskirjadest ilmneb, et kooliaiad on algkoolide asutused, õppe- ja kasvatusasutused. Kooliaiad on algkoolide kui õppeasutuste jaoks ning nende aedade ülesandeks on aidata kaasa algkoolide õppe- ja kasvatus- tööle; seega võiks nimetada kooliaeda ka algkooli õppevahendiks. Kooli- aedade algkoolide teenistuses seismine ning nende aedade õpetuslikud ja kasvatuslikud sihid selguvad § 31 olevast sõnast „kooliaed“. Seega kooli- aed ei ole ainult kooli juures olev aed või mõni kooli kõrvalasutus, vaid see aed on algkooli lahutamata ja oluline osa, milleta ei saa olla ega ette kujutada algkooli harmoonilise ja tervikulise õppe- ja kasvatusasutuse- na. Kooliaia kuuluvus koolile selgub aga eriti Avalikkude algkoolide seaduse §§ 31 ja 32 võrdlemisest ja süstemaatilise- st tõlgitsemisest. Kuna § 31 nime- tab omaette kooliaeda ja § 32 käsitleb aiamaa andmist isiklikuks kasuta- miseks õppejõududele ja kooliteenijaile, seega võimaluse loomist nende omaette aedade asutamiseks või pidamiseks oma ü- lalpidamiseks ja heaolu huvides, siis järeldub sellest, et § 31 tähendatud kooliaed on kooli õppe- ja kasvatusasutus ning peab seisma kooli kui niisuguse teenistuses.

Avalikkude algkoolide seaduse §§ 31 ja 32 selgub ka kooliaia üldine mõiste ja ulatus ning selle aia üksikud osad. Nende paragrahvide põhjal võime ütelda, et kooliaed laiemas mõttes on kooli kogu ligem ümbrus, — see kooli ligem ümbrus, mis on kasutatav õppetöö ning mõjutab kasvatus- tööd ja mis seepärast peab vastama õppetöö ülesandeile, olema korras ja ilus ning kujunema ja arenema õppe- ja kasvatus- töö edu huvides.

Seega kooliaed laiemas mõttes oleks oma ulatuselt võrdlemisi suur ja mitmekesine. Selle kooliaia, laiemas mõttes kooliümbruse üksikud osad oleksid nimetatud paragrahvide järgi järgmised: kooli õu, õpilaste võimle- mis- ja mänguplatsid, kooliaed kitsamas mõttes — õppeaed, kooli juhataja, õpetajate ja kooliteenijate aiad või aed.

Arvestades seda on ka Haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsuse 1934. a. 18. oktoobri ringkirjas nr. 31870 (HSMT 14 — 1934) koolimajade ümbruse korraldamise ja kooliaedade rajamise asjas ette nähtud koolikrundi jaotamise kavandis vastavad põhielemendid (siseõu, mängumuru, puistu, lilleaed ja ilumuru, õppeaed, õpetajate isiklik tarbeaed) ning selle ringkirja järgi jaguneks koolimaja ümbruse korraldamine — kaunistamine ja kooliaia rajamine kolme järgmisse ossa:

1) koolimaja ümbruse korraldamise ja kaunistamise teostamise vaja- dusest tingitud põõsastarad, ilupuud ja -põõsad, puistud, lilleaed ja ilu- muru (sellesse ossa võiks arvata ka mängumuru);

2) õppeaed;

3) õppejõudude isiklik tarbeaed (või tarbeaiad). Kuna aga p. 1 all tähendatud põõsastarasid, ilupuid, lilleaeda jne. võiks nimetada ühe sõnaga „iluaed“ ja see lühike nimetus on sobiv aine edaspidisel käsitlemisel, siis nimetame seda ka edaspidi iluaiaiks.

Seega jaguneks koolimaja ümbruse korraldamine-kaunistamine ja kooliaiaduse ala kolme ossa: iluaed, õppeaed ja õppejõudude isiklik tarbeaed (või tarbeaiad). See jaotus on kooskõlas Avalikkude algkoolide seaduse §§ 31 ja 32; veel enam, see jaotus on otseselt tuletatud nende paragrahvide eeskirjadest. See jaotus on tähtis ja oluline ka koolimaja ümbruse korraldamise -kaunistamise ja kooliaiaduse alal tekkivate õiguslike ja administratiiv-majanduslike küsimuste lahendamisel. Tuleb tähendada, et ebaselgus, lahkarmised ja mitmekesised seisukohad koolimajade ümbruse korraldamise -kaunistamise ja kooliaiaduse alal, eriti kulude kandmise, ülesannete ja kohuste täitmise ning saaduste jaotamise suhtes, on aset leidnud peamiselt sellepärast, et ühelt poolt kogu selle ala ulatust ei ole mõistetud võrdselt ning teiselt poolt kogu seda ala on võetud ka administratiiv-majanduslikult ühtlase tervikuna. Kui aga võtta aluseks ülalloodud jaotus, siis on kerge lahendada administratiiv-majanduslike küsimusi ja üldse edendada kogu seda ala õiguse nõudeil ja õigluse vaimus. Seepärast on võetud see jaotus aluseks seaduse eeskirjade tõlgitsemisel ja nende kohaldamise eluliste põhimõtete kujundamisel ka selles kirjutuses.

Seejuures ei saa seda märkimata jätta, et kuigi tähendatud jaotus on tarvilik seaduse eeskirjade selgitamisel ja administratiiv-majanduslike küsimuste lahendamisel ning peaks olema aluseks omavalitsuste ja õppejõudude ülesannete täitmisel ning õiguslike huvide kaitsmisel, moodustab koolimaja ümbrus ja kooliaiadus tegelikult siiski ühe harmoonilise terviku. Seepärast tuleb valmistada üldised plaanid ja töökavad selle terviku kohaselt ning täita ka vastavaid ülesandeid selle terviku arendamise sihis ja huvides. Ülal-tähendatud osad on selle terviku lahutamatud osad ja on seotud ühiste õpetuslike ja kasvatuslike sihtidega.

Enne kui asuda koolimajade ümbruse korraldamise-kaunistamise ja kooliaiaduse seaduslike aluste üksikasjalikumale selgitamisele tähendatud jaotuse alusel, tuleb mõne sõnaga peatuda seaduse eeskirjade tõlgitsemise tähtsamate põhimõtete juures.

Tavaliselt arvatakse ja sageli ka avaldatakse, et kui seaduse eeskirjad on üksikasjalised, siis on kerge selgitada ja lahendada nende alusel elulisi küsimusi ja üldse arendada otstarbekohaselt seda ala, mille suhtes need eeskirjad on maksma pandud. Paljudel aladel on see arvamus ka põhis-tatud, kuid on ka küllalt alasid, mida võib edukalt arendada just selle-pärast, et seaduse eeskirjad on üldised ja jätavad teostajaile, töötajatele palju omaalgatust ja isetegevust ning töövahendite suhtes avaraid valiku-võimalusi. Need on alad, mis nõuavad algatusvõimet, püsivust, loomingu-list tegevust, olude ja võimaluste arvestamist, ja ettevõtted, mida ei saa luua ühe ühtlase plaani järgi ja ainult tehniliste vahendite ja võtete kaas-tegevusel, vaid mille plaanid nõuavad kunstnikuandeid ja pedagoogi kauge-nägelikkust ning sügavust ja mille areng toimub peale tehniliste võtete peamiselt vaimsetel jõududel eetilistel ja esteetilistel nõuetel kõrgema vaimse tegevuse tulemusena. Selliste alade ja ettevõtete hulka kuulub ka kooli-maja ümbruse korraldamine-kaunistamine ja kooliaiadus. Seepärast võime

lugada õnnelikuks selle olukorra, et seaduse eeskirjad koolimaja korraldamise-kaunistamise ja kooliaianuduse alal on üldised.

Seadusega on antud ainult üldised eeskirjad kooliaianuduse alal, mille alusel on võimalik teha loovat ülesehitavat tööd. Neid eeskirju on vaja mõista, nendele õige siht anda ja neis avaldatud tahet teostada. See on nende eeskirjade alusel töötavate õppejõudude ja omavalitsustegelaste ülesandeks.

Seaduse eeskirju ja nende alusel tehtavaid korraldusi peavad siduma ja ühendama kõrgemad sihid, mis oleksid tegevuse üldiseks lähtekohaks. Need kõrgemad sihid peaksid olema aluseks ka tähendatud seaduse eeskirjade tõlgitsemisel ja kohaldamisel ning teostamisel. Nendeks kõrgemaiks sihtideks on tuntud ja tunnustatud õppe- ja kasvatustöö sihid, noorsoo kasvatamise ülesanded, rahva tuleviku rajamine püsivale alustele, rahvusliku iseolemise kindlustamine, rahva haridusliku tasapinna ja üldise heaolu röstmine.

Seaduse eeskirjade tõlgitsemisele ja kohaldamisele tuleb asuda ka sooja südamega ja palava armastusega ning heatahtlikkusega. Sel puhul on võimalik anda nende eeskirjade abil elu korraldamisele kindel ja õige suund ja selle arendamisele elav tee. Sel puhul on võimalik kannatlikult arvestada mitmekesiste ringkondade huve ja kooskõlastada neid õigustatud vajadustes õigluse vaimus. Õigus ja õiglus, elulisus ja ühiskondlik-eetiline otstarbekohasus, sügav kohuse- ja vastutustunne, — need olgu tähtsamaiks juhendeiks seaduse eeskirjade tõlgitsemisel.

Seega tuleks seaduse eeskirjade tõlgitsemisel ja täitmisel koolimaja ümbruse korraldamise-kaunistamise ja kooliaianuduse alal tunda seaduseandja sihte ja tahet, tunnustada õppe- ja kasvatustöö sihte ja ülesandeid ning täita neid ülesandeid huvi ja armastusega, arvestada üldisi kultuurilisi huve ja elulisi vajadusi, kasutada kohapealseid olusid ja võimalusi, arvestada kõigi asjaosaliste õigustatud huve ja kooskõlastada neid huve üldkultuuriliste ja rahvuslike sihtide alusel õigluse vaimus.

Võttes aluseks kooliaia ülaltoodud jaotust — iluaed, õppeaed ja õppejõudude isiklik tarbeaed (või tarbeaiad) — ja neid põhimõtteid, on võimalik kergesti lahendada kõiki kooliaia alal tekkivaid administratiiv-majanduslikke küsimusi ja edendada otstarbekohaselt kooliaeda üksikute asjaosaliste tahtel ja jõul üldsuse huvides. Kõiki neid küsimusi võib koondada nelja ossa, nimelt kooliaia asutamine ja korraldamine, kooliaia kasutamine, töökohustus kooliaias ja kooliaia saaduste jaotamine. Allpool vaatleme nende küsimuste lahendamist nende osade järgi ülaltoodud põhimõtteil ja kooliaia jaotuse kohaselt.

Iluiaia ja õppeaia asutamise ja edaspidise korraldamise juhtijaiks on koolijuhataja ühes õpetajatega. Koolijuhataja on ka iluaia ja õppeaia asutamise algataja, kui kooli ülalpidav omavalitsus ei astu selleks sammusid, sest iluaed, eriti aga õppeaed on kooli kui õppe- ja kasvatusasutuse tähtis ja tarvilik vahend või asutus ja seepärast koolijuhataja ja ka õppenõukogu ei või ega tohi jääda äraootavale seisukohale kooli ülalpidava omavalitsuse tegevuse suhtes, vaid on kohustatud ja kutsutud aktiivselt toimima kooli õppe- ja kasvatustöö huvides. Samuti on koolijuhataja iluaia ja õppeaia vastutav ja ka tegelik juhataja. Kõik tööd toimuvad seal tema juhtimisel ja vastutusel, sest iluaed ja õppeaed on kooli lahutamatu osa ja seega nende aedade suhtes on temal kõik need õigused ja kohustused, mis on temale üldse ette nähtud kooli valitsemise ja tegevuse juhtimise alal Avalikkude

algkoolide seaduses. Seega ka kõik üksikküsimused iluaia ja õppeaia juhatamise alal lahenduksid samadel alustel ja korras kui teised analoogilised kooliküsimused.

Iluafia ja õppeaia asutamise ja korraldamise kui ka korrashoidmise kulude kandjaks on kooli ülalpidav omavalitsus ja kool kui selle omavalitsuse asutus. Et nende kulude kandjaks on kooli ülalpidav omavalitsus, järeldeb otseselt sellest, et iluaed ja õppeaed on kooli lahutamatu osa, on kooli õppevahend või asutus. Kooli ennast võib aga nimetada nende kulude kandjaks või õigemini nende kulude kandmisest osavõtjaks seepärast, et Avalikkude algkoolide seaduse § 80 on antud algkooli majandusliku tegevuse korraldamise ja järelevalve alal suured õigused algkooli ühele organile — hoolekogule, ning seepärast tuleb sellel hoolekogul tegev olla ka iluaia ja õppeaia alal. See hoolekogu kohustus iluaia ja õppeaia ülalpidamise suhtes on otseselt väljendatud koos kooli ülalpidava omavalitsuse kohustusega ka ministeeriumi 1934. a. 18. oktoobri ringkirjas nr. 31870 koolimajade ümbruse korraldamise ja kooliaedade rajamise asjas (HSMT 14 — 1934) selgesõnaliselt järgmiselt: „Kohalikud omavalitsused ja koolide hoolekogud on kohustatud määrama summasid koolimajade ümbruse korraldamiseks ja kooliaia rajamiseks, eriti aga kooli siseõue, mängumuru, puistu, lilleaia, ilumuru ja õppeaia korraldamiseks“. Võib vahest kerkida ainult küsimus kooli ülalpidava omavalitsuse ja kooli-hoolekogu kohustuse ulatuse ja selle kohustuse täitmisel nende omavaheliste suhete reguleerimise aluste suhtes, kuid see küsimus ei ole eriküsimus kooli iluaia ja õppeaia alal, vaid küsimus, mis võib tekkida ka igal teisel algkooli ülalpidamisega ühendes oleva alal ja seega on ka see lahendatav üldistel alustel ja korras Avalikkude algkoolide seaduse §§ 75—87 ning nende paragrahvide selgitamiseks ja ühtlaseks tõlgitsemiseks antud ringkirjade ja juhendite põhjal.

Õppejõudude isikliku tarbeaia asutajaks, korraldajaks ja juhatajaks on koolijuhataja ühes õpetajatega. Õppejõududel võib olla ühine isiklik tarbeaed, — üks aed, mis on jagatud osadesse tegelikkude tööde ja kasutamise seisukohalt või mille kasutamine ilma jaotamiseta on reguleeritud vastava kokkuleppega. Õpetajate üht isiklikku tarbeaeda nimetab ka ministeeriumi tähendatud ringkiri. Avalikkude algkoolide seaduse § 32 põhjal võib aga olla ka mitu isiklikku tarbeaeda, — igal õppejõul omaette isiklik tarbeaed, samuti ka igal kooliteenijal. Kas ühes või teises koolis asutatakse üks tarbeaed või mitu, see on sõltuv kohalikest oludest, maa-ala suurusest, asendist, koolimaja ümbruse üldisest plaanist jm. Selge on aga see, et nimet. paragrahvi alusel on igal õppejõul õigus saada endale kasutamiseks aiamaana vähemalt 20 aari. Samuti on selge, et olgu tarbeaedu üks või mitu, ei saa ega või õppejõud asutada ja arendada neid ainult oma isiklike soovide ja huvide kohaselt, vaid nende asutamisel ja arendamisel on vaja toimida kooskõlas kooli ümbruse korraldamise — kaunistamise üldise plaaniga ja sel alal tunnustatud põhimõtetega.

Õppejõudude isiklike tarbeaedade asutamise ja korraldamisega ühendes olevate kulude kandjaks on õppejõud kooli ülalpidava omavalitsuse toetusel, kasjuures see toetamine ja mittetoetamisel õppejõudude poolt tehtud töö ja kulude eest tasu maksmine on ette nähtud Avalikkude algkoolide seaduse § 34. Selle paragrahvi eeskirjade kohaldamisel ja teostamisel on soovitatav heatahtlik ja usalduslik koostöö ja vastastikune arusaamine õppejõudude ja kooli ülalpidava omavalitsuse vahel. Eriti soovitatav ja otstarbe-

kohane on, et toetuse suuruse suhtes lepitaks kokku juba enne vastavate tööde teostamist ning et kooli ülalpidava omavalitsuse poolt lubatud toetuse väljamaksmine toimuks nende tööde ajal või lõpul. Selle paragrahvi tõlgitsemisel võib kerkida küsimusi ka toetuse suuruse suhtes. Kuna aga toetuse suurus on sõltuv tööde iseloomust ja ulatusest, poolte (õppejõudude ja kooli ülalpidava omavalitsuse) huvidest ja paljudest teistest kohalikkudest oludest, siis ei ole võimalik seda toetuse suurust normeerida, vaid see jääb ikkagi lahendada pooltele enestele või kuulub lahendamisele selles paragrahvis tähendatud asjaoludel asjatundjaile nende erapooletu ja asjaliku hindamise põhjal.

Kooliaia asutamisele ja korraldamisele järgneb kooliaia kasutamine. Ülaltoodud põhimõtete ja kooliaia ülesannete kohaselt tuleb kooliaia kasutamise all mõista kasutamist õppe- ja kasvatustöö ja ümbruskonna — kooliringkonna rahvahariduse vajadustes ja huvides.

Iluuaia ja õppeaia kasutajaiks oleksid õppejõud, õpilased, kooli lõpetanud noored (endised õpilased), lastevanemad ja kõik teised ümbruskonna kodanikud. Iluaed ja õppeaed seisaksid kõigi nende isikute hariduslikus teenistuses ja aitaksid kaasa õppe- ja kasvatustöö edendamisele koolis, enesarendamisele ja elule ettevalmistusele pärast kooli lõpetamist, ning oleksid ilusaks eeskujuks ja annaksid tegelikke juhendeid kodude ja nende ümbruse kaunistamiseks ja aianduse arendamiseks. Kuna aga iluaed ja õppeaed on asutatud eeskätt koolile ja on kooli õppe- ja kasvatusasutuseks, siis on vaja sel kasutamisel esimeses järjekorras arvestada kooli õppe- ja kasvatustöö huve ja nõudeid ning õpilaste ja õppejõudude vajadusi. Sellest järeldub, et iluaia ja õppeaia kasutamine teiste isikute poolt ei või ega tohi kuidagi takistada kooli huvide rahuldamist ja tema nõuete täitmist. Aga iluaeda ja õppeaeda ei võiks kuidagi sulgeda kooli lõpetanud noortele, lastevanematele ega ka teistele kodanikele, kes soovivad seda kasutada enesetäiendamise huvides ja praktiliste juhendite ja ilusa eeskuju saamiseks, sest just sellise laiaulatuslisema kasutamise puhul oleksid enam õigustatud iluaia ja õppeaia asutamiseks ja korrashoiuks kulutatud summad, töö ja hool ning sel puhul oleks iluaed ja õppeaed kõigile huvitatud kodanikele suureks õppe- ja kasvatusasutuseks, mis aitaks kaasa ümbruskonna elu tõusule ning teeniks rahvast laiemas ulatuses. Teiselt poolt, iluaia ja õppeaia kasutamine laiemas ulatuses võiks olla kasulik ja otstarbekohane ka nende aedade korraldamise, laiendamise ja korrashoiu huvides, sest kooli lõpetanud noored, lastevanemad ja teised kodanikud, kasutades kooli iluaeda ja õppeaeda, teostaksid vastava organiseerimise puhul vastavaid ülesandeid nende aedade korraldamise, laiendamise või korrashoiu alal. Selline kaas- ja koostöö on tähtis ja võib anda häid tulemusi. Seepärast on ka ministeeriumi nimetatud ringkirjas soovitatud koolijuhatajatele ja õpetajaile koolimaja ümbruse korraldamisele ja kooliaia rajamisele tõmmata kaasa võimaluse piires lastevanemaid ja kohalikku seltskonda, kuna sellest viimasest asjaolust ripub tähtsal määral asja edu. Kooli iluaia ja õppeaia selline kasutamine laiemas ulatuses on ka täiesti teostatav. Vaja on ainult maksma panna kindel kasutamise kord, mis reguleeriks seda kasutamist otstarbekohaselt kooli huvide eelistamise ja huvide kooskõlastamise põhimõttele.

Õppejõudude isikliku tarbeaia kasutajad õppe- ja kasvatustöö ning üldse rahva hariduse huvides oleksid samad, kes on iluaia ja õppeaia kasutajadki. Seega õppejõudude isiklikku tarbeaeda kasutaksid õpilased õppe-

ja kasvatustöös, kusjuures see kasutamine on eriti tarvilik sel puhul, kui iluaias ja õppeaias puuduvad viljapuud, marjapõõsad ja juurvili, — kui õppeaias ei ole tarbeaia ilmet, sest õpilasi on vaja tutvustada ka viljapuude, marjapõõsaste ja juurvilja kasvatamisega. Aga õppejõudude isiklikku tarbeaia ei võiks hoida suletuna ka kooli lõpetanud noorte, lastevanemate ja üldse nende ümbruskonna kodanikkude eest, kes sooviksid selle aiaga tutvuneda ja sealt õppida oma elu edendamise otstarbel ja majapidamise eduka arendamise huvides. On õige, et õppejõududelt ei saa otseselt seda nõuda, et nad võimaldaksid oma tarbeaia kasutamist tähendatud ulatuses, kuid selle kasutamise võimaldamine on tingitud kooli ümbruse kaunistamise-korraldamise ja kooliaiaduse üldistest sihtidest ja ülesannetest ning nende ülesannete teostamise vajadustest. Selge on ka see, et õppejõudude isikliku tarbeaia kasutamine tähendatud ulatuses ei või puudutada õppejõudude huve ega takistada nende tegevust selle aia arendamisel kinnitatud üldplaani alusel otstarbekohasuse põhimõtteil. Seepärast oleks vaja juhtida vastavalt ka õppejõudude isikliku tarbeaia kasutamist ja maksuma panna kindel kasutamise kord.

Kuigi iluaita, õppeaita ja õppejõudude isikliku tarbeaia asutamise, korraldamise ja korrahoiu käsitelust selgub juba üldiselt töökohustus neis aedades, on siiski vaja peatuda selle töökohustuse juures veel mõne sõnaga nende aedade kasutamise käsitlemise järel, sest selle töökohustuse suhtes on kerkinud kohtadel vaieldavaid küsimusi.

Kui aga aluseks võtta kõike seda, mis on eespool avaldatud nende aedade asutamise, korraldamise, korrahoimise ja kasutamise suhtes, siis ei oleks raske lahendada neid küsimusi töökohustuse alal. See töökohustus oleks järgmine. Iluaitas ja õppeaitas on tööde juhatajaks ja üldkorraldajaks koolijuhataja ühes õpetajatega, kusjuures õppenõukogu ligemalt määraks selle ülesande jaotamise ja täitmise oma sellekohase otsusega. Koolijuhataja ja õpetajad võtaksid osa ja aitaksid kaasa ka tegelike tööde teostamisel, sest juhatamine ja üldkorraldamine ei või seista ainult suuliselt juhataste andmises ja teiste isikute tööde pealtvaatamises, vaid ka näitamises tegelikult, kuidas antud juhatusi täita ja nende järgi edukalt toimida. Samuti tuleb koolijuhatajal ja õpetajail täita iluaitas ja õppeaitas neid tegelikke töid, mis on tingitud õpilaste töötamisest neis aedades ning seoses õpilaste töödega ja nendele vastava õppeaine õpetamisega aias. Nende viimaste tegelike tööde ulatus selgub maksvaist õppekavadest, eriti aga õppenõukogu poolt Avalikkude algkoolide seaduse § 68 korras heakskiidetud töökavadest. Tegelikke tööde teostajaiks iluaitas ja õppeaitas oleksid õpilased, kuid nende töökohustus, arvestades algkoolide õppekavu, üldist õppekorraldust ja õppeaasta kestust, ei saa olla kuigi suur, — õpilased on kohustatud täitma neid tegelikke töid, mis on seoses õppe- või kasvatustöödega ning õpilaste õppeülesannete täitmise ja üldse otses ühenduses õpilaste õppetööga, kusjuures ajalt piirduks see õpilaste töökohustus õppeaastaga. Sellest järel-dub, et õpilasi ei saa kohustada töötama ilu- ja õppeaitas koolitöö suvevaheajal; küll aga on tungivalt soovitatav, et nad töötaksid suvevaheajal vabatahtlikult, ning seepärast oleks vaja igatviisi virgutada ja soodustada seda vabatahtlikku töötamist. Seejuures on selgunud, et otstarbekohase korralduse puhul on see vabatahtlik töötamine andnud rahuldavaid, kohati ka häid tulemusi, sest selle töö tõukejõududeks on olnud õpilaste huvi ja armastus töö vastu. Kuna seega õppejõudude ja õpilaste töökohustus on

piiratud ja ainult selle töökohustuse korras ei saa arendada iluaeda ja õppeaeda elunõudeile vastavalt ega hoida neid korras, siis on vaja veel teisi isikuid tegelike tööde täitmiseks. Nendeks teisteks isikuteks oleksid kooliteenija ja koolijuhataja poolt kooli ülalpidava omavalitsuse või kooli (koolihoolekogu) poolt lubatud summade arvel palgatud töötajad, kusjuures kooliteenija täidaks neid tegelikke töid temaga sõlmitud teenistuslepingu kohaselt ja piirides ning palgatud töötajad teeksid neid töid päeviti või tükitöö alusel tegeliku vajaduse piirides.

Õppejõudude isiklikus tarbeias langeks töökohustus õppejõududele ja nende poolt palgatud töötajatele, — igale õppejõule tema kasutamisele antud aia osa või aia alal, kui igal õppejõul on oma iseseisev isiklik tarbeaed. Õppejõudude isiklikus tarbeias täidaksid aga õpilased vastavaid töökohustusi iluaias ja õppeaias tehtavate tööde korras ja ulatuses ja ka seda ainult sel puhul, kui tarbeaeda kasutatakse mõnel alal õppeaia asemel, näiteks, kui õppeaed ei ole küllalt täielik ega vasta õppe- ja kasvatustöö ülesandele.

Eespool on käsitletud iluaia, õppeaia ja õppejõudude isikliku tarbeaia kasutamist õppe- ja kasvatustöö ning rahvahariduse huvides. Nüüd, pärast töökohustuse selgitamist kerkib küsimus nende aedade saaduste kasutamise õiguste ja jaotamise korra suhtes. Üldse tuleb vaatlusele võtta nende aedade kasutamine majanduslikus mõttes ja tulu saamise huvides.

Iluaed ei anna tavaliselt saadusi jaotamiseks tulu mõttes. Ka õppeaed, kui seal ei ole viljapuid ja marjapõõsaid ja seal ei kasvatata juurvilja, ei anna tavaliselt saadusi, mida võiks kasutada majanduslikes huvides. On aga iluaias või õppeaias saadusi, mida võib kasutada majanduslikus mõttes või tulu saamise huvides, siis kuuluvad need saadused koolile kui niisugusele ja läheksid kooli-hoolekogu korraldusse kasutamiseks kooli huvides. See seisukoht on väljendatud ka Haridus- ja sotsiaalministeeriumi 1922. a. 13. jaanuari ringkirjas nr. 2180 (vt. „Haridusala korraldus“ lk. 65). Selle ringkirja järgi läheksid need saadused või neist saadud tulu koolile ja kooliperele (õppejõud, õpilased ja kooliteenijad). Arvestades aga ministeeriumi 1934. a. 18. oktoobri ringkirja nr. 31870 (HSMT 14 — 1934) ning asjaolusid, et nende saaduste kasutamine kooli poolt või jaotamine kooliperele on seotud suurte raskustega, osalt aga koguni võimatu ning sellise jaotamise katsed on kohtadel tekitanud arusaamatusi ja lahkarmumusi, siis peaks kujunema kooli ülalpidava omavalitsuse nõusolekul olukord, et need saadused läheksid koolijuhatajale ja õpetajale. See olukord oleks kooskõlas ka seaduse eeskirjadega ning sellega oleks omavalitsuse poolt tunnustamist leidnud ka see suur töö ja hool, mida nõuab iluaia ja õppeaia juhatamine ja korras-hoid õppejõududelt.

Sellest nimetatud saaduste kasutamise korrast oleks aga vaja teha mõned erandid. Need oleksid järgmised: kui iluaed või õppeaed on võrdlemisi suur ja annab võrdlemisi palju saadusi ning neid saadusi on võimalik müüa või kasutada otstarbekohaselt kooli ja koolipere ühistes huvides, siis jääksid need saadused koolile kasutamiseks kooli, õppejõudude, õpilaste ja kooliteenijate huvides, kusjuures aga see kasutamine peaks toimuma otstarbekohaselt ja õiglastel põhimõtetel ja kindla korra alusel; kui iluaias või õppeaias on antud peenraid, viljapuid või marjapõõsaid õpilaste alatisele korrashoiule ja hoolitsemisele, siis läheksid nende saadused kasutamiseks neile õpilastele.

Iluuaia ja õppeaia kõik muud saadused (nagu taimed, lilled, nende seemned j. t.) ei kuulu mingisugusele jaotamisele, vaid need kuuluvad kasutamisele kooli õppe- ja kasvatus töö huvides, — taimed, lilled, seemned õppetundidel, lilled klassitubade, õpilaste internaadi ruumide ja õppejõudude korterite kui ka teiste ruumide kaunistamiseks, taimed ja seemned andmiseks õpilastele kasutamiseks oma kodu ümbruse kaunistamisel, võimaluse korral taimede ja seemnete andmiseks ka kooli lõpetanud noortele. Iluuaia ja õppeaia nende saaduste kasutamist peaks reguleerima ligemalt vastav kord.

Õppejõudude isikliku tarbeaia saadused on õppejõudude omandus ja lähevad seega nendele kasutamiseks, kusjuures neil on muidugi õigus anda neid saadusi ka teistele isikutele, näiteks taimi või seemneid õpilastele või endistele õpilastele.

Kõigest ülaltoodust selgub, et koolimaja ümbruse korraldamine — kaunistamine ning kooliaia asutamine ja arendamine on võimalik maksvaid seaduslikel alustel. Samuti avaldub, et neil alustel on otstarbekohaselt lahendatavad need administratiiv-majanduslikud küsimused, mis tekivad ja võivad tekkida kooliaia üksikute osade (iluuaia, õppeaia, õppejõudude isikliku tarbeaia) kasutamise, töökohustuse reguleerimise ja saaduste jaotamise alal, vaja on ainult seadust tõlgitseda ja kohaldada tähendatud sihtides ja põhimõtetel.

Sellest käsitelust järgneb siiski ka üks ülesanne või soov: tuleks koostada ja maksma panna kodukord kooliaedade alal, mis sisaldaks kõik üksikasjalisemad eeskirjad ja juhendid nende aedade korraldamise, korrashoiu, töökohustuse, kasutamise ja saaduste jaotamise suhtes. Kui selles kirjutuses on peatunud üksikasjalisemalt üldiste põhimõtete juures ja selgitatud ka üksikute küsimuste lahendamise võimalusi neil põhimõtetel, siis on seejuures arvestatud ka kodukordade kujunemist ja koostamist. Seega võiksid selle kirjutuse mõtted ja põhimõtted olla materjaliks nende kodukordade koostamisel.

Juba selle kirjutuse alguses on tähendatud, et koolimajade ümbruse kaunistamise ja kooliaedade korraldamise seaduslikud alused on üldised. Need üldised alused annavad aga, nagu oleme seda näinud, suuri võimalusi omaalgatuseks, isetegevuseks, oludekohaseks ja mitmekesiseks tegevuseks ning loominguks tööks. Need üldised alused annavad suuri võimalusi ka kodukordade koostamiseks. Nende kodukordade koostamine seisaks täiendavate oludekohaste, õppe- ja kasvatus töö nõudeite vastavate, kogu rahvaharidust edendavate eeskirjade ja juhendite kujundamises. Kooliaed nõuab oludekohast, mitmekesisist ja loovat tööd, huvi ja armastusega tehtavat tööd, milles on tegevad kõrgemad vaimsed võimed ja avaldub kunstiline looming. Seepärast ei või ega tohi ka need kodukordade eeskirjad ja juhendid kuidagi pidurdada sellist tööd, vaid peavad seda ainult soodustama. Ilu ei avaldu ühetaolisuses, vaid ilu avaldub mitmekesisuses ja ideelises tervikluses. Seepärast peavad need eeskirjad ja juhendid võimaldama eriti mitmekesisist loovat tööd.

Kooliaed on kunstiteos ja sellisena ta kujuneb vaimse loomingu ja püsiva ülesehitava töö tulemusena õppejõudude, õpilaste, omavalitsustege laste, koolist lahkunud noorte ja lastevanemate heatahtlikul osavõtul tähendatud seaduslikel aluseil ja elulisil põhimõtetel õigluse vaimus õppe- ja kasvatus töö ning kogu ümbruskonna rahva hariduse huvides.

Orkester algkoolis.

V. Marvet.

Viimasel ajal on hakatud paljudes algkoolides laulu kõrval harrastama ka pillimängu. On tervitatav nähtus, et lastel vokaalmuusika kõrval võimaldatakse tutvuda ka instrumentaalmuusikaga.

Kui veel mõned aastad tagasi oli ainult üksikuid algoole, kus leidis orkester, siis tänapäev leidub neid üksi Tallinnas ja Tartus juba paarikümne ümber. Ometi võiks see arv meil olla palju suurem.

Meil on algkooles laulutunnid ja on ka laulu õpetajad. Olen arvamisel, et iga õpetaja, kes on suuteline õpetama laulu algkoolis, võib niisama hästi juhatada ka kooliorkestrit. Algkooliorkestri moodustamine ja selle juhatamine ei tohiks ühelegi lauluõpetajale käia üle jõu, kui ta selleks on saanud vajalisi näpunäiteid nii orkestri koosseisu kui ka üksikute pillide õpetuse kohta.

Praegu algkooles olevate orkestrite koosseis on väga mitmesugune. Toon mulle teada olevate loetelu:

a) keelpilliorkestrid:

1. mandoliinid,
2. viiulid,
3. mandoliinid ja viiulid;

b) vilepilliorkestrid:

1. okariinid,
2. puuvilepillid;

c) löökpilliorkestrid:

ksülofonid ja mitmesugused muud löökpillid (peamiselt klaveri- või harmooniumimuusika saateks);

d) segaorkestrid.

Millise orkestrikoosseisu keegi valib, kas keelpillide, vilepillide, löökpillide või mõne siin nimetatamata jäänu, see pole oluline; tuleb vaid püstitada nõuded, mida orkester peaks rahuldama.

Orkestri moodustamisel olen harilikult silmas pidanud alljärgnevat:

- 1) orkestris tarvitavad pillid peaksid olema säärased, mis õpilast muusikaliselt arendaksid igakülgelt;
- 2) pillid peaksid olema lastel vähese vaevaga õpitavad;
- 3) pillid peaksid olema küllaldase ulatusega, et õpilane neil võiks ära mängida iga kättejuhtuva laulu;
- 4) need peaksid olema säärased, mil õpilane ka üksinda mängides võiks oma mängust mõnu tunda ja teataval määral ka teisi (kodus isa, ema jne.) rõõmustada;
- 5) pillid peaksid olema kergesti õpetatavad, see tähendab niisugused, et väiksema ajakuluga võimalik oleks kätte õpetada mängimist mitmesuguse ulatusega pillidel (saada suuremat ulatust);
- 6) need peaksid olema säärased, et õpilane neid peale koolist lahkumist võiks kasutada ka mujal.

Olen üle kümne aasta katsetanud mitmesuguste pillidega ja leidnud, et kõige enam neile nõudeile vastab mandoliin-orkester, ja seda järgmisil kaaluksil:

1. Mandoliin on pill, mil mängides õpilane muusikaliselt areneb igakülgelt. Õppinud laulutundides tundma heli kõrgust, vältust, tugevust ja laule mitmesuguseis helistikes, võib õpilane seda kõike mängida ka mandoliinil. Iseäranis kasulik on see aga neile õpilasile, kes mõnel põhjusel ei saa kaasa laulda (muusikalise kuulmise puu-

dumisel, häälemurdumise ajal, kaela- või kurguhaiguse puhul jne.). Neid võib lasta mandoliinil teiste laulule kaasa mängida, mida nad teevad ka meelsasti.

2. Mandoliinil mängimise õpivad lapsed õige lühikese aja jooksul.
3. Mandoliini ulatus on väikese oktaavi sol'ist III oktaavi sol'ini (ka üle selle), mis on küllaldane selleks, et võimaldada igasuguse laulu mängimist.
4. Mandoliinil võib õpilane mängida ka üksinda (mitte ainult orkestris teistega koos). Mandoliinil mängides (ka üksinda) võib õpilane endale kui ka oma kaasõpilasile pakkuda isegi muusikalist naudingut. Ta võib ka kodus isale, emale, õele või vennale ette mängida, mis koolis on õpitud, ja seega neidki rõõmustada.
5. Kui õpilane on mandoliinil mängimise ära õppinud, siis võib ta mängida ka teisel mandoliinorkestris tarvitatavil pillidel (pikkolo-mandoliinil, mandoolal, tšello-mandoliinil), ilma et tal seejuures midagi uut oleks vaja juurde õppida.

Mandoolal on mandoliinist oktaavi võrra madalam, selle ulatus on suure oktaavi sol'ist teise oktaavi sol'ini noodid aga kirjutatakse nagu mandoliinilgi sol-võtmes. On soovitatav, et mandoliini õpetamisel õpilasele kätte antakse ka mandoolal.

Mis puutub pikkolo- ja tšello-mandoliinisse, siis nende käsitlemine on täpselt sama mis mandoliinil ja mandoolalgi.

Pikkolomandoliin kõlab mandoliinist puhta kvardi võrra kõrgemalt, selle ulatus on esimese oktaavi do'st neljanda oktaavi do'ni. Pikkolo-mandoliini tarvitatakse orkestris viisi mängimiseks oktaavivõrra kõrgemalt. Selleks transponeeritakse viisi mängiva mandoliini noodid kvindi võrra kõrgemale, kirjutatakse võtmesse kvindi võrra kõrgema helistiku märgid, ja õpilane mängib sellel niisama kui mandoliinil.

Tšellomandoliin kõlab mandoolast puhta kvindi võrra madalamalt, selle ulatus on suure oktaavi do'st teise oktaavi do'ni. Tšellomandoliini tarvitatakse orkestris madalamate (näit. segakoori laulus bassi) nootide mängimiseks (teataval määral rahuldab seda ka mandoolal, juhul kui tšellomandoliini puudub). Noodid kirjutatakse tšellomandoliinile nagu teistelegi pillidele sol-võtmes. Selleks tuleb bassinoodid transponeerida kvindi võrra üle oktaavi (duodetsima) võrra kõrgemale ja võtmesse kirjutada kvindi võrra kõrgema helistiku märgid. Transponeeritud nootide järgi mängib õpilane ka sellel pillil niisama kui mandoliinilgi.

6. Mandoliini võib õpilane kasutada ka peale koolist (orkestrist) lahkumist kas üksikult või klaveri saatel (võib kasutada viiulile kirjutatud noote). Tal on võimalus ka viiulil mängimist kergema vaevaga ära õppida, sest vasaku käe tehnika esimese positsiooni piires on juba omandatud.

Mandoliinorkestri nimetamisväärsaks paheks tuleks lugeda pillide igakordset häälestamisevajadust, mis nõuab õpetajalt teatavat ajakulu.

Mandoliinorkestri koostamine.

Mandoliinorkestreid võib koostada mitmesuguselt, olenedes võimalusist.

1. Kui on näiteks olemas 3—4 mandoliini ja 2 mandoolat, siis võib säärase koosseisuga juba mängida. Mandoliine võib saada alates 6 kroonist ja mandoolasid alates 11 kroonist. Seega läheks selline

koosseis maksma 46 krooni, milline summa ei tohiks koolile küll erilisi ülesaamatuid raskusi teha.

2. I mandoliin — 3
II „ — 3
I mandoola — 2
II „ — 2
Kogu koosseis 80 krooni.

3) Pikkolo-mandoliin — 1
I mandoliin — 2
II „ — 3
I mandoola — 2
II „ — 1
tšello-mandoliin — 1

Kogu koosseis 90 krooni.

Kui kool on endale muretsenud väikseima koosseisu ja seega pannud aluse kooliorkestrile, siis hiljem läheb pillide juurdesoetamine juba hõlpsamini, sest õpilased, tundes asja kohta huvi, hakkavad ise ka endile pille muretsema. Õpilasile võib soovitada nii mandoliine kui ka mandoolasid, kuna pikkolo- ja tšellomandoliinid peaksid küll jääma kooli hankida. Mandoliinorkestrisse sobivad ka mitmesugused löökpillid.

Mandoliinorkestri vähest levikut meie koolides põhjustab osalt vastava õpetuse või õpiku puudumine. Nimetatud puuduse osaliseks vältimiseks olen koostanud oma kogemuste ja katsetuste põhjal mandoliiniõpetuse, mis on rajatud tuntud väikestele lastelauludele ja mille tegelikul rakendusel olen suutnud 15 õppetunniga (2 tundi nädalas), s.o. umbes kahe kuu jooksul, mandoliini mängimise niivõrd selgeks õpetada õpilasile (alates III klassist), et võis asuda juba koosmängule. Mainitud õpik on ilmunud trükis V. Tammani kirjastusel.

Loen käesolevate ridade otstarbe täidetuks, kui need mõningalgi määral suudavad kolleegidele lauluõpetajaile olla kasuks orkestri asutamisel algkoolis.

Algharidusest Ungaris.

Felix Oinas.

Põhjapanev seadus Ungari rahvahariduse alal dateerub aastast 1868, mis korraldas esimest korda seaduslikult Ungari rahvakoolid ja ühtlustas senini väljakujunenud õppeasutused. Aja jooksul on selles tehtud ainult väiksemaid täiendusi ja parandusi, neist tähtsaim a. 1926, mis käsitles põllutööga tegutseva rahvakihi huve teenivate algkoolide asutamist ja ülalpidamist. Vastandina konservatiivse loomuga algkoolile on Ungari keskkool olnud sõna otseses mõttes pedagoogiliseks katsejäneseks, elades lühikesil ajavahemikel läbi murrangulisi reforme — neist viimase veel käesoleval õppeaastal. Peatame seda puhku aga tähelepanu ainult algharidusel madjarite maal, keskhariiduse küsimused teiseks korraks jättes.

„Nagu Jumal algas loomist valgusega, nii ka see, kes tahab luua midagi üllast, andku rahvale kõigepealt valgust; kõik muu tuleb iseenesest“ — see oli 1868. a. rahvakooli seaduse looja, haridusminister parun József Eötvösi juhtsõna. Selle juhtmõtte kohaselt tehti alghariduse omandamine Ungaris kõigile kohustuslikuks ja tasutaks. Seniseile kooliülalpidajaile — kirikule,

kogukonnale ja eraasutusile — lisandus nüüd ka riik. Kuid sügavate ajalooliste traditsioonidega usutunnistuste koolid jäid nagu varem, nii nüüdki kõige tähtsamaks hariduslätteiks.

Ungari algkooli (népiskola) sihiks on „kasvatada kodumaale usklikke, ausaid, arenenud ja teadlikult patriootilisi kodanikke, kes tunnevad üldhariduse põhielemente ja on suutelised oma teadmisi tegelikus elus rakendama“. Ungari algkool rajaneb tugeval usulisel alusel. Nagu eeltoodud sihiseades usulisile väärtusile on antud esikoht, nii on usuõpetus siin ka esimeseks õppeaineks. Väliselt vaadates näib usuline kasvatus domineerivat ka rahvuslikriiklikus kasvatussuunas: kooli seintel on rohkem pühapilte kui riigitegelaste omi. Aga lähemal tutvumisel kooliga ilmneb siiski selle sügavalt — võiks ütelda koguni vaimustatult — rahvuslik vaim, mis pärast Trianoni rahu avaldub nii vanade kui noorte igatsuses ja püüus Suur-Ungari poole.

Ungari algkool on 6-aastane, millele järgneb 3-aastane sunduslik täienduskool (továbbképző iskola). Keskkool (polgári iskola) ja gümnaasium (gimnázium) baseerub algkooli 4-aastaselt kursusel. Koolikohustus algab õpilase 6-ndast eluaastast. Kui õpilane ei suuda algkooli lõpetada määratud aja kestes, võib koolikohustus 2 aasta võrra pikeneda — algkoolis seega kuni õpilase 14 eluaastani. Koolikohustuse pikendamise otsustab vastava rajooni koolinõunik õppenõukogu ettepanekul igal juhurul eraldi.

Algkoolid jagunevad ametlikult nn. jagamatuiks, osaliselt jagatuiks ja täieliselt jagatuiks, olenedes sellest, kas neis töötab ainult 1, või 2—5, või 6 (või enam) õpetajat. Nagu alamal toodud andmestikust näha, töötab Ungaris üle 45% 6-klassilisi algkooli ühe õpetaja juhatusel. Andmed on 1933/34. õppeaasta kohta.

*Prof. dr. Bálint Hóman,
Ungari haridusminister.*

Kooli tüüp		Koolide arv	%
Jagamata kool	1 õpetajaga	3141	45,7
Osaliselt jagatud kool	2 õpetajaga	1710	24,9
	3 õpetajaga	602	8,8
	4 õpetajaga	407	5,9
	5 õpetajaga	262	3,8
Täieliselt jagatud kool	6 või enama õpetajaga	750	10,9

Seadus näeb ette eri algkoolid poiss- ja tütarlastele, kuid tegelikult on Ungaris veel tervelt 93% koedukatiivseid algkooli. Selle põhjuseks on väikeste külade rohkus ja osalt õpilaste kuuluvus eri usutunnistustesse. Eraldatud

algkoolid poistele ja tütarlastele on levinud peamiselt linnades, kus koolikohustuslike rohke arv võimaldab nende ülalpidamist.

Trianoni rahulepingu § 58—59 põhjal lasub Ungaril ka vähemusrahvuste koolide¹⁾ eest hoolitsemise ja nende ülalpidamise kohustus. Mingit kooliautonomoosiat või kultuuroromavalitsust väikerahvusil pole, vaid nende koolid alluvad haridusministeeriumile kõigi teiste koolide sarnaselt. Vähemusrahvuste koole on kolme tüüpi: koolid a) vähemusrahva õppekeelega, kus ungari keel on kohustuslik õppeaine; b) sega õppekeelega, kus vähemusrahva keeles õpetatakse emakeelt, looduslugu, majandust ja majapidamist, ungari keeles — ungari keelt, maateadust, ajalugu ja võimlemist ja mõlemas keeles — matemaatikat ja laulmist; c) ungari õppekeelega, kus vähemusrahva keel on kohustuslik õppeaine. Nende tüüpide hulgast võib kooliülalpidaja täiesti vabalt valida. Neist on kõige üldisem tüüp c, kõige harvem tüüp a. Alates järgnevast õppeaastast kaotatakse aga haridusminister Bálint Hómani reformiga esimene ja viimne koolitüüp, mille tõttu Ungaris jäävad ainult segaõppekeelega vähemusrahvuste algkoolid (b). See reform võeti naaberriikides rõõmuga vastu. Nii avaldas näit. Austria peaminister, et ükski Euroopa riik ei anna oma vähemusrahvusile nii palju vabadust kui Ungari.

Suur vabadus iseloomustab Ungari rahvakooli tõepoolest. Vähemusrahvuste koolid pole mitte ainult vähemusrahvuste laste jaoks, vaid on avatud ilma igasugu kitsendusteta ka ungarlastele. Sagedaim juhtum on, et ungari vanemad saadavad lapse võõrkeele õppimise huvides saksa kooli. Senini domineerinud koolitüüp c, kus õpetus toimus ungari keeles, võõrkeelt aga ainult kohustusliku õppeainena õpetati, oli selt seisukohalt ungarlastele kõige vastuvõetavam.

Vähemusrahvuste koolis võivad õpetada kõik ungari rahvusest õpetajad, kes valdavad vastava vähemusrahvuse keelt, vähemusrahvusest ainult need õpetajakutsed isikud, kes on sooritanud eksami ungari keeles ja kirjanduses, ungari ajaloo, maateaduses ja kodanikuõiguses ning -kohuseis. Viimast liiki õpetajate protsent läheneb aga peaaegu nullile.

Usuõpetus on Ungaris kohustuslik õppeaine kõigile õpilastele. Selle õpetamise korraldamine on jäetud kõigis koolides vastavate usutunnistuste hoolde. Viimased seavad ametisse usuõpetuse õpetajad ja töötavad oma äranägemise järgi välja usuõpetuse õppekava, sest ametlikes kavades pole usuõpetuse nõudeid fikseeritud. Kui klassis on mitmest usutunnistusest õpilasi, õpetatakse igat rühma oma usutunnistuse kohaselt. Koguni ühtainsat eri konfessiooni kuuluvat õpilast ollakse kohustatud eraldi õpetama. Praksis ühendatakse vahel reformeeritute (kalvinistide) ja luterlaste, kreeka- ja roomakatoliiklaste usuõpetuse tunnid, kui õpilaste arv kummaski on liiga väike. Teiste usutunnistuste vahel on säärased kompromissid tundmatud.

Koolikohustusega liitub Ungaris ka igapäevapäevane kirikuskäimise kohustus. Seks kogunevad õpilased pühapäeva hommikul kooli juurde, kust siis üheskoos õpetajatega kirikusse minnakse. Igapäevast koolitööd alustatakse ja lõpetatakse palvega.

Koolitöö sisu vaatlusele siirdudes esitame järgnevas nii täieliselt jagatud kui jagamata algkoolide tunnikava; osaliselt jagatud koolide tunnikavad liiguvad eelnimetatute vahel.

¹⁾ Ungaris on olemas järgmiste vähemusrahvuste koolid: saksa, slovaki, serbia, kroaadi, šokatsi, rumeenia ja vendi koolid.

Tunnikava.

Nr.	Õppeained	Täieliselt jagatud						Jagamata						
		I	II	III	IV	V	VI	I	II	III	IV	V	VI	
1	Usu- ja kõlblusõpetus	2	2	2	2	2	2	1				1		
2	Ungari keel	10	10	10	9	7	7	3	3	3	3			2
	a) Kõne- ja mõistuseharjutused	4	3	3	2	—	—	1	1	1	1			—
	b) Lugemine ja arutamine		4	4	3	3	3			1	1	1	1	
	c) Kirjutamine		1	1	1									
	d) Kirjandid	6	1	1	2		2	2						
	e) Õigekiri ja keelelised juhised		1	1	1	2	2			1	1	1	1	
3.	Aritmeetika ja geomeetria	5	5	5	5	4	4	1½		1	1½	1	1	
4	Maateadus	—	—	—	2	2	2	—	—	—	—	1	1	
5	Ajalugu	—	—	—	—	3	2	—	—	—	—	—	—	1
	a) Ungari ajalugu	—	—	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—	
	b) Kodaniku õigused ja kohused	—	—	—	—	1		—	—	—	—	—	—	1
6	Looduslugu ja majandus	—	—	2	2	3	4	—	—	—	½		1	
	a) Looduslugu, majandus, majapid.	—	—	2	2	1	2	—	—	—	½			
	b) Füüsika ja keemia	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—		1
	c) Tervishoid	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—		
7	Joonistamine	—	1	1	1	2	2	—	—	—	—	½		
8	Laulmine	1	1	1	2	2	2	½		—	—	½		
9	Käsitöö	—	1	1	1	2	2	—	—	—	—	½		
10	Võimlemine	3	3	3	3	3	3					1½		
	Kokku tunde	21	23	25	27	30	30	7½	8	9	9½	10		30

Võrreldes ülaltoodud tunnikava, mis on kõrvalekaldumiseta kohustuslik nii linna- kui maa-alkkoolidele, Eesti omaga, paistab kõigepealt silma võõrkeele puudumine, mida pole Ungari alkkoolides kunagi õpetatud. Paistab ka, nagu puuduks Ungari koolides kodulugu. Kuid see on ainult näiliselt. Meie alkkooli alamal astmel nii keskse tähtsusega õppeaine on taandatud Ungari emakeele algosaks — nimega „kõne- ja mõistuseharjutused“.

Vähemusrahvuste alkkoolide tunnikava erineb ülaltoodust selle poolest, et siin esineb emakeel iseseisva õppeainena tüübis a — 39, b — 34, c — 39 nädalatunniga. Vähendatud on tundide normi ungari keeles (vastavalt 30, 35 ja 39 tundi nädalas) ja võimlemises (kõigis tüübes 12 tundi), suurendatud aga loodusõpetuse normi 2 tunni võrra.

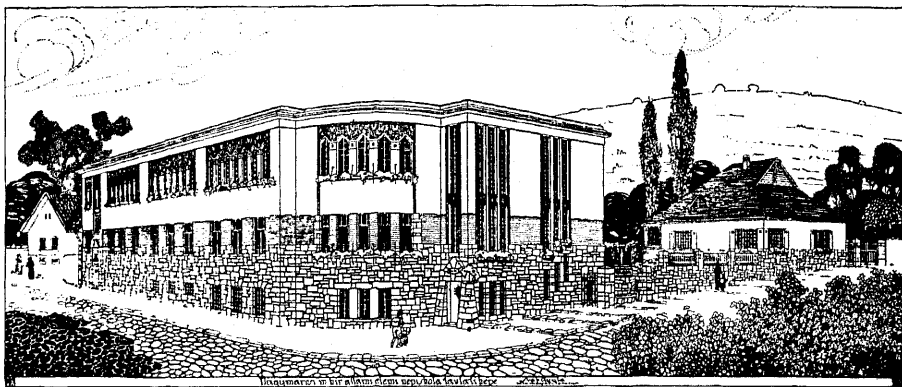
Mõned märkused alkkooli õppekavade kohta. A. 1932 väljaantud õppekavad on maksvad kõigis alkkoolides, välja arvatud usutunnistuste poolt ülalpeetavad koolid. Viimased koostavad, riiklikke õppekavasid silmas pidades, oma õppekavad täiesti iseseisvalt. Ka õpperaamatute valikul on nad ilmlikust ülemusest rippumatud. Kui kohalikud olud seda nõuavad, on teisedki koolid õigustatud ametlikes õppekavades antud ainete ulatust piirama või laiendama. Ilmlikes koolides on selleks aga tarvilik koolinõuniku kinnitus. Nn. jagamata koolides, kus ühe õpetaja juhatusel töötab 6 klassi, on maksev eriline lühendatud ja lihtsustatud õppekava.

Võrreldes Ungari ja Eesti õppekavu on märgata lahkuminekuid mõningate ainete sihtides ja ulatuses.

Matemaatika on Ungari algkoolides tunduvalt kergem meie omast. Selle sihi formulatsioon nõuab igapäevases elus kõige harilikumalt esinevate ülesannete lahendamise oskust. Kümnenndmurru mõiste antakse alles IV ja lihtmurru mõiste V klassis (meil algab murru mõiste ettevalmistamine juba II klassis). Protsentide arvutamine toimub meie V klassi asemel Ungaris VI klassis, kusjuures kava nõuab tutvumist „protsendiarvutamise kõige lihtsamate juhtudega“.

Koduloo väiksemale osatähtsusele viitab Ungaris selle suhteliselt väike tundide arv, kuigi see püsib kauemini algkooli programmis. Kuna ajaloo kursus algab siin alles V õppeaastast, on IV klassi „kõne- ja mõistuseharjutused“ peamiselt ettevalmistavaks astmeks ajaloole.

Ajaloo käsitletakse Ungari algkoolides ainult kodumaa ajalugu, põhjendades seda selle laialdasuse ja materjaliküllusega. See algab Ungari algkodu

Suurema maa-alkkooli maja Ungaris.

ja rändamisega ja lõpeb tänapäevaga. Kuid ajaloo-õpetuse kavas sisaldub siiski ka nõue, et kodumaa ajaloo käsitlemisel tuleb toetuda üldajaloolisile sündmusile.

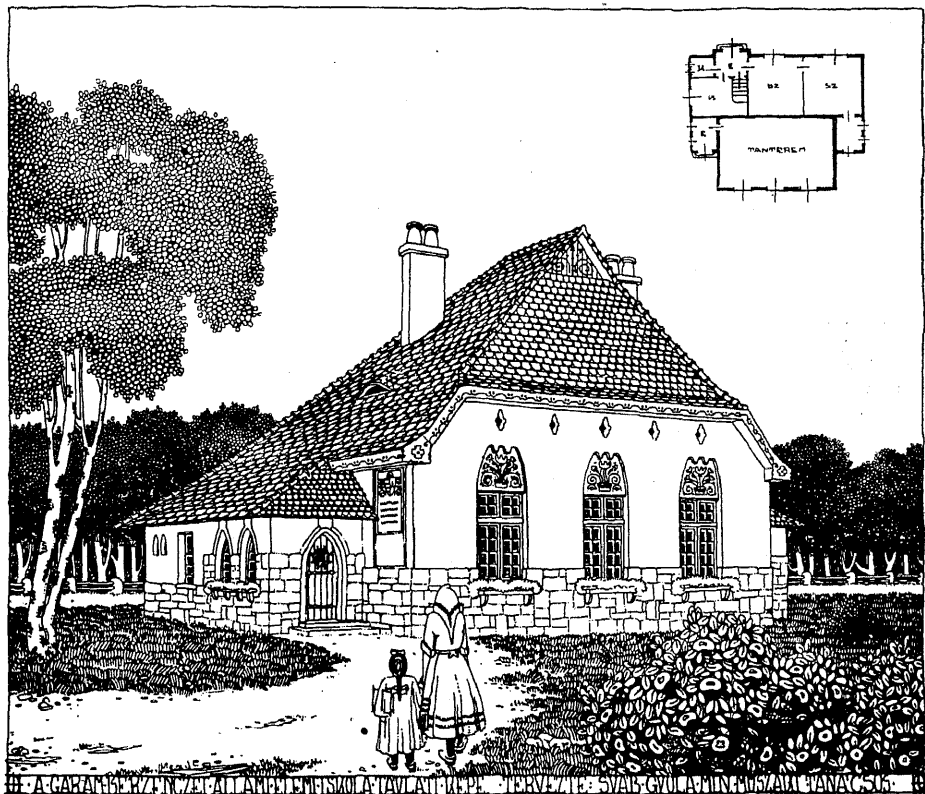
Ka maateaduse õpetamisel on kõige kesksemas asendis kodumaa, mis seisab kõige kolme õppeaasta kavas. Üksikasjaliselt vaadeldakse ka Euroopat, eriti selle majanduslikku ja kultuurilist sidevust Ungariga. Aga säärest tutvumist välismaailma-jagudega, mis moodustab Eesti algkoolides maateaduse V klassi kursuse, ei tunne Ungari: õppekava nõuab väljaspool Euroopat olevaile maadele ainult linnulennulist pilguheitmist.

Looduseõpetusel on märgatavalt praktiline iseloom, kuna sellega on ühendatud majandus ja majapidamine. Rikka puuvilja-maa lapsi õpetatakse puuvilja korjama ja säilitama. Edasi tutvustatakse viinamarja-kasvatamisega, mesilastepidamisega, heinamaa-, karjamaa- ja metsakultuuriga ja õpetatakse koguni siga tapma. Tütarlapsed tutvuvad peale selle veel riiete puhastamise, pesupesemise, lihtsamate toitude valmistamise ja laste toitmise. Looduseõpetuse ja majapidamise kava laiemast ulatusest tingitult algabki see juba 3-ndast õppeaastast.

Kokku võttes tuleb tähendada, et Ungari algkool on kõigepealt praktiline, esmajoones tegeliku elu nõudeid arvestav. Ained on märgatavalt kitsama haardega ja kursus mõnevõrra kergem Eesti omast. Seejuures ei tohi aga

unustada seika, et varasema koolikohustuse tõttu on Ungari õpilased ebaküpsemad ja piiratuma vastuvõtuvõimega meie õpilastest.

Käesoleval õppeaastal on Ungaris 6883 algkooli 19 552 õpetaja ja 978 795 õpilasega. Algkoolidest on tervelt $\frac{2}{3}$ usutunnistuste ülal pidada. Ühe õpetaja kohta tuleb keskmiselt 50,1 õpilast. Muist suurem on õpilaste arv klassis usutunnistuste-koolides — kreekakatoliku koolides koguni 65 õpilast. Õpilaste rohkus klassides on tingitud suurel määral koolimajade väiksusest ja

Üheklassilise algkooli maja Ungaris.

vähesusest. Viimaseil aastail on riik tõsi küll suure ohvrimeelsusega rajanud uusi koolimaju, sest veel a. 1920 pidi tervelt 200 000 kooliealist last jääma ruumi puudusel koolist eemale, kuid ideaalne pole olukord veel nüüdki. Arvestades suuri klasse, kuni 6 õppeaasta ühendamist ühte klassikomplekti ning meist ebasoodsamaid palgaolusid, on ilmne, et Ungari õpetaja on Eesti õpetajast mitmeti raskemais tingimuses. Õpetaja nädalatundide arv on 30.

Õppepäevade arv nädalas on normaalselt 6, erandkorradel, kui kooliolud seda nõuavad, — 5. Viimasel puhul on vähemalt ühel päeval ka pärastlõunased tunnid paratamatud. Nädala-tööpäevade arvu kui ka enne- või pärastlõunase õpetuseandmise otsustab õppenõukogu. Õppeaasta kestvus on kuue tööpäevaga koolides 215 päeva, viie tööpäevaga — 183 päeva. Mõjuvail põhjusil (hai-

gused jne.) võib tööpäevade arv väheneda maksimaalselt 30 võrra. Õppeaasta vältab 10 kuud — 9. septembrist kuni 20. juunini.

Õppetöö lõpul korraldatakse igas algkooli klassis „eksamid“. Viimaste siht pole aga mitte õpilaste teadmiste kontrollimine, vaid avalikkuse ees esinemise harjutamine ja üldsuse tutvustamine aasta jooksul tehtud tööga. Seepärast on „eksami“-päeval, mis on kooli pidupäevaks, klassid kõigile asjast-huvitatutele avatud.

Algkooli kursusele järgneb — nagu eespool märgitud — 3-aastane edasiharimiskool, mis on sunduslik kõigile õpilastele, kes õpinguid kesk-astme koolides ei jätka, ja mille sihiks on algkoolis omandatud teadmiste kordamine ja laiendamine ning noorte ettevalmistamine tegelikuks eluks. Edasiharimiskoolidel on Ungaris suur rahvuslik-hariv ülesanne, kuna ainult 5% algkooli lõpetajaist läheb edasi keskkooli ja gümnaasiumi, ülejäänud aga oma õpinguid ainult edasiharimiskoolides võivad jätkata. Pealegi on 12—15-aastaseil noortel moraalset juhtimist eriti vaja. Peale üldiste on olemas põllumajanduslikke, tööstuslikke ja kaubanduslikke edasiharimiskooli, milledest esimene tüüp on levinud eriti maal, viimased aga linnas. Käesoleval õppeaastal on Ungaris 5000 edasiharimiskooli 335 202 õpilasega.

Edasiharimiskoolid töötavad algkooli ruumides ja algkooliõpetajate juhatusel. Koolides, kus on nädalas 5 tööpäeva, kasutab edasiharimiskool kuue-nädalat. Kooli aastane tööpäevade norm on 60. Õpetajad saavad eritasu ainult põllumajanduslike ainete õpetamise eest.

Oleme põgusa pilguheitmisega Ungari alghariduse korraldusele jõudnud lõpule. Jälgisime suurte kasvatuslike ülesannetega Ungari alghariduse tänapäeva, puudutame nüüd homset. Juba aastaid tagasi esitas kadunud haridusminister krahv Kuno Klebelsberg seaduseelnõu koolikohustuse pikendamise kohta 2 aasta võrra, kusjuures algkooli vanemate klasside kava seotakse senisest veel rohkem praktilise elu nõuetega. Põhimõtteliselt heakskiidetud seaduseelnõu esialgse kõrvalepanekuga pole aga maetud 8-aastase algkooli kavatsus. See elab tänapäevalgi edasi Ungari rahvahariduse korraldamise suure ja ülla ideaalina.

Budapestis, 1936.

Psühholoogia Nõukogude Venemaal.¹⁾

K. Ramul.

eatava teadusharu üldine areng on tingitud üldse kahesuguseist tegureist: a) temasse kuuluvate faktide ja teooriate eneste niiteldada sisemisest loogikast, b) kogu sellest kultuurilisest miljööst, milles ta asub teataval ajajärgul ja teataval rahval. Viimast liiki tegurite mõju on eriti tugev neis teadustes, mis ei evi puhtteoreetilist iseloomu (nagu näit. matemaatika või teoreetiline loodusteadus), vaid oma aine tõttu puutuvad nii või teisiti kokku üldise poliitilise, sotsiaalse, majandusliku jne. eluga ja selle mitmesuguste probleemide ja ülesannetega. Selle tõttu on selliste teaduste juures ka kergem jälgida, kuidas

¹⁾ Akadeemilise Filosoofia Seltsi koosolekul peetud kõne.

muudatused selles poliitilises, sotsiaalses, majanduslikus jne. elus on mõjunud teadusliku tegevuse üldisse suunasse — huvi raskuspunkti asetamisse teatavaile probleemidele, uurimuse lähtekohaks võetud teoreetilisesse põhi-vaatesse, uurimisel esikohal tarvitatud meetodeisse jne.

Nende riikide hulgas, kus ühenduses maailmasõjaga ja sellele järgnenud sündmuste ja üldise olukorraga on toimunud eriti radikaalne murrang rahva kogu elus ja olemuses, seisab selle murrangu üldise ulatuse poolest kahtlemata esimesel kohal Venemaa. Ei ole seepärast ka ilma huvita heita pilk sellele, mis on seal sündinud ühe eriti „elulise“ teadusharuga — psühholoogiaga, kuigi nende raskuste tõttu, mis ikka veel on olemas vene teadusliku kirjanduse muretsemisel, meil käepärast olev vastav materjal on veel võrdlemisi väga puudulik ja võimaldab küsimust käsitleda ainult üldjoontes.

Kuid enne heidame pilgu psühholoogiale „vanal“ Venemaal. Ei saa ütelda, et see oleks siin seisnud üldse väga kõrgel või asunud väga tähtsal kohal teiste teadusalade keskel. Ülikoolides loeti muidugi üldisi kursusi psühholoogias ja psühholoogia oli ühes teiste filosoofiliste ainetega — loogika ja filosoofia ajaloo — sunduslikuks eksamiaineks kõigile ajaloo-filoloogiateaduskonna üliõpilasile, kuid see vene „akadeemiline“ psühholoogia oli veel suurelt osalt teoreetiline, „kirjutuslauapsühholoogia“. Siin ja seal olid ülikoolidel küll ka omad psühholoogilised „kabinetid“ või laboratoriumid (Tartus seda ei olnud), kuid suuremat osa psühholoogia õpetamisest need siiski harilikult ei etendanud. Pääaegu ainsaks erandiks oli siin Moskva ülikool oma — eraisiku poolt kingitud rahaga (120 000 kuldrubla) ehitatud ja sissestatud — suure ja ilusa „Psühholoogia Instituudiga“, mille eesotsas seisis — meile oma loogika ja psühholoogia õpperaamatuga hästi tuntud — professor Tšelpanov. Ka keskkoolides, eriti poeglaste keskkoolides, õpetati psühholoogiat — harilikult kahe nädalatunniga, ja mõnedel keskkoolidel olid ka oma väikesed „psühholoogilised kabinetid“, eriliste keskkooli jaoks konstrueeritud lihtsate ja odavate aparatuuridega — tänu kõigepealt Peterburi psühholoogi Netsšajev'i ja tema kaastööliste sellekohastele püüdeile, ja katsuti ka muidu tõsta psühholoogia õpetamist keskkoolis, kuid psühholoogia õpetamise üldine seisukord ülikoolis pidi end paratamatult ka siin tunda andma ja kõigepealt raskustes leida küllaldaselt ettevalmistatud õpetajaid. Ka iseisev psühholoogiline uurimistöö — kui selle üle otsustada ilmunud vastava kirjanduse põhjal — oli võrdlemisi vähe arenenud. Psühholoogilise kirjanduse alalt võiks siin nimetada esiteks paar mitte-puhtpsühholoogilist ajakirja, nagu „Voprosõ Filosofii i Psihhologii“ jt., edasi — mõned ülikooliõpperaamatud, nagu Vvedenski, Tšelpanov'i, Lasurski jt. omad, ja viimaks — mitte väga pika rea eriuurimusi ühe või teise küsimuse üle. Näib, nagu oleks psühholoogia üksikaladelt viimasel aastakümnel enne 1917. a. revolutsiooni tähtsamal kohal seisnud lapsepsühholoogia ja eriti eksperimentaalne pedagoogika, ja üheks küsimuseks, mis siin viimaseil aastail enne maailmasõda — eriti paaril sel ajal ärareetud eksperimentaalse pedagoogika kongressil — elavaid vaidlusi esile kutsus ja ka väljaspool „psühholoogide“ ringkondi psühholoogilisest küsimusest huvitatud publikus teatavaid laineid lõi, oli küsimus eksperimentaalse psühholoogia meetodite otsesest rakendamisest — ka mitteasjatundjate poolt — praktilise pedagoogika teenistusse. Kuna ühed — kõigepealt Netsšajev ja tema kaastööliised ja õpilased — niisugust psühholoogia meetodite rakendamist juba võimalikuks ja soovitavaks pidasid, olid

teised — nende hulgas tuleks nimetada kõigepealt Tšelpanov'i — enam või vähem kategooriliselt selle vastu.

Tunduvalt rikkalikum kui psühholoogiline originaalkirjandus oli psühholoogiline tõlkekirjandus. Viimases paistsid eriti silma mitmesugused õppe- raamatud ja üldkursused, alates kõige elementaarsemaiga, nagu Fonsegrive ja Jerusalem, ja lõpetades suurte kolmeköiteliste Wundt'i „Grundzüge“ ja Meumann'i „Vorlesungen“ itega. Kõige rohkem oli psühholoogilist kirjandust tõlgitud saksa keelest, sellele järgnes prantsuse keel.

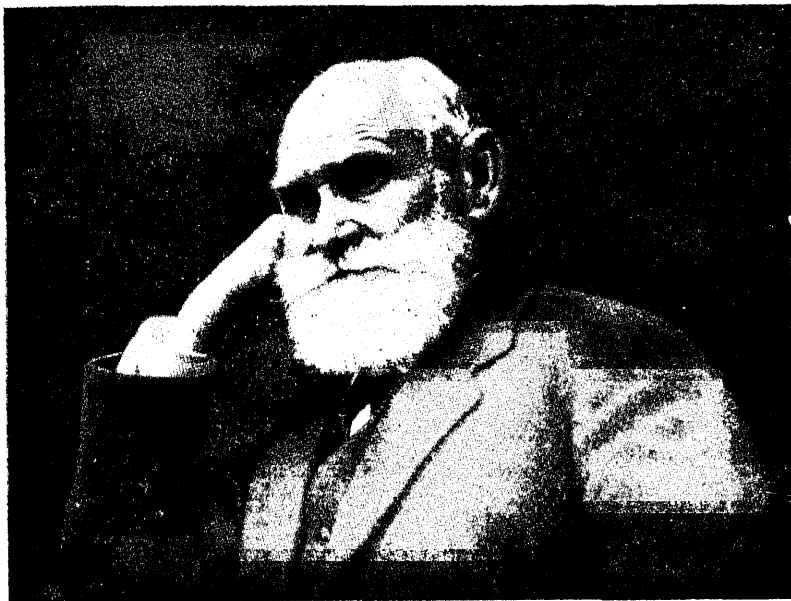
Oma üldise suuna ja vaimu poolest revolutsioonieelne vene psühholoogia seisis kõige lähemal tolleaegsele saksa psühholoogiale, ilma et üksikud saksa psühholoogia peavoolud oleksid igatüki ka temas selgesti esile astunud. Näib, nagu oleks rohkem omapärast ja ka rohkem elu tulnud vene psühholoogiasse alles paaril viimasel aastal enne revolutsiooni, eriti selle noorte psühholoogide rühma poolt, mis oli oma ettevalmistuse saanud Moskva Psühholoogia Instituudis ja koondunud Tšelpanov'i ümber. Nende hulka kuulus ka liig vara surnud Tartu ülikooli juurde a. 1919 esimeste hulgas professoriks valitud Aleksander Kaelas. Rääkides sellest uuest elust vene psühholoogias, ma mõtlen siin kõigepealt a. 1917 ilmuma hakanud ajakirjale „Psühholoogitšeskoje Obosrenie“, mis oma paaris ilmunud numbris sisaldab palju mitmekesist ja värsket materjali, kuid üldiste olude tõttu pidi varsti seisma jääma.

Sootu teist pilti pakub meile vene psühholoogia tänapäev. Ja seda juba temas tegutsevate isikute poolest. Endine psühholoogide generatsioon on suurelt osalt näitelavalt kadunud — surnud, põgenenud või maalt välja- saadetud, osalt ka pensioneeritud. Igal pool — teised enne täiesti tundmatud nimed ja ainult siin ja seal mõni „veteraan“ või mõni teine tuttav nimi, mis varem kuulus nooremate hulka, nüüd aga seisab tihtipeale juba tooni- andval kohal. Ka ulatuslikult on pilt praegu teine, kui see varem oli. Kir- jandus on ilmuvate teoste arvu poolest kaugelt rikkalikumaks muutunud. Lehitsedes iga aasta ilmuvat rahvusvahelist psühholoogilise kirjanduse biblio- graafiat paistavad peaaegu igal leheküljel silma ka venekeelsed tiitlid — mitmesugused perioodilised väljaanded, mitmesugused „sbornikud“ ja teised koguteosed, üksikud artiklid psühholoogilistes ja mittepsühholoogilistes ajakirjades ja viimaks — iseseisvalt ilmunud tööd, viimased küll enamasti väiksemad. Aastate 1929—1933 kohta on selles bibliograafias venekeelseid töid märgitud kokku 1790, mis annab meile aasta kohta keskmiselt 358 numb- rit (sama aja jooksul on ilmunud psühholoogilisi töid: Itaalias — 1605, Inglis- maal — 1438 ja Prantsusmaal — 2214).

Ka geograafiliselt on psühholoogia Venemaal praegu palju kaugemale tunginud, kui ta seda varem oli. Võtke kätte mitmesuguste ülikoolide ja teiste kõrgemate õppeasutuste — neid on praegu Venemaal igal pool tekki- nud nagu seeni pärast vihma — väljaanded või aruanded — peaaegu igal pool paistab teile silma ka psühholoogia: Põhja-Venemaal, kauges Siberis, Kaukaasias, Turkestanis — igal pool kõiksugu psühholoogilised ja psühho- tehnilised instituudid ja muud asutused, kõikjal uuritakse, korraldatakse katseid ja teste, trükitakse psühholoogilisi töid jne.

Kui palju praegu Venemaal võiks üldse leiduda psühholoogia alal tööta- vaid isikuid, on muidugi raske täpsemalt ütelda. A. 1932 Ameerikas ilmunud „Psühholoogilises registris“ — kõigi maade praegu elavate (või hiljuti surnud) psühholoogide nimestikus ühes lühikeste biograafiliste andmete ja ilmunud

tööde bibliograafiaga — on „Union of Socialistic Soviet Republics“ all 62 leheküljel märgitud 102 isikut, neist Moskvas ja Leningradis kokku 77 isikut ja seega teistes linnades — ainult 25 isikut. Teiselt poolt on vene Teaduste Akadeemia väljaandel a. 1928 ilmunud aadressraamatus „Nautš-nõje rabotniki SSSR bes Moskvõ i Leningrada“ („SSSR teaduslikud töömehed ilma Moskva ja Leningradita“) mitmesugustel psühholoogia aladel töötavaid isikuid märgitud kokku — ligi 150. Igatahes, kui võtta kokku kõik „psühholoogid“, ka need, kes ei ole veel saanud avaldada iseseisvaid töid ega ole seetõttu ka „Registri“ pääsnud — need oleksid esmajoones mitmesuguste psühholoogiliste ja psühhotehniliste instituutide „kaastöölised“

Akadeemik Ivan Petrovitš Pavlov. * 22. IX 1849. † 27. II 1936.

(„sotrudniki“), assistendid, laborandid jne. ja osalt ka psühholoogia „õpetajad“ („prepodavateli“) kõrgemais õppeasutuses, keda kõiki nimetab ka Akadeemia aadressraamat —, siis võiks nende arv Venemaal tõusta praegu umbes 250—300-ni või selle ümber.

Katsume nüüd lühidalt iseloomustada seda „ uut“ vene psühholoogiat. Et paremat ülevaadet saada selles valitsevate mitmesuguste üldiste seisukohtade üle, võime temas eristada üldse kolm peavoolu ehk „kooli“, kusjuures muidugi ei ole vaja, et iga üksik psühholoog ka selgesti kuuluks oma vaadete poolest ühte või teise neist vooludest ehk koolidest. Need koolid on järgmised.

A. Pavlov'i kool. Selle kooli keskkohaks on kuulsa füsioloogi I. Pavlov'i juhatusel töötav „Riiklik eksperimentaalse meditsiini instituut“ Leningradis ja tema iseloomustavaimaks jooneks on — baseerumine Pavlov'i ja tema kaastöölise poolt juba aastakümneid kestnud uurimisel nn. tingitud reflekside, s. t. niisuguste reflekside kohta, milledes ärritus, näit. toidu-

võtmine, mis on loomulikult (ehk sünnipäraselt) seotud antud vastusega, näit. sülje nõrgumisega, on kunstlikult asendatud mingi muu ärritusega, näit. kellahelinaga, nii et see viimane juba üksi hakkab antud vastust esile kutsuma. Nimelt on Pavlov ja tema kool arvamisel, et inimese ja loomade kogu käitumist on võimalik täielikult seletada selliste „tingitud“ reflekside tekkimises, takistamises, „kustumises“ jne. ilmneva „kõrgema närvi-tegevuse“ mehhanismiga, ilma et selleks vaja oleks rääkida veel „psüühilistest protsessidest“, „teadvusest“ jne., millega ka senine „subjektiivne“ psühholoogia, mille ülesandeks on neid psüühilisi protsesse uurida, osutuks iseenesest üleaaruseks.

B. Refleksoloogiline kool. Ka see kool, mille rajajaks on olnud tuntud vene neuroloog V. M. Behterev ja mille keskkohaks on praegu „Behterev'i refleksoloogiline ajuurimise instituut“ Leningradis (Behterev ise suri a. 1927), tahab, nagu Pavlov'i koolgi, senist „subjektiivset“ psühholoogiat asendada „objektiivse“ käitumisteaduse — „refleksoloogiaga“, mis, nagu ta nimetus juba näitab, samuti lähtub reflekside uurimisest. Peavahe mõlema kooli seisukohtade vahel seisneb, nagu paistab, kõigepealt järgmises. Kuna Pavlov'i kooli õpetus on sisult esmajoones — peatükk füsioloogiast, nimelt närvi-kava füsioloogiast, ja uurides üksikuid käitumise nähtusi, eriti reflekse, ollakse siin huvitatud esmajoones nende nähtuste aluseks olevaist närvimehhanismidest, on refleksoloogiline kool seevastu tähtsal määral huvitatud ka käitumisest, organismi vahekorras loodusliku ja sotsiaalse ümbruskonnaga kui niisugusest, ja reflekse ei uurita siin mitte ainult selle tõttu, et nende tekkimises, kustumises jne. ilmnevad eriti selgesti üksikud närvitegevuse seadused, vaid kõigepealt ka sellepärast, et arvatakse, et „assotsieeritud“ (tingitud) refleksi skeem niisugusena katab juba kõiki käitumise nähtusi — ka nn. „psüühilisi“ protsesse, nii et kõik — ka kõige keerulisemad — käitumise nähtused ei ole midagi muud kui „assotsieeritud“ reflekside kompleksid (tingitud näarmetereflekside (süljerefleksi) asemel loomadel (koeral), mis on seni olnud Pavlov'i ja tema kaastöölise peamiseks uurimisobjektiks, uuritakse Behterev'i instituudis esmajoones tingitud lihastereflekse inimesel). Kõige selle tagajärjel on ka need ülesanded, mida refleksoloogiline kool endale seab, palju laiemad kui Pavlov'i kooli omad, mis paistab silma juba Behterev'i instituudi üksikute tähtsamate seksioonide uurimisalade loetelust: üldine refleksoloogia, individuaalne refleksoloogia, ea refleksoloogia, kollektiivne refleksoloogia, geneetiline refleksoloogia.

C. Marksistlik psühholoogia. Kolmas vene psühholoogiline kool, mida võime nimetada marksistlikuks psühholoogiaks ja mille keskkohaks on prof. Kornilov'i juhatusel töötav Moskva riiklik psühholoogia instituut (endine Tšelpanov'i oma), sarnleb Pavlov'i ja refleksoloogilisele koolile selles suhtes, et ka temas astub esile püüd võimaliku „objektiivsuse“ poole, ainult selle vahega, et nähes psühholoogia peaülesannet „objektiivses“ käitumise uurimises, jäetakse selles süiski väike nurgake ka psüühilistele protsessidele kui niisugustele, eriti sotsiaalsete nähtuste uurimisel, ja ühes sellega ka — enesevaatlusele. Teine tähtsam marksistliku psühholoogia joon on püüe oma õpetust põhjendada teatavale metafüüsilisele teooriale, nimelt nn. dialektilisele materialismile (Marx, Engels, Plehhanov, Lenin jt.), mille järgi algupäraseks ja algeliseks on maailmas ainult — alalises liikumises, alalises, Hegel'i dialektilise protsessi printsüübile („tees — antitees — süntees“ jne.) alluvas, organiseerumise arenemises olev mateeria, ja nn. „teadvus“

ehk „psüühiline“ ei ole iseneses midagi muud kui üks „kõrgeimalt organi-seeritud“ materia omadus ehk teatavate kehaliste protsesside — nimelt ajuprotsesside — subjektiivne ilmumisviis ehk „introspektiivne väljendus“. Kolmas tähtsam marksistliku psühholoogia joon on vaade, et selleks „bio-sotsioloogiliseks“ mõisteks, mille alla on võimalik „gruppeerida“ kõik elavas organismis esinevad nähtused, on — reaktsioon, ja lootus leida seda võtit, mis avaks kõik ukSED mitmekeerulises psühholoogia labürindis, uurides mitmekülgSelt (nende kiiruse, jõu, kuju, sotsiaalse tähenduse suhtes) kõigepealt reaktsioone, alates kõige lihtsamaist, nagu sõrme liigutus antud signaalile (nn. lihtsa reaktsiooni katse juures), ja lõpetades nii keerulistega kui katse-juhataja poolt antud raskema mõtlemisülesande lahendamine jne. Kornilov tahab ise seda reaktsioonide uurimist nimetada „reaktoloogiaks“ ja me võik-sime seepärast marksistlikku kooli nimetada ka reaktoloogiliseks kooliks.

Lisaks neile kolmele „uue“ vene psühholoogia koolile võiks neljandal kohal nimetada veel rea „vana“ psühholoogia esindajaid või pooldajaid, kelle hulka kuuluksid kõigepealt üksikud vanemad psühholoogid, nagu juba nime-tatud Netsajev ja Tšelpanov, edasi Krogius (tuntud eriti oma uurimuste läbi pimedate psühholoogia üle, hiljuti vist surnud), Wagner (tuntud zoo-psühholoog) ja mõned teised. Kuid nende arv ei ole igatahes suur — juba nimetatud Akadeemia aadressraamatus on näit. „introspektivnaja psihhologia“ all märgitud ainult üks isik (keegi vanem härra Saratovis) — ja mingit täht-samat osa nemad praegu muidugi ei etenda.

Peale üksikute tema koolide üldiste teoreetiliste seisukohtade on praegusele vene psühholoogiale iseloomustav veel üks üldine joon, mida ka ei saa mainimata jätta, see on temas võrdlemisi tugevasti esinev tendents raken-dada end praktilise elu teenistusse. See tendents astub esile kõigepealt kahe erineva praktilise ala suhtes. Esiteks kasvatustöö suhtes — inten-siivselt uuritakse last, tema kehalisi ja psüühilisi iseärasusi, tema üldise arengu seadusi jne. ja seda kõigepealt selleks, et selle lapseuurimise ehk „pedo-loogia“ (millist nimetust armastatakse praegu tarvitada Venemaal) tulemusi ära kasutada tegeliku kasvatustöö huvides. Pedoloogiliste ning eksperimen-taalpedagoogiliste uurimiste korraldamiseks ja vastavate pedoloogiliste ning pedagoogiliste teadmistega varustatud õpetajate ettevalmistamiseks on asutatud üle Venemaa hulk pedagoogikateaduskondi ülikoolide juures, ise-seisvaid pedagoogilisi instituute, mitmesuguseid pedoloogia laboratooriume jne. Teiseks näeme praegu Venemaal intensiivset püüet rakendada psühho-loogiat töö — eriti vabrikutöö — organiseerimisele. See joon „uues“ vene psühholoogias on võib-olla eriti huvitav. Kuni 1917. a. revolutsioonini ei olnud Venemaal töö organiseerimisest teadusliku psühholoogia alustel ja psühhotehnikast nii hästi kui üldse midagi kuulda. Ka esimesil enam-laste valituse aastail, mil läbikäimine Venemaa ja muu maailma vahel oli üldse väga raskendatud, ei olnud midagi teada vene tööpsühholoogiast või psühhotehnikast, kuni korraga a. 1922, mil Venemaa piir sai jälle lahtise-maks ja Lääne-Euroopasse jõudsid esimesed suuremad saadetised enamliku Vene ajakirju ning raamatuid, Lääne-Euroopa psühholoogid oma suureks imestuseks võisid nentida, et Venemaal oli vahepeal sündinud midagi, mida keegi ei oleks võinud ette aimata — oli, peaaegu üle öö, tekkinud oma eri-line vene tööpsühholoogia ja psühhotehnika, oma erilise uurijate ja nende kaastöölise kaadriga, oma erilise kirjanduse ja eriliste rohkearvuliste insti-tuutide ning laboratooriumidega. Kui suur viimaste arv Venemaal praegu

võiks olla, ei saa täpselt ütelda. Aastal 1924 nimetas ajakiri „Vremja“ neid juba tervelt 60, ka niisugustes linnades nagu Armavir, Saratov, Kasan, Voronež jt. Nende rohkearvuliste asutuste töö ühtlustamiseks ja üldse tööpühholoogilise ja psühhotehnilise töö üldiste põhimõtete ja suundade kindlaksmääramiseks ja lähema tööprogrammi väljatöötamiseks on korduvalt korraldatud ka psühhotehnilisi kongresse ning konverentse, millel on arutatud teiste hulgas ka taylorismi küsimust. Üks järjekordne rahvusvaheline psühhotehniline kongress peeti Moskva võimumeeste kutsel ära Venemaal, nimelt 1931. aasta sügisel Moskvast, mille kõigile osavõtjaile-väljamaalastele oli lubatud kogu kongressi kesteks prii korter ja ülalpidamine. Juhtival kohal vene psühhotehnikas on seni seisnud Spielrein Moskvast.

Sellest lühikesest ülevaatest praeguse vene psühholoogia üle jätkub juba selleks, et näha, milles seisneb peavahe tema ja ta lähema eelkäija — ennerevolutsioonigaegse vene psühholoogia vahel. Kuigi mõlema psühholoogia vahel paistab niiviisi teatavas mõttes olevat terve kuristik, ei ole „uus“ vene psühholoogia — lähemalt vaadates — tegelikult siiski väga palju enam, kui endise vene psühholoogia ja osalt ka endise vene filosoofia — kui tahame ka teatavate filosoofeerivate sotsialistide, nagu Plehhanov, Buhharin, Lenin jt., vastavate kirjutuste puhul rääkida veel filosoofias — teatavate elementide edasiarendamine nendes uutes üldistes tingimustes ehk raamides, millel on — ka teadusliku töö suhtes — loonud praegune enamlik režiim.

Mis puutub esiteks mõlemasse refleksoloogilisse koolisse, siis on kõigile teada, et nii Pavlov kui ka Behterev, kelle nimedega need koolid on kõigepealt seotud, on juba ammu enne enamlikku riigipööret hakanud propageerima oma vaateid „psüühiliste“ nähtuste uurimise suhtes, esimene juba umbes 1906. aastast peale, teine veel paar aastat varem, nii et see psühholoogiline uurimistöö, mis toimub praegu Venemaal nii ühe kui teise kooli vaimus, ei ole oluliselt midagi muud kui juba ammu, enne maailmasõda, alatud uurimiste jätkamine, osalt ka samade isikute osavõtul. Kuid ka kolmanda, marksistliku kooli juured ulatuvad tagasi ennesõjaaegsesse aastasisse, nimelt — endisse vene „akadeemilisse“ psühholoogiasse, mis on esindatud niisuguste nimedega nagu Tšelpanov, Lange, Lasurski, Vvedenski, Netsšajev, Rossolimo jt. Ei taha ju, nagu nägime, marksistlik kool, vaatamata energilisele „objektiivsuse“ proklameerimisele, täielikult loobuda „teadvusest“ ja enesevaatlustest, nagu mõlemad refleksoloogilised koolid seda teevad, ja on tema põhivaated üldse avaramad ja lähemal seisvad traditsioonilisele psühholoogiale kui esimeste omad. Mis puutub marksistliku kooli katsesse põhjendada psühholoogiat dialektilisele materialismile — mis on muidugi kõige suuremaks vaheks tema ja endise vene „akadeemilise“ psühholoogia vahel — siis tuleb seda kahtlemata võtta enam teatava episoodina selle kooli arengus, mis on esile kutsutud peamiselt teatavate „väliste“ tegurite mõjul, kui uurimistööst enesest orgaaniliselt väljakasvanud filosoofilise seisukohana, ega tarvitse seesugune filosoofiline pealeehitus psühholoogia hoonel veel tingimata väga tõsiselt mõjustada seda, mis sünnib hoones eneses. Viimaks, mis puutub praeguses vene psühholoogias võrdlemisi selgesti esileastuvale praktilisele tendentsile, siis on selles, nagu osalt juba nägime, täiesti uueks momentiks ainult huvi tööpühholoogia ja psühhotehnika vastu — kõigepealt selle tõttu, et need alad on ka iseeneses veel väga noored: psühhotehnika „sündimist“ dateeritakse harilikult aastast 1910, mil Münsterberg (Ameerikas) korraldas oma tuntud katsed telefonistinnade ja trammijuhtidega. Seevastu

oli, nagu ka juba nägime, huvi „pedoloogia“ ja eksperimentaalse pedagoogika vastu võrdlemisi elav ka juba „vanal“ Venemaal (ka nimetust „pedoloogia“ armastati juba tol ajal tarvitada) ja uueks on praeguses „pedoloogilises“ liikumises kõigepealt selle ulatus (nii oli näit. pedoloogilisel kongressil 1928. a. jaanuaris enam kui 1000 osavõtjat) ja selle üldine orienteerumine „objektiivsuse“ ja „biosotsioloogilise“ vaatlemisviisi suunas, vastavalt üldisele psühholoogilise uurimise orienteerumisele nendes suunades.

Kui praegune vene psühholoogia ei ole niiviisi võrreldes endise vene psühholoogiaga iseeneses nii uus, nagu see võiks esimesel pilgul paista, siis jääb veel küsimus — mispärast on ta oma arengus võtnud nimelt niisuguse suuna, nagu seda nägime, ja mitte mõne teise. Vastust sellele küsimusele tuleb otsida osalt nendes niiteldada ideelistes raamides, mis psühholoogiale on seatud Venemaal praeguse enamliku režiimiga, osalt selle režiimiga loodud uutest elutingimustes, osalt ka teatavais sündmusis teaduslikus psühholoogias väljaspool Venemaad. Mis puutub esimesse momendisse — „ideelistesse raamidesse“ —, siis tuleb siin esmajoones arvesse enamluse enese „filosoofia“ — kõigepealt tema ajalooline ja metafüüsiline materialism — ja sellest filosoofiast tingitud tendents hinnata kõige ette materiaalsed ja lugeda väärilisteks teadusliku uurimise objektideks ainult materiaalseid nähtusi (mille tõttu näit. ka mõnes vene ülikoolis kunstiajalugu on ümbernimetatud „materiaalse kultuuri ajalooks“). Kõigepealt selle tendentsiga ja osalt ka umbes 1915. aastast peale Ameerikas levima hakanud uue „objektiivse“ psühholoogia voolu — „käitumispsühholoogia“ ehk „behaviorismi“ — mõjuga on seletatav praeguse vene psühholoogia esimene iseloomustav joon — tema püüe võimaliku „objektiivsuse“ poole, tendents asendada „teadvuse“ - psühholoogiat täiel määral füsioloogia või käitumisuurimisega. Seejuures jääb muidugi iseküsimuseks, kui võrd niisugune „objektiivne“ seisukoht psühholoogias on ka iseeneses seatud „marksismiga“. Tšelpanov näit. püüab oma a. 1925 väljaantud brošüüris „Psühholoogia ja marksism“ näidata, et õigesti mõistetud marksism sugugi ei nõua „objektiivset“ psühholoogiat. Sama enamliku filosoofiaga ja sellest tingitud tendentsidega tuleb seletada ka praeguse vene psühholoogia teist iseloomustavat joont — ta lähedust metafüüsilise materialismile, mis, nagu nägime, paistab eriti silma marksistliku kooli juures, kuigi ka mõlemad teised koolid, eriti refleksoloogiline kool, suhtuvad materialismile samuti sümpatiseerivalt.

Mis puutub nüüd praeguse vene psühholoogia kolmandasse iseloomustavasse joonesse — temaga valitsevaise huvidesse psühhotehnika ja „pedoloogia“ vastu, siis ei ole selle eest vastutav enam niipalju enamluse ideoloogia kui enamliku korra sisseseadmisega üleskergitatud uued tähtsad praktilise elu probleemid. Enamliku revolutsiooniga oli riik kogu tööstuse ja ka osa põllumajandusest („sovhosid“) võtnud otseselt enda kätte ja proklameerinud töökohustuse kõigile kodanikele ilma erandita. Tähtsaima probleemina kerkis sellega iseenesest üles töö organiseerimine ja selle produktivsuse tõstmine võimaliku maksimumini. Kõigepealt sellega — ühenduses psühhotehnika jõudsa arenguga pärast sõjaaegseil aastail ka Lääne-Euroopas (mis oli tingitud osalt neist tõukeist, mida temale kui ka mõnele teisele tehnilisele alale, näit. lennuasjandusele, sõda oma nõuetega oli annud) — on seletatav ka see huvi tööpsühholoogia ja psühhotehnika vastu, mida näeme enamluse ajal nii kiiresti levivat üle kogu Venemaa. Üheks teiseks uueks ja tähtsaks probleemiks, mille ette oli enamliku revolutsiooniga samuti seadnud,

oli laste ja noorsoo kasvatamine uutel alustel ja uues vaimus, vastavalt uutele elunõuetele ja uue režiimi üldisele vaimule. Selle teise praktilise probleemi üleskerkimine seletab meile teatava määrani teist suunda praeguse vene psühholoogia praktilistes tendentsides — erilist huvi „pedoloogia“ vastu ja püüdeid pedoloogilise uurimise tulemusi ära kasutada ka tegeliku kasvatustöö huvides.

Lõpetades sellega ülevaate praegusest vene psühholoogiast ja selle tekkimisest, kerkib meil loomulikult nüüd tema kohta küsimus — tema väärtusest. Katsun nüüd lõpuks lühidalt vastata ka sellele küsimusele.

Kõigepealt peab tähendama, et oleks suureks eksituseks teha negatiivne otsus kogu enamluseaegse vene psühholoogia kohta. Ei saa olla mingit kahtlust, et nende nelja-viie tuhande psühholoogilise sisuga töö hulgas, mis on seni ilmunud enamlikul Venemaal, leidub teatav arv ka niisuguseid, millel on oma tõeline teaduslik väärtus. Eriti oleks see maksev vist Pavlov'i instituudis valminud uurimuste kohta, mis kuuluvad küll enamasti esmajoones füsioloogia alale, kuid pakuvad tihtipeale küllaldast huvi ka psühholoogile. Üksikute Nõukogude Venemaal valmistatud psühholoogiliste tööde väärtust tõendab ka see, et mitmed neist on leidnud vastuvõtu ka paremais Euroopa ja Ameerika psühholoogilistes ajakirjades ja ka välismaa psühholoogide juures huvi äratanud. Aga ka juba seda tuleb positiivselt hinnata, et üldse tehakse teaduslikku tööd psühholoogia alal ja kantakse hoolt psühholoogilise hariduse levitamise ja psühholoogia populariseerimise eest, mida praegu näeme Venemaal. Siiski ei saa teiselt poolt „uue“ vene psühholoogia suhtes hoiduda ka teatavast enam või vähem kaugeleminevast pessimismist. Seda pessimismi põhjendavad eriti järgmised momendid.

Kõigepealt tekib kahtlus, kuivõrd soliidse teadusliku ettevalmistuse on võinud saada kogu see psühholoogide, refleksoloogide, pedoloogide, psühhotehnikute jne. falang, mis praegu uurib, õpetab ja teeb tehnilist laadi tööd mitmesugustes asutustes üle kogu laia Venemaa. Nõuab ju niisuguse ettevalmistuse saamine kõigepealt aega ja eeldab edasi — rahuldavat vastavat eelharidust (ka keelte oskust), häid vanemaid õppejõude, hästi sisseseatud õppeasutusi ja viimaks ka — rahuldavaid üldisi elu- ja töötingimusi. Kuid kogu enamluse aeg ei ole veel väga pikk, ja mis puutub tähendatud eeldustesse, siis on need seni ainult osaliselt täidetud olnud.

Edasi, teadus võib täiesti normaalselt areneda ja kanda küllaldasel määral väärtuslikku vilja ainult tingimusel, et teaduslikule uurimisele on antud ka küllaldane sisemine vabadus. Nüüd on aga meile kõigile teada, et Nõukogude Venemaa üheks erinevuseks suurema osa teistest kultuurriikidest on muuseas see, et seal on riiklikes huvides loetud tarvilikuks ametlikult pooldada teatavaid õpetusi ja üldisi maailmavaatelisi seisukohti — kõigepealt neid, mis on leidnud väljendust Marx'i, Engels'i ja teatavate vene sotsialistlike autorite töödes, ja — samuti ametlikult — suhtuda eitavalt niisugustele õpetustele ja maailmavaatelistele seisukohtadele, mis otseselt või nendega seotud järelduste kaudu lähevad enam või vähem lahku esimestest. On arusaadav, et ühes osas teadustes, nagu näit. matemaatika ning loodusteadused ja ka mõned „vaimuteadused“ nagu arheoloogia, keeleteadus jt., seesugune asjaolu ei tarvitse end veel palju tunda anda. Kuid sootu teiseks kujuneb siin seisukord teistele, vähem „neutraalseile“ teadusile, nagu näit. majandusteadus, sotsioloogia, ajalugu, kirjandusteadus ja lõppeks ka — psühholoogia. Olles juba ette asetatud teatavasse enam või vähem kindlaine raa-

midesse, peab teaduslik uurimine kõigil sellisel aladel paratamatult kaotama runduva osa oma objektiivsusest ja üldisest soliidisusest, eriti niisuguste teadusemeeste juures, kelle „kohanemisvõime“ on teiste omast natuke suurem, mis paistabki meile silma ka praeguse vene psühholoogia juures. Kui jätta kõrvale üksikute koolide küllaldaseltki „problemaatilised“ põhivaated, nagu üldine „objektiivse“ psühholoogia pooldamine, või refleksoloogilise kooli eeldus, et kogu inimese käitumine on kujutatav üksikute võrdlemisi elementaarsete üksuste — reflekside kompleksina (mis leiab pooldamist ka mõnedel äärmise behaviorismi esindajail Ameerikas), või marksistliku kooli „dialektiline materialism“ jt., millede viljakus peab end muidugi näitama kõigepealt uurimises eneses, siis torkab vene psühholoogide kirjutustes silma küllaldase objektiivsuse ja soliidisuse puudumine sagedasti juba ka üksikasjades, eriti seal, kus on jutt teistest, enamliku „objektiivse“ psühholoogia seisukohtadest erinevaist psühholoogilisist või filosoofilisist vaateist või vooludest. Rääkides praegustest vene psühholoogidest, kirjutab näit. üks neist (Luria): „Teadusliku materialismi õpetus on samuti avaldanud tähtsat mõju vene psühholoogidesse. Tänu sellele on viimased maha jätnud metafüüsilised või poolmetafüüsilised mõisted, mis Euroopas on assotsieeritud Husserl'i ja fenomenoloogidega, ja Venemaal — Lopatin'i, Tšelpa- nov'i ja teiste nimedega“ — nagu ei oleks kõigile, kes on vähegi kodus filosoofias, teada, et metafüüsiliseks õpetuseks on just vene psühholoogide „teaduslik materialism“ ja mitte — Husserl'i fenomenoloogia, mis on enam teatav vaatlusviis või meetod kui kindel teooria ja mis oma üldise iseloomu poolest seisab teistest teadustest kõige lähemal niisugusele metafüüsika- kaugele teadusalale nagu matemaatika. Teine neist (Kornilov) väidab, et „dialektiline materialism“ — mis, nagu nägime, sisaldab väga kate- goorilisi väiteid materia ja „teadvuse“ kui niisuguste kohta — ei ole midagi muud kui teatav „teadvuse metodoloogia“, heidab „subjektiivsele“ psühho- loogiale ette, et ta on seni „täiesti ignoreerinud sotsiaalseid tegureid, mis määravad ära inimese teadvuse sisud tema üldises käitumises“ (vaata- mata prantsuse sotsioloogilisele koolile, mis tahab kogu üksikisiku-psühholoo- giat põhjendada sotsioloogiale, ja vaatamata kogu moodsale sotsiaals psühho- loogiale!), ja deklareerib (ühel kongressil), et „me ei ole mitte ainult üle- astunud selle spekulatiivse (umosriteljnaja) psühholoogia laibast, vaid seisame ka tema järeltulija, nn. empiirilise (s. t. senise traditsioonilise) psühholoogia puusärgi ees“ jne. Lõpuks veel üks näide, mis iseenesest ka illustreerib praeguses vene psühholoogias valitsevat üldist vaimu. A. 1924 ilmub a. 1918 surnud prof. Lasurski raamatu „Klassifikazia litšnostei“ („isiksuste klassi- fikatsioon“) uus (kolmas) trükk — kahe psühholoogi (Bassov ja Miasiššev) toimetusel. Tekst on üldse korralikult ära trükitud, kuid — on välja jäetud isiksustüübid „religioossed vaatejad“ („sosertsateli“) ning „religioos-admi- nistratiivsed“ ja kogu peatükk „religioon“. A. 1925 ilmub uues trükis Lasurski teine raamat — „Psühholoogia obštšaja i eksperimentaljnaja“ („üldine ja eks- perimentaalne psühholoogia“). Tekst on samuti korralikult ära trükitud, kuid on jälle välja jäetud peatükk — „usulised tundmused“, motiveerimisega eessõnas väljaandja (Vygotski) poolt, et „ei ole otstarbekohane jätta õppe- raamatusse vaieldavat ja ühekülgset materjali, mis peale selle on viimaseil aastail, ühenduses üldise kultuurilise murranguga peaaegu lõplikult huvi kaotanud“.

Palju optimistlikumaid väljavaateid kui praegune vene „teoreetiline“ psühholoogia ei paku meile ka „praktiline“ psühholoogia. Mis puutub esiteks

„pedoloogiasse“, siis kannatab see üldse sama tendentslikkuse ja ühekülguse all kui „teoreetiline“ psühholoogia ja peavad muidugi ka siin end tunda andma kõik needsamad raskused normaalseks teaduslikuks ja õppetegevuseks kui ka „teoreetilise“ psühholoogia alal. Praeguse vene psühhotehnika tähtsuse hindamisel tuleb aga neile momentidele juurde veel järgmine. Psühhotehnika on võrreldes teiste abinõudega tööstusliku töö produktiivsuse tõstmiseks ikka niiteldal viimseks „peensuseks“ ja selle rakendamisel on mõtet kõigepealt seal, kus kõik need teised abinõud on enam või vähem juba ärakasutatud, nagu näeme seda kõrgelt arenenud Lääne-Euroopa ja Põhja-Ameerika tööstuses. Katsuda juba praegu rakendada psühhotehnikat ka palju vähem arenenud vene tööstusele, nii kaua kui selle üldise produktiivsuse tõstmiseks ei ole veel küllaldasel määral ära kasutatud kõiki teisi abinõusid, tähendab seepärast umbes sedasama, kui näit. kirjutada kallist patenteeritud välismaa arstirohtu haigele, kelle haigus on tingitud kõigepealt tema puudulikest üldisest elutingimustest ja keda jäetakse neisse tingimustesse ka edasi. Mõni kuu tagasi vilksatas mõnes ajalehes teade, nagu oleks vene psühhotehnika „isa“ Spielrein (ja vist ka teised pea-psühhotehnikud) enamlike võimude juures „nemilostj“i alla (ebasoosingusse) sattunud. Kui see teade peaks osutama õigeks, siis võiks seesugune pööre võimude suhtumises niisugusele persona grata'le, nagu Spielrein seda seni paistis olevat, olla sümptomaatiliseks ka nende suhtumise muutusele psühhotehnikale endale, mis ei ole nende arvates küllaldasel määral suutnud täita temaga seotud ootusi ja lootusi.

Kirjutades praeguse „uue“ psühholoogia tulekust Venemaale, teeb seda üks „marksistliku“ kooli esindaja (Frankfurt) järgmistes väljendustes: „Kodanliku teaduse vana chitus ragiseb, laguneb. Võitjana sammub dialektiline materialism, marksism, vallutades üht teadusala teise järele. Tema pealetungile ei saanud vastu panna ka psühholoogia kants.... Samm sammujärele taganeb idealistlik kool psühholoogias, jätab oma koha materialismile, marksismile, kaotades oma tähtsuse ja mõju“ jne. Ma arvan, et kõik ülalöeldu näitab meile, et sääraseks fanfaaride puhumiseks „uue“ psühholoogia „võidukäigu“ puhul läbi Venemaa puudub siiski veel küllaldane alus, ja et me vist palju ei eksi, kui praeguse vene psühholoogia kohta lõppkokkuvõttes ütleme, et — nagu paljudel teistelgi enamliku tegelikkuse aladel — on ka siin juba olemas teatav „fassaad“, kuid see, mis asub selle fassaadi taga, ainult osalt vastab fassaadile endale ja sellega esilekutsutud ootustele.

Algkoolide kevadised võimlemispeod.

A. Kalamees,

Tartu ülikooli spordiõpetaja.

Hiljuti pöördus üks Tartumaa õpetaja minu poole sooviga, et ma valmistaksin ühe kooliringkonna (umbes 10 kooli) jaoks kevadise võimlemispeo kava. Võtsin selle ülesande enda peale ja alljärgnevalt tahan selle kava esitada ka teistele kolleegidele — huvilistele, kes sellist kava kevadiseks võimlemispeoks vajaksid. On ju üldiselt teada puudus seesuguste kevadiste võimlemispidude materjalide järele. Seepärast tahangi käesoleva kavaga kolleegidele appi tulla.

Alljärgneva kavaga saab täita kogu kevadine võimlemispeo kava ühes algkoolis või teatavas koolide ringkonnas. Ainestik on võetud A. Kalamees'i „Algkooli kehakasvatuse käsiraamatust“, mis varsti ilmub trükist ja kõigile algkoolile HSM-i poolt tasuta kätte saadetakse. Selle käsiraamatu sisuga tutvudes selguvad siis õpetajale ka need oskussõnad, mis selles kavas ette tulevad, kui mõned muidu peaksid olema arusaamatud. Käesolev võimlemispeo kava võib kesta 1—2 tundi, nii kuidas läbi viiakse. Koos teevad I—II, III—IV klass, eraldi V ja VI klasse poeglapsed ja tütarlapsed.

Palun kõiki kolleege, kes seda kava on kasutanud, mulle lahkesti teatada, millised puudused selles esinevad, kas ta sobib õpilastele oma iseloomult, muusikapalade jne. poolest. (Aadress: Tartu, Ülikooli kehakasvatuse instituut). Siinjuures aga mõõndagu, et õpetaja ise peab enne harjutuste õpetamist need hästi selgeks õppima, nende iseloomusse sisse elama. Siis selguvad alles harjutuste iseärasused ja võtted.

Võimlemispeo kava.

Kõigi alljärgnevate kavade lauluviisid on võetud A. Spirke „Algkooli lauluvarast“.

I—II klass.

Õpilased jaotatakse kahekaupa kindlaiks paarideks. Laulumäng: „Siis teeb ta nii“, asuvad paarid ringis kõrvuti.

1. **Laulumäng:** Siis teeb ta nii.

Laulu laulavad kõik õpilased otsast lõpuni (mitte ainult esimest osa üksik, nagu see A. Spirke raamatus märgitud).

Iga salmi esimeses osas liiguvad õpilased ringis sisepihkseongus (s. o. harilikult kätest kinni hoides) kõnnitaktis vastupäikest. Üksik seesolev õpilane liigub päripäikest. Esimese sõna „nii“ juures võetakse iga salmi juures kirjeldatud asend valmis.

1. salm. Sõna „nii“ juures vallandavad kõik käed, asetavad v. jala ette sammseisu (s.o. keharaskus mõlemal jalal), v. pihu v. jala põlvele ja p. rusikas käega matkivad laulutaktis risti üle v. käe saagimisliigutusi (tehes hästi lai liigutusi).

2. salm. Vallandudes sisepihkseongust asetuvad kõik harkseisu, viivad käed ruttu üles sõrmseongusse ja matkivad laulutaktis puulõhkumislüigutusi, s.o. teevad sügavaid ja hoogsaid rümba- (kere-) painutusi ette-taha.

3. salm. Vallandudes sisepihkseongust asetavad kõik v. jala ette sammseisu, võtavad käed hõõvlihoimise taoliselt rusikasse (s.o. p. käe tahapoole, v. ettepoole) ja matkivad laulutaktis hõõveldamisliigutusi, s.o. teevad hoogsaid rümba pöördpainutusi ette.

4. salm. Vallandudes sisepihkseongust asetavad kõik rusikad pealekuti, tõstavad nad siis näo kõrgusele ja tõstavad ka põlve. Laulutaktis matkitakse lõõtsatõmbamise liigutusi, s.o. tehakse jala sirutuse ja mahapaneku kestel hoogus käteliigutus alla ja põlvetõste kestel käteliigutus üles (liigutusi on taktis 2: sõnade „nii siis“ kestel teha põlvetõste- ja käteliigutus üles). Kui õpilased sellega toime saavad, siis võiks (vahelduseks) sõnade „teeb ta“ juures teha jala- ja käteliigutus alla, sõnade „nii siis“ juures teha teise jalaga põlvetõste- ja käteliigutus üles. Siinjuures tuleb jalgade vahetamise juures kanda keharaskus ühelt jalalt teisele.

Peale raamatus olevate võiks kaks järgmist salmi võtta lisaks.

5. salm. Sõnad: „Kui Jüri rauda vasardab, siis teeb ta ikka nii...“ jne. Vallandudes sisepihkseongust tõstetakse põlv ja taotakse rusikatega vaheldumisi laulutaktis põlvele.

6. salm. Sõnad: „Kui Jüri töö on lõpetand, siis teeb ta ikka nii...“ jne. Vallandudes sisepihkseongust pöördutakse ringkolonni (s.o. vaatega eelmise kuklasse) ja hüpeldakse laulutaktis põlvetõstega vastupäikest.

Ümberrivistus (järgmiseks) matkimismänguks: Kevad põllul. Üks paariline võtab teise selga ja siis „ratsutatakse“ ringkolonnist määratud kohta rühma (lääbisegi), kuid paarilised jäävad seisma teineteise kõrvale.

2. **Matkimismäng:** Kevad põllul (muusikata). Õpilased asuvad rühmas ühe mänguväljaku otsas või ringkolonnis. Esimesel juhul liigutakse ühest mänguväljaku otsast teise, teisel juhul ringkolonnis ringselt.

a) Maa küntakse (üks paariline veab teist kükkijat paarilist kätest) mänguväljaku teise otsa (või ringselt). Osalised vahetavad kohad ja „maakünnmist“ jätkatakse liikumisega lähtekohta tagasi (või ringselt). Söögivaheajal ratsutatakse koju, s.o. mänguväljaku teise otsa, traavis ja kapates (või ringselt).

b) Oder külvatakse põllule (matkitakse külvamisliigutusi, liikudes üle mänguväljaku tagasi lähtekohta või ringselt).

c) Põld äestatakse (üks paariline veab teist seisus paarilist üle mänguväljaku või ringselt) ja rullitakse (lamang, käed ülal: rullimine 10 sammu mänguväljaku suunas ja siis tagasi või ringselt). (Kui maapind niiske, võib mahaheitmise asemel rullida nii, et jalataldade ja pihkude maas olles keeratakse end edasi ikka käelt käele).

d) Kartulikotid kantakse vankriile (paarilised asuvad päridi, s.o. nägudega ühes suunas, tagumine asetab eelmisele õlavarred üle õlgade, eelmine võtab tagumisel õlavartest kinni, kummardub ette nii, et tagumisel jalad maast lahti tulevad ja tassib ta — kartulikoti — vankriile, s.o. teise mänguväljaku otsa (või ringselt). Nüüd sõidetakse koormaga põllule (kaks paari päridi, paarilised omavahel sisepihkseongus, mõlemad paarid aga ka väliskonseongus, s.o. paaride välised käed on konksutaoliselt ühendatud; tagumine paar kükib ja esimene paar veab tagumist paari, matkides raskete koormate vedamist, kuna tagumine paar parasjagu vastu punnib). Kartulid pannakse maha (matkitakse kartulite mahapanemise tegevust, liikudes mänguväljaku teise otsa või ringselt).

e) Vaod aetakse kinni (üks paariline veab teist püstjalu vastupunnivat kaaspaarilist) ja rullitakse maha (lamangus või niiske maapinna puhul ülalkirjeldatud kombel rullitakse end).

f) Lapsed jooksevad kraavikaldaile ja hüplevad üle kraavi (selleks tõmmatakse — lubjaga — maha „kraavitaoliselt“ kaks joont, mis ühest otsast laienevad; väljaspool neid jooni — kraavikaldaid — joostakse kord ringi ja hüpeldakse siis üle kraavi, siirdudes lähtekohta tagasi).

3. **Matkimisharjutusi** (muusikata).

a) Veduriväntade liigutused kätega alates aeglaselt ja minnes järjest kiiremaks ning jälle aeglasemaks: suuga vusistatakse juurde taktis veduri puhkimise taoliselt. Liigutakse ringkolonnis ümber mänguväljakut, kuni ring tekib.

b) Rätsepa „pika niidiga“ õmblemine (matkitakse ringis rististes rätsepa õmblemisliigutusi).

c) „Jalgrattasõit“ (selili: jalgade väntamine).

d) „Türklase tervitus“ (põlvitus, käed ülal, pihud ees: uppõlvituste — s.o. laskudes kandadele istesse ja painutades rümpa ette — kätepuudutus maani vaheldumisi puusade sirutusega koos rümbapainutusega taha ja kätetõstega üles). Saavad õpilased sellega toime, siis võiks nr. 1-d ja nr. 2-d teha vaheldumisi (enne harjutuse täitmist juhataja jagab õpilased kiiresti kaheks), kusjuures nr. 1-d algavad, tehes painutuse ette ja nende sirgumise kestel painutavad ette nr. 2-d jne.

e) Taigna sõtkumine (suur harkseis, rümbapainutus ees: kätega taktis taigna sõtkumise liigutuste matkimine, kusjuures samuti taktis räägitakse kaasa: tsoka-tsoka, mats-vats).

f) Niitmine (tehakse suuga juurde iga liigutuse ajal: tsiuh, tsiuh).

g) Kassiküüru-tegemine (tugikägar, s.o. kägardumine, põlved koos, käed maas: jalgade sirutus; iga sirutuse ajal tehakse juurde tagasihoidlik näu, viimasel sirutusel aga tugev ja lõikav näu).

h) Varesehüplemine (hüplemine koosjalu eespidi; iga hüppe juures tehakse kraaks). Hüplemisega ja kraaksumisega siirdutakse mänguväljakult ära.

III—IV klass.

Õpilased marsivad väljakule orkestrimarsi saatel. Olenevalt õpilaste hulgast võivad nad marssida kas üksik-, kaksik-, kolmik- või nelikkolonnis. Samuti olenevalt õpilaste arvust ja ruumist täidetakse harjutused kas ring- või kolonnasetuses.

1. Üksikvabaharjutusi.

Harj. a) kestel orkester mängib: Laulge poisid.

a) Harkihüplemine (toimesaamise korral ka kätehood kõrvale).

Harj. b) — d) kestel orkester mängib: Kiigu, liigu laevukene! Õpilased laulavad kaasa harjutused b, c ja d.

b) 1.—4. taktini: käed taga: kätetõste eest-üles;

5.—8. „ käed ees-all risti: kätetõste kõrvalt-üles.

c) Harkseis:

1.—4. taktini: rümbapainutus ette käte puudutusega maani (põlved sirged);

5.—8. „ rümbapainutus taha kätetõstega kõrvale pihkudega üles.

d) 1.—4. taktini: käed puusas: rümbapainutus kõrvale;

5.—8. „ (käed puusast ära) kägar käte puudutusega maha.

Harj. e) kestel orkester mängib: Sokukene (kaasa laulda).

e) 1. korra aegu: kaksikpendelhüplemine kõrvale;

2. „ „ „ ette-taha.

Kaksikpendelhüplemiseks nimetatakse hüplemist ühel jalal 2 korda järjest samaaegse teise jala hooga kõrvale (ette, taha).

Harj. f)—h) kestel orkester mängib: Kui mina alles noor veel olin.

f) Käed ülal: käte ringitamine sissepoole. (Harjutuse lõppedes käed jäävad alla.)

g) Harkpõlvitus: rümbapainutus ette ja taha.

Õpilased laulavad harj. h) kaasa.

h) 1. korra ajal: harkseis: rümba pöördpainutus ette käte puudutusega maani (põlved sirged);

2. „ „ harkseis, käed puusas: põlvkõverdus vaheldumisi kummagi jalaga.

2. Kombinatsioonvabaharjutus (üks harjutus järgneb vahetpidamata teisele).

Orkester mängib: Minu veli virvipuu.

1. kord: käed taga: koosjaluhüplemine paigal koos küünarvarte viibutustega ette-taha (käed viia viimsel noodil ette-alla risti).

2. kord: käed ees-all risti:

1.—4. taktini kätehood kõrvale;

5.—9. „ kätehood kõrvalt-üles plaksuga ülal (viimse noodi puhul minna põlvitusse).

3. kord: põlvitus:

1.—4. taktini rümbapainutus maani;

5.—9. taktini rümba pöördpainutus ette käte puudutusega maha; iga sirutuse ajal käteplaks reitele.

4. kord:

1. takti kahe esimese kaheksandiknoodi kestel asetada v. jalg tallale, kahe teise kaheksandiknoodi kestel tõusta püsti;

2. takti kahe esimese kaheksandiknoodi kestel seista v. jalaga sammseisu kõrvale (keharaskus mõlemal jalal), neljandiknoodi kestel viia käed puusa;

3. takti kahe esimese kaheksandiknoodi kestel teha rümbapainutus v., kahe teise kaheksandiknoodi kestel teha rümbapainutus p.;

4. takt = 3. taktille (ainult viimse noodi ajal jääb rümp sirgeks);

5. takt: esimese neljandiknoodi juures võtta v. jalg juurde, teise neljandiknoodi juures viia käed alla;

6. takt: esimese neljandiknoodi juures minna kägarasse käte puutega maha ja teise neljandiknoodi juures tõusta püsti;

7. takt = 6. taktile;

8. takt: esimese kahe kaheksandiknoodi kestel tõsta v. jalg kõrvale varvasseisu kätetõstega kõrvale, teise kahe kaheksandiknoodi kestel tuua v. jalg juurde ja langetada käed;

9. takt = 8. taktile, ainult teha p. jalaga.

V—VI klass.

Tütarlapsed.

Orkester mängib: Kalapüük jooksu taktis. Tütarlapsed jooksevad kolonnis (suure arvu juures kaksikkolonnis) väljakule, v. külg natuke ees ja käed tõstetud kõrvale.

1. **Kõnni- ja hüplemisharjutused** (osavõtjad asetuvad ringkolonnis ja liiguvad vastupäikest).

Harjutuse a) kestel orkester mängib: Pääsukene (aeglane takt).

a) Käed ees-all risti: iga takti esimesel poolel kõndsamm v. ette kätehooga kõrvalt-üles, takti teisel poolel kõndsamm p. ette kätehooga kõrvalt-alla. Käte ülesviimise ajal teha kerge rümbapainutus taha vaatega üles, käte allatoomise kestel kerge rümbapainutus ette vaatega alla. Teha läbi 2 korda.

Harj. b) — c) kestel orkester mängib: Laulge poisid, lk. 5. Kaksikringkolonni puhul väline ringkolonn hüpleb vastu-, seesmine — päripäikest.

b) Käed kõrval: põlvetõstehüplemine, kusjuures iga takti esimesel poolel v. põlve tõste kestel tehakse käte altkaar (s.o. ligi reisi) ette, iga takti teisel poolel p. põlve tõste kestel tehakse käte altkaar kõrvale. Teha läbi 2 korda. (Viimse noodi kestel pöörduv sise- mine ringkolonn ümber).

c) Kaksikringkolonn, paarid sisepihkseongus (s.o. seesmiste kätega hoides): alates välisjalaga kõnd 1.—2. takti kestel vastupäikest, pööre vastamisi ühendudes ka välispihkseongusse samaaegse kätetõstega kõrvale, vahetult 3.—4. takti kestel 4 kapakut (galoppi) vastupäikest; vahetult pöörduv päripäikest, jäädes endiste väliskätega sisepihkseongusse, kõnd, alates välisjalaga, 5.—6. takti kestel päripäikest, pööre vastamisi ühenduses ka välispihkseongusse samaaegse kätetõstega kõrvale, vahetult 7.—8. takti kestel 4 kapakut päripäikest; taas vallanduda välispihkseongust, kõnd, alates välisjalaga, muusika otsast alates 1.—2. takti kestel päripäikest, pööre vastamisi ühendudes ka välispihkseongusse samaaegse kätetõstega kõrvale, vahetult 3.—4. takti kestel 4 kapakut ringi kesksuunas ja 5.—6. takti kestel 4 kapakut tagasi endisele kohale (ringi), vahetult pöörduv vastupäikest, vallanduda välispihkseongust ja kõnd 7.—8. takti kestel, alates välisjalaga, vastupäikest. (Soovi ja tarbe korral läbi teha 2 korda).

2. **Kombinatsioonvabaharjutus** (osavõtjad marsivad 6-kaupa rühmiti väikestes ringikolonnides, kõik aga suures ringis, üks rühm ringi keskel). Orkester mängib: Karja poisid, lk. 23.

1.—4. takti kestel (kordamisega) liiguvad kõik jalavahetushüplemisega vastupäikest, viies ühe jalavahetuse kestel käed väljastpoolt näokõrguselt sissepoole, teise kestel — sisse jne.

5.—12. takti kestel tehakse paaritul taktil v. jalaga kõndpõiksamm ette samaaegse kerge rümbapainutusega taha ja kätetõstega kõrvale pihkudega üles, p. jala kõndpõiksammu kestel ette aga samaaegne kerge rümbapainutus ette koos kätetoomisega rinna ette kokku.

Muusika otsast päle (koos muusika algusega laskutakse kohe parempõlvseisu ringselt, s.o. näoga ringi kesksuunas):

1. takti kestel 2 rümbaviibutust ette koos 2-kordse käte puutega maani;

2. takti esimese poole kestel kätehoog p. poolt üles, teise poole kestel alla;

3. takt = 1. taktile;
  4. takt = 2. taktile;
  5. takti esimesel noodil minnakse käpilipõlvitusse samaaegse v. jala sirutusega taha, takti teisel poolel võetakse v. jalg taas põlvitusse;
  6. takti esimesel poolel sirutatakse p. jalg taha välja, takti teisel poolel võetakse ta jälle põlvitusse;
  - 7., 9. ja 11. takt = 5. taktile;
  - 8., 10. ja 12. takt = 6. taktile.
- Muusika otsast pääle:
1. takti kestel tõustakse püsti;
  2. takti kestel asutakse sisepihkseongusse;
  3. takti kestel hüpatakse 2 kapakut vastupäikest, kuna 2. kapaku teisel osal viskub v. jalg põiki üle p. jala;
  4. takti kestel hüpatakse 2 kapakut päripäikest, kuna 2. kapaku teisel osal viskub p. jalg põiki üle v. jala;
  - 5., 7., 9. ja 11. takt = 3. taktile;
  - 6., 8., 10. ja 12. takt = 4. taktile.
3. **Mäng.**
- Surmapall (mängu kirjeldus leidub A. Kalamees'i „Algkooli kehakasvatuse käsi- raamatus“).

Poeglapsed.

1. **Kombinatsioonvabaharjutus.**

Orkester mängib: Lauulu mõju (lk. 36.).

1.—2. takti kestel marsitakse paigal ja 2. takti viimisel neljandiknoodi puhul marsi lõpul viskuvad käed ette.

3.—6. takti kestel tehakse rümbapainutusi ette koos kätehooga taha, kuna 6. takti viimse pooliknoodi puhul enam käed ette ei visku, vaid tehakse ainult rümbasirutus.

7.—8. takti kestel tehakse kaksikpõlvetõstehüplemisi alates p. põlve tõstega, kusjuures 7. takti esimese neljandiknoodi kestel võetakse käed puusa.

9.—10. takti kestel tehakse rümbapainutusi kõrvale, kusjuures 8. taktist ülesjäänud v. jalg viiakse vasakule sammseisu ja samal ajal tehakse esimene rümbapainutus v.; 10. takti viimse pooliknoodi puhul ei tehta rümbapainutust selle vasakult tulles enam p., vaid rümp jääb püsti.

11.—12. takti kestel tehakse rümbapöörded, alates vasakule, kusjuures käed võetakse 11. takti esimese neljandiknoodi juures kuklasse (küünarnukid hästi taha suruda).

13.—14. takti kestel tehakse 2 tugikägarat, kusjuures 13. takti esimesel neljandiknoodil võetakse v. jalg juurde koos samaaegse tugikägaraga.

2. **Põrandvõimlemine.**

a) Kukerpall eespidi ja tagurpidi. Olenevalt ruumist ja õpilaste arvust tuleb tarvitusele võtta kas ring- või kolonnasetus. Mõlemal juhul sooritada kukerpall eespidi ja kohe tagurpidi. Kõik muidugi korruga ja distsiplineeritult. Olid õpilased ringasetuses, siis võiks nad võtta kiiresti (enne mõistagi valmisjaotatult) tähtasetusse kolonnesse.

Neist kolonnest sooritatakse siis suure tempoga kukerpall eespidi, terve kolonn pöör- dub ümber ja lastakse veelkord kukerpall eespidi endisse kolonnasetusse tagasi.

b) Tiritamm (kas ring- või kolonnasetuses, nagu õpilased eelmises harjutuses olid).

c) Kukerratas (ülelööök) üle kaasõpilase („puki“). Õpilased võetakse 8—10-kaupa kolonnidesse. Esimene õpilane asub käpilipõlvitusse risti kolonni ette. Kukerratlejad (järg- mised kaasõpilased), võttes rümba ettepainutuse ja käpilipõlvituses oleva õpilase ligidale käte mahaasetusega hoogu, viskavad endid kätelseisu turjaga vastu käpilipõlvitajat ja löö-

vad end üle viimase selja teispoole seisu. Löönu jookseb oma endisole kohale valveliseisangusse. Harjutus tuleb täita tempoga.

d) Püstleja. Endiste kolonnide 8—10 õpilast asuvad külitsi (s.o. külg — külje ligidal) ringis kägaristes. Pöidadest moodustunud ringi keskel asub üks kaasõpilane — „püstleja“, kes jäigana laseb oma keha kukkuda. Istujad aga katsuvad käte vastutõugetega ta kukkumist vältida, lükates teda teiste peale. Kes laseb ta kukkuda enda peale või oma paremale poole, vahetab püstlejaga osad. Harjutus lõpetatakse juhataja äranägemise järgi.

3. Mäng. (Rahvamängud).

Kirjeldused vt. A. Kalamees'i trükist ilmuvas „Algkooli kehakasvatuse käsiraamatus“.

a) Luuri vedamine.

b) Rebase püüdmine.

Valgustusajastu ideed ja nende mõju.

Leo Saukas.

Jälgides inimsoo kultuurilist arengut võime leida alati ajastuid, mil ei looda uusi väärtusi ega tõdesid, kuid ka perioode, mil üldine edu saavutab seda, mida pole suutnud luua aastasajad ja -tuhanded. Sellise kulminatsiooniajastuna vaimsel alal võimegi vaadelda valgustusajastut, mil Euroopa saavutaski oma esikoha kultuuri alal maailmas. Ligemale aastatuhande oli võidutsemas obskurantism katoliku kiriku ja „risti“ usu näol (huvitaval kombel on olnudki kõikide rahvaste vaimlise mahajäämise põhjuseks mingi vananenud ja kivistunud religioon, näiteks islam ja buddhism nüüdisajal). Õnneks leidis siiski suurvaime, kes suutsid läbi murda tee tõele ja valgusele läbi mungarüüdest müüride ja lõõmavate tule-riitade vöö.

Valgustusajastu teerajajaks võib pidada Nikolaus Kopernikust, kes tõukas ümber senini ainuvalitseva geo-egotsentrilise maailmavaate. Giordano Bruno (surn. 1600. a. tule-riidal) hävitas täielikult Maa eesõigustatud seisundi kosmoses, tungides ette isegi nüüdis-ajast: ka teistel taevakehadel võivad eksisteerida elusolesed, võib-olla mõistlikumad ja enam edenenenud kui seda on kaduvväärikse taevakäabuse inimsugu. G. Galilei uurimised tões- tasid hulga vastavastatud tõdesid.

Lõplikult sõnastas valgustusajastu ideede põhialused René Descartes: „Cogito, ergo sum“, — mõtlen, järelikult olen. Nii sai alguse ratsionalism, maailmavaade, mis püüab kõike olevat selgitada ja seletada ainult mõistuse abil. Nii tekkis Euroopas uus haritlasgene- ratsioon, kes elavalt kaasa elas uutele põhimõtetele. Iga mõtleja olevuse ülesandeks on uurida loodusnähteid ja neid analüüsida, et leida neile mõistusepärane seletus. Selleks rajas Descartes analüütilise matemaatika, sest kõik olemasolev on korraldatud matemaatiliselt: kogu loodus on väljendatav arvudes, isegi jumalus.

Descartes'i muudest teenetest teadusalal on nimetada astmenäitajate tarvituselevõtt. Tema teaduslistest järglastest on kuulsaks saanud Isaac Newton ja Leibniz (gravitatsiooni seadus, differentsiaal- ja integraalarvutamine).

Ratsionalism oli usu vastu üsna indiferentne, ta paremal juhul eitas seda, kuid mõistuse printsiip oli tunginud ka usu alale. Spinoza eitas jumalust väljaspool loodust: kõik olemasolev on vaid jumaluse kehastus (huvitav sarnasus Hegeli „absoluutse vaimuga“). See usuline vool, panteism, on teataval määral ühtuv ka Descartes'i mõtteviisiga, kuigi Spi- noza ja D. ainealad üksteisest erinesid.

Deism leiab jumaluse olevat täiesti üleauruse, sest selle tegevus olevat lõppenud maa- ilma loomisega. Ateism eitab üldse jumaluse olemasolu ja seab esikohale mõistuse ja tea-

duse. Et omi vaateid propageerida, annavad selle voolu pooldajad välja entsüklopeedia — sõnaraamatu, kus on teaduslikult seletatud kõik ettejuhtuvad nähted. Vaimulikkude surve tõttu pidid aga entsüklopedistid (Diderot, d'Alembert jt.) tegutsema pöranda all.

Vaba vaim eeldab enne kõike vaba inimest, ja neid oli 18. sajandil, valgustusajastu kulminatsioonil, veel vähe. Veel oli valitsemas väikesearvuline kõikvõimalikkude eesõigustega varustatud ülemkiht, eksploateerides alamaid kuni nende kerjusteks muutumiseni, küsimata, milliseid tagajärgi võib see anda tulevikus. Esimesena protesteeris maksva ühiskondliku ülekohtu vastu Hollandis elutsev õpetlane Grotius.

Grotius tõi esile uue juriidilise põhimõiste, mis puudus senini kehtinud rooma õiguses: igal inimesel on loomulik õigus, mille ta omandab sündides. Tal on õigus elada, vajada elatistarbeid, õigus töötada, omale vabalt elukohta ja elukutset valida. Kõikide nende õiguste riisumine tähendab loomuliku õiguse rikkumist. Nii on siis pärisorjuskki loomuliku õiguse vastane nähe. Grotius'e loomuliku õiguse põhjal kuuluvad ka seisusevahed kaotamisele.

Prantsusmaal tegelesid ühiskondlikkude probleemidega Voltaire, Montesquieu ja Rousseau. Voltaire ei pakkunud ideelises mõttes palju uut, rõhutas vaid usu ja südame-tunnistuse tähtsust senises macchiavellistlikus režiimis. Üldiselt kehtiv absolutism oli Voltaire'ile küllalt sobiv.

Montesquieu pidas tingimata vajalikuks rahva osavõtu riigi valitsemisest, sest ükski valitseja ei saa olla absoluutselt aus. On vaja lahutada seadusandlik, täidesaatev ja kohtuvõim, et nad ühe isiku kätte koondununa ei mõjustaks üksteist kahjulikult. Ideaalseks pidas Montesquieu konstitutsioonilist monarhiat.

Rousseau pidas riigikorda ebaloomulikuks. Pole millegiga põhjendatud üksikute rahvakihtide loomulikkude õiguste riisumine, et nautida üksikuil kõikvõimalikke lõbustusi. Ainukene õige riigikord on rahvavabariik, kus kõige kõrgem võim on rahva käes (rahvasuveräniteet) ja sisemine korraldus on rajatud vaba ühiskondliku lepingu alusele. Teisest ühiskondliku lepingu teel riigi tekkimise teoreetikuteest võib vaadelda Inglismaal elanud Hobbes'i ja Locke'i. Kõik need teoreetikud põhjendavad riigi tekkimist lepinguga, mis sõlmitud üldise julgeoleku ja hüve kindlustamise otstarbel.

Hobbes'i järgi on rahvas loovutanud oma võimu, seega ka iga üksiku indiviidi algatuse ja teovõime, ühele isikule — monarhile; kes seda kasutab oma heaksarvamise kohaselt. Monarhil on piiramatu võim oma alamate üle.

Locke tõendab, et rahvas on küll organisatsiooni tegevuse tõhustamise huvides volitanud ühte (või mitut) isikut ajama tema nimel riiklikke asju, kuid pole loovutanud omi õigusi. Rahvas võib valitsuselt igal ajal arupärada tema tegevuse kohta, s.t. valitsus on vastutav rahva (või ka tema esindajate) ees.

Kõik need ideed leidsid elavat poolehoidu. Peaaegu iga monarh, eesotsas Prantsuse kuningaga, pidas endale auks koondada enda ümber õpetlasi ja kirjanikke, kannatades välja isegi revolutsioonilisi vaateid. Mäng uudsete ideedega kujunes spordiks, mänguks tulega, mis sajand hiljem süüitas tuljekahju.

Euroopa „valgustatud“ monarhidest suurima tähtsuse omandanud Preisi kuningas Friedrich II. Ta püüdis edendada teadusi ja kunste ning edendada oma riiki ka majanduslikult. Vist kuskil mujal pole aga täpsamalt kopeeritud prantslasi kui preisi kuninga-kojas, seda näitavad mitmete tolaeagsete kirjanikkude tööd (Lessing jt.). Fr. II Suure asutatud kunstide ja teaduste akadeemia töö osutus siiski, vaatamata pingutustele, viljatuks. Talupoegade vabastamine toimus maata; see raskendas nende seisukorda märksa.

Austria keiser Joseph II püüdis parandada talupoegade majanduslikku ja õiguslikku seisundit (soodustas maade päriseksostu ning feodaalkohustustest vabanemist), võõrandas üldsusele mittevajalikke kloostrid, kuid pärast tema surma kaotas võidutsev mõisnikuseisus kõik reformid.

Vene keisrinna Katarina II kuulus samuti „valgustatud“ valitsejate hulka, oli kirja-vahetuses Voltaire'iga ja teda külastas ka entsüklopedist Diderot, kuid hoolimata kõigist vabameelsetest kavadest võib teda iseloomustada kui ehtaasialikku despooti. Seejuures toetudes mõisnikkudele lubas viimastele kõik, mida nad aga iganes soovisid. Pärisorjuse kaotamise asemel anti mõisnikule õigus oma orja elu ja surma üle ning õiglase ja kättesaadava kohtu asendas kulukas ja raskesti ligipäästav asutis, kusjuures protsess toimus inkvisitsiooniprotsessi eeskirjade kohaselt.

Valgustussajandi ideedest jõudsid mõned järellained ka Baltimaile, peaaesjalikult vabameelsete pastorite vahetaltitusel. Garlieb Merkel, H. v. Jannau ja Schwarzenberg nõudsid eestlastele ja lätlastele neidsamu õigusi, mis sakslastelegi (välja arv. mõisnikud) ja rõhutasid ka Saksamaal levinud raamatuis eestlaste ja lätlaste väljakannatamatu olukorra parandamist. Nõuti talupoegade pärisorjusest vabastamist (seda esialgul mõisniku heatahtlikkuse põhjal ja kategooriate kaupa), üldist algharidust ja tlp. eraomanduse õigust, vastavad ettepanekud kukkusid aga maapäeval kõik läbi. Ainult üksikud vabameelsemad mõisnikud andsid oma orjadele enam või vähem edumeelsema eraõiguse („Tolliõigus, Kandle õigus“ jt.).

Valgustussajandi ideed olid ebapopulaarsed. Nende levitamiseks laiemais rahvakihitides oli vaja enne rahvale anda algharidus, muidu oleks see olnud tingimata seotud üldiste mässude ja rahutustega, nagu see sündis Suure Revolutsiooni ajal. Ikka veel valitses haritlaste keskel vaade: „Odi profanum vulgus“. Rahvas oli liiga räpane selleks, et tema eluliste huvidega tutvuneda ja talle kaasa tunda. Siiski, olgugi et need ideed olid küllalt eluvõõrad, andsid nad siiski hulga juhtnõtteid, mille järgi püüab toimida kogu praegune haritud maailm. Sajandid pole neid muutnud, kuid nende ümber on koordineeritud kogemused ja elulised täiendused, et neid mõistaks kaasaeg.

Eelpool toodud Leo Saukase töö sai s. a. 27. jaanuaril toimunud gümnaasiumiõpilaste kirjanike võistlusel II auhinna. Leo Saukas on sündinud 26. augustil 1918, aga mitte 1913, nagu see eksikombel oli trükitud „Eesti Koolis“ nr. 2, lk. 105.

MITMESUGUST

Täienduskoolide õpetajate kongress.

Täienduskoolide Õpetajate Ühingu korraldusel peeti jõuluvaheajal 29. ja 30. det. Tallinnas II üleriigiline täienduskoolide õpetajate kongress, millest võttis osa 105 täienduskooli- ja haridustegelast, eesotsas Haridus- ja sotsiaalminister N. Kann, koolivalitsuse dir. P. Mägraken, kutseoskuse osakonna dir. V. Päts, abidir. A. Borkvell, haridusnõunikud J. Kiivet, V. Viilup ja 7 koolinõunikku.

Kongressi avasõnas ühingu esimees F. Raska märgib, et esimesest täienduskoolide õpetajate kongressist (1929. a.) on möödunud üle 6 aasta. Selles ajavahemikus täienduskool on suutnud püsima jääda ja näidata oma vastavust elule, koolide kui ka õpilaste arv üle riigi püsib stabiilsena (koole 51—60, õpilasi ca 2000), mitmed koolid on oma õppekavu laiendanud ja muutunud kutselaadilisteks. Täienduskoolide elus on olnud ka rida takistavaid tegureid, nagu vastavate õpperaamatute puudumine, raskused õpetajate töötingimuses, õpetaja töökohta alatine sõltuvus õpilaste arvust, töötamine alla normi tundidega. Eelolev kongress aidaku tuua selgust neisse ja paljudesse teistesse t.-koolide elus aktuaalseisse küsimustesse.

Kõneleja erterpanekul saadetakse tervitustelegramm Riigivanemale.

Haridus- ja sotsiaalminister N. Kann oma tervitussõnas soovib edu kongressile tema töös ja kriipsutab alla, et HSM on alati tunnustavalt suhtunud täienduskoolidesse ja nende töösse. Kuiigi üksikute koolide sulgemine on osutunud paratamatuks õpilaste vähesuse tõttu,

siis on ministeerium alati olnud valmis kaaluma ka uute koolide avamist teisel, kus selleks küllaldaselt õpilasi. Nii on praegu avatud uus täienduskool Saaremaal.

Meie ülesandeks olgu oma noorsoo õppimisaega pikendada, nii nagu seda on teinud mitmed naabermaad (Soomes t.-kool ja järekkool sunduslik, Saksamaal ja Inglismaal 8. a. algkool, Ungaris 6-a. algk. + 3 kl. täienduskool, Lätis 7-a. rahvakool jne.). Olen isiklikult väga rahul, et meil on olemas täienduskool, mis võtab ära osa õpilasi järekkoolist. Kaugemas tulevikus tahame t.-koolide võrku veelgi laiendada, et järekkoolide asemele võiksid tõusta täienduskoolid. Praegu aga pole see majanduslike võimaluste piiratus tõttu veel läbiviidav, kuna ministeeriumil uued kesk- ja kutsekoolid, samuti ka rida algkooli vajavad veel erakorralisi kulusid, nii näiteks pole mitmel pool koolimajad ja nende sisustus kaugeltki mitte heas seisukorras.

Kongressi juhatus valitakse 3-liikmeline: F. Raska, E. Viibur, E. Aarvel, samuti sekretariaat: A. Lill, H. Kõiva, V. Vahar.

Tervitusi kongressile ütlevad linnanõunik J. Kents Tallinna linna haridusosakonna nimel, dir. O. J. Kiesel EKESKO poolt ja telegraafi teel Eesti Õpetajate Liit.

Referaadis „Rahvuslikust kasvatuses täienduskoolis“ J. Adamson annab ülevaate rahvusliku mentaliteedi tähtsusest ja selle arendamisvõimalustest üksikute õppeainete ja koolitöö piirides üldse. Põhimotiivina kriipsutatakse alla, et rahvustunnet tuleb õpilastes ärkvele õhutada alatiste pidevate viidetega ja märkuste ning võrdlustega. Tuleb võidelda sageli maadvõrva alaväärisustunde vastu ja tõsiselt hinnata ning esile tõsta meie omi saavutusi, mis sageli isegi ületavad vanade kultuurrahvaste omi (nii näit. referendi arvates meie õpperaamatud on osutunud paremaiks kui Prantsuse ja Austria omad jne.).

Kodumajandusnõunik A. Martin oma referaadis „Kodumajanduslike ainetega käsitlemisest“ kriipsutab alla, et nende ainetega õpetamisel tuleb esikohale seada hügieeniliselt ja ratsionaalselt põhjendatud tegeliku elu nõuded. Toiduvalmistamine ei tohi areneda kohvilaua- ega küünlaskultuuriks, vaid olgu nii raha- kui ka ajakulu suhtes rajatud meie argielu võimalustele. Noori perenaisi tuleb õpetada kalkuleerima ja ökonoomiliselt majandama. Käsitöö alal tuleb lähtuda valmistatava eseme otstarbest, siis leida materjal ja lõppeks vastav töötehnik, kuna senini sageli minid teatava tehnilise võtte õpetamiseks materjali otsima ja lõppeks alles vaadati, kus valmistatud eset saaks kasutada. Tegelikud tööd olgu kooskõlas teoreetiliste õpetustega. Dikteerimismeetod õppetöös peab kaduma, õpilasi juhatatagu tööülesannetega iseseisvale tööle. Eriti palju tööd tuleb õpetajal teha kohas, kus õpilaste vanemad on kehvad, sest just seal on vaja palju leidlikkust ja abi elu paremaks korraldamiseks.

E. Viibur referaadis „Käsitöö-õpetuse rajamisest hingeelulistele alustele“ viitab neile mitmekesisustele ja erinevustele, mis esinevad õpilaste iseloomus, konstitutsioonis, võimetes. Käsitöö õpetus tuleb rajada individuaalselt, iga õpilase tajumistüübile vastavalt. Tuleb hoiduda õpilasi koormamast üle jõu käivate tööülesannetega.

E. Aarvel oma ettekande „Suviste praktiliste tööde korraldamisest“ on rajanud vastavasisulise ankeedi andmeile, millest nähtub, et senini seda iga täienduskool on teinud isemoodi ja omal algatusel. Referent soovib, et edaspidi suvipraktikumi korraldamine üle riigi koolitüüpide järgi ühtlustataks ja õpetaja suvine töö ka tasu suhtes kuidagi arvestamist leiaks.

Kongressi teine päev algab haridusnõunik J. Kiiveti referaadiga „Täienduskool Eesti koolisüsteemis, olenevalt teostavast koolireformist“. Referent näitab statistiliste andmete varal, et uus keskkool senini pole avaldanud märgatavat mõju t.-koolidele nende õpilaste arvu vähenemise suunas. Pöörde täienduskoolide arengusse ja arvu toob aga HSM-i kavatsus elujõulisemaid ja püsiva õpilaste arvuga täienduskoole muuta kutsekoolideks. Esialgu kavatakse tulevast õppeaastast ümber muuta umbes 15 täienduskooli, osalt ühe-, osalt kaheaastase kursusega kutsekooliks. Üheaastase kutsekooli laad ja ülesanded on nähtud ette kahes variandis: 1) anda õpilasele ametioskuse algmed ühel kitsal alal (näit. puutöö); sel juhul võetakse edaspidi meistri juures või tööstusmajandusõpilaste koolis see aasta arvesse; 2) anda ülevaade mitmest tööalast, mis võimaldab kutsevalikut hõlbustada kui ka kohe ellu astuda.

Kaheaastasel kutsekoolil on samuti 2 varianti: 1) ainult üks kitsas ala (näit. silmusekudumine), mis annab kutseoskuse tunnistuse; 2) palju mitmekesiseid oskuseid. Viimase tüübi lõpetajal võetakse pikema kursuse kestvusega kutsekooli astumisel arvesse üks aasta.

Teostamisele tuleb sunduslik järekkool mõjub oletatavasti täienduskoolide õpilaste arvule soodustavalt ja võimaldab seega nõuda ka korralikku kooliskäimist, sest seaduseelnõu järgi vabanevad järekkooli kohustusest need õpilased, kes ükskõik missuguses koolitüübis õpivad veel seitsmenda õppeaasta.

Koolinõunik H. Summer referaadis „Õppe- ja kasvatus töö viljastamisest täienduskoolis“ märgib rõõmustavalt, et t.-koolid on juba viinud meie rahva hulka

palju kutsealalise oskusi ja huve. Avalikes raamatukogudes on tõusnud selle arvel kutsealalise teadusliku kirjanduse lugemine ja nõudmine. Tulevikus tuleks nõuda tihedamat kontakti t.-kooli õpilaste vanematega ja kodudega, põllumajandus täienduskooles tuleks õpetada tulevasi põllumehi suhteid looma maatulunduskonsulentidega. Samuti õpetatagu iseseisvalt kasutama ajakirju ja kirjandust ning tutvustatagu õpilasi ka õpperingide tööviisiga, mis neil võimaldaks pärastises elus teaduslikku edasiõppimist omal käel. Täienduskoolide ülalpidamiseks maal peaks liituma mitu valda, kuna ühel vallal see sageli käib üle jõu. HSM-il tuleks kõigiti soodustada täienduskoolide varustamist õppe- ja käsiraamatutega. Tuleks püüda parandada t.-kooli õpetajate senist kindlustetud ja rasket majanduslikku olukorda sel teel, et neil võimaldataks õienda algkooli õpetaja kutseksam ka ühes aines ja kuidagi arvestataks ka suve vaheajal toimuvate praktiliste tööde tasu.

Viimase referaadiga esineb F. Raska teemal — „Õpetajaskonna organiseerimine avalikõiguslikul alusel“. Referent pooldab õpetajate koja asutamist pariteedi alusel ja märgib, et Täienduskoolide Õpetajate Ühingu asutamine 1928. a. on saanud ajalooliseks sündmuseks meie õpetajaskonna organiseerimises, kuna siit esimesena algas õpetajate koondumine koolitüüpide järele, mis praegu on kujunenud ainuõigustatud mooduseks. Täienduskoolide Õpetajate Ühing on alati olnud valmis sõbralikuks koostööks teiste õpetajate organisatsioonidega.

Kongressi lõpul haridusnõunik J. Kiiwet nendib kongressi kordaminekut ja tänab selle korraldajaid, tegelasi ja osavõtjaid. Esimehe F. Raska ettepanekul lõpetatakse kongressi töö hümniga.

Kongress võttis ühel häälel vastu järgmised resolutsioonid:

1. Täienduskoolide töö viljakuse tõstmiseks on tarvis Haridus- ja sotsiaalministeeriumi kaasabi selleks, et lähemal ajal võiksid ilmuda õpperaamatud täienduskoolidele.

2. Kongress peab tarvilikuks täienduskoolide kiiret varustamist käsiraamatutega ja kehvemate õpilaste jaoks ka õpperaamatutega, kusjuures kõiki raamatuid peaks leiduma küllaldane arv eksemplare, et võimaldaks nende pidev kasutamine isetegevuse põhimõttele rajatud õppetöös.

3. Kongress peab tarvilikuks, et täienduskoolide õpetajatele antaks võimalus algkooli-õpetaja kutse omandamiseks üksikuis õppeaineis, mis neil võimaldaks täie töönormi saamise kahes koolis kokku.

4. Kongress peab soovitavaks täienduskoolide tarvidustele vastava näitliku raamatukogu asutamist avatava kodutööstuse muuseumi juures.

5. Kongress leiab, et:

a) suvepraktika korraldamine ja hindamine on igas koolis isesugune, ja soovib, et praktika korraldamine ühtlustataks üle riigi eri koolitüüpide järele;

b) kuna täienduskoolide õppejõud töötavad võrdlemisi raskeis tingimustes ja paljud on sunnitud töötama alla normi tundidega, siis tuleks täienduskoolide õppejõudude nädalalundide norm viia maal vähemalt 28-ni, linnas 25-ni;

c) osa tk. õppejõude on seotud suvepraktikaga, mille eest õppejõudude tasude seadus eritasu ette ei näe, siis leiab kongress, et suvepraktikaga seotud ainete nädalalundide norm tuleks viia maal 25-ni, linnas 22-ni.

6. Kongress leiab, et põllumajanduslikkudele täienduskoolidele on hädavajalised majapidamised põllumajandusliku praktika korraldamiseks, mille kaudu võiks ümbruskonda ja alkoole varustada istutamismaterjaliga.

Kongress soovib, et omavalitsused astuksid samme täienduskoolidele koolitalude muretsemiseks nimetatud otstarbeks.

7. Kongress leiab, et nii täienduskooli kui ka teiste koolitüüpide tähtsamaks kasvatuslikuks ülesandeks on õppivas noorsoos tugeva rahvusliku mentaliteedi välja arendamine, sest iseseisev Eesti vajab mitte ainult tahtekindlaid ja teovõimelisi, vaid ka rahvuslikult orienteeritud kodanikke, kes suudaksid pidevalt arendada oma kultuuri ja kaitsta Eesti rahvuslikke saavutusi nii poliitilises kui ka kultuurelul.

8. Kongress pooldab õpetajatekoja asutamist pariteedi alusel ja volitab ühingu juhatust astuma samme vastava seaduse-elnõu väljatöötamiseks koos teiste õpetajate organisatsioonidega.

9. Kongress pooldab järgnevaid juhtlauseid:

a) õpilasele võimaldatagu õppekava piires rohkem iseseisvat tööd, tööjuhiste jm. abil;

b) töö kaudu arendatagu õpilases loovaid jõude ja lugupidamist käsitöö vastu;

c) õpilast ärgu koormatagu ülemääraliselt kauavältavate tööülesannetega, suuremad tööd esinegu vaid kollektiivtööna;

d) õpilase käsitööde hindamine seatagu psühholoogilisele alusele, kusjuures arvestatagu eraldi iga õpilase individuaalseid võimeid;

e) õpetaja pööraku suuremat tähelepanu noorte hingeelule, selle uurimisele ning rajagu viimasele oma töö ja hindamine;

f) käsitööõpetus alkoolest ühtlustatagu ja nõutagu võimalikult õppekava läbitöötamist.

Võõrkeelte õpetajate päevad.

Haridus- ja sotsiaalministeeriumi ülesandel korraldab Eesti Keskkooliõpetajate Kogu võõrkeelte õpetajate päeva Tallinnas 15. ja 16. aprillil s. a. Tallinna linna poeglaste kommertsgümnaasiumi ruumes, V.-Pärnu maantee 19 a. Päeva kava on esialgu koostatud järgmiselt.

Keskpäeval, 15. aprillil.

Kell 9.	Avamine ja juhatuse valimine.	
9.30.	Võõrkeelte õpetuse eesti koolides	E. Jaanvärk.
10.	Hääldamine, grammatika, õigekiri	M. Simre.
10.30.	Kirjalikud tööd ja harjutused	A. Pohl.
11.	Sõnavara ja selle omandamine	J. Estam.
12.	Aktiivse ja passiivse keeleoskuse omandamine	A. Graf.
15.30.	Inglisekeelne lektüür klassis ja kodus	J. Silvet.
16.	Saksakeelne lektüür klassis ja kodus	Th. Thomson.
16.30	Emakeele tarvitamine ja tõlkimine võõrkeelte õpetamisel . .	Tr. Pärli.

Neljapäeval, 16. aprillil.

9.	Inglise keel I ja II võõrkeelena	J. Variste.
9.30.	Saksa keel I ja II võõrkeelena	A. Jahnentz.
10.	Metoodilisi küsimusi ladina keele õpetamisel	A. Herman.
10.30.	Ladina autorite lugemise siht ja meetod	E. Kimmel.

Päevast osavõtjatele hangitakse sõidusoodustused raudteel Tallinna. Päeva ajal korraldatakse ka õpperaamatute näitus.

Soovitav on, et ka teiste ainete õpetajad päevast külalistena osa võtaksid.

V Soome-Ugri Kultuurkongress Tallinnas 26.—28. juunini 1936.

Esimesest Soome-Ugri Kultuurkongressist möödub tänava juba 15 aastat. Nimelt peeti see Ühissoome Koolikongressi nime all, 20.—22. juunini 1921 Helsingis. Järgnes teine Soome-Ugri Hariduskongress 19.—21. juunini 1924 Tallinnas ja kolmas 10.—13. juunini 1928 Budapestis. Neljas kultuurkongress leidis aset jälle Helsingis 16.—18. juunini 1931, ja seal oli Eesti esindajail au esitada kutse järgmisele hõimukongressile Tallinnas, mis nüüd, kokkuleppel Soome ja Ungari toimekondadega, on otsustatud pidada 26.—28. juunini 1936.

Eesti poolt on kongressi juhtkond moodustatud järgmiselt. Kongressi Aupatroomiks on lahkesti nõustunud olemas Riigivanem Konstantin Päts. Kongressi hooldajaks on Haridus- ja sotsiaalminister Nikolai Kann. Aupresiidiumi kuulub 12 liiget, nimelt: Vägede Ülemjuhataja Johan Laidoner, Peaministri asetäitja Kaarel Eenpalu, Välisminister Julius Seljamaa, Tartu ülikooli rektor Johann Köpp, Piiskop Hugo-Bernhard Rahamägi, Mitropoliit Aleksander, kunstnik Dr. Ants Laikma, Dr. Oskar Kallas, helilooja Miina Härma, kirjanik Karl-Eduard Sööt, Tallinna linnapea Jaan Soots, Professor Julius Mark. Kongressi peatoimkonna koosseis on järgmine: esimees dir. A. Veiderma, abiesimehed dir. V. Päts ja G. Ollik, laekur ministriabi K. Jürgenson, liikmed pr. Linda Eenpalu, minister P. J. Hynninen, peakonsul M. Raud, konservatooriumi dir. J. Aavik, haridusnõunik J. Kiivet, dir. A. Kuks, insp. H. Kuusik, prof. J. Mägiste, Kaubandus-Tööstuskoja esimees J. Puhk, kapten A. Truuvvere, sekretär A. Raun.

Kongressi kava on kujunenud järgmiseks.

Kooli- ja kunstnäitused 21.—28. juunini 1936.

Neljapäeval, 25. juunil 1936.

Soome külaliste saabumine	Aeg: kell 15.00
Näituse külastamine, linna vaatamine	
Ungari külaliste saabumine	„ 17.00
Toimekondade ja harrastusringide koosviibimisi	„ 19.00
Soome helitööde kontsert Estonia kontsertsaalis	„ 21.00—23.00
Samal õhtul veel eesti muusikalavastus Estonias.	

Reedel, 26. juunil 1936.

Avamisjumalateenistus Kaarli kirikus	„ 10.00—11.00
Kongressi pidulik avamine Estonia kontsertsaalis	„ 11.30—13.00

Üldkoosolek Estonia kontsertsaalis:	kell 14.30—16.30
1. Prof. J. Mark: Soome-Ugri rahvaste kaubandusest.	
2. Ülemriiginõunik dr. A. Ban: Soome-ugri rahvavaimu loov jõud.	
3. Prof. A. M. Tallgren: Eesti ja Soome ajaloo algusel.	
Harrastusringide koosolekuid	kell 17.30—20.00
Eesti helitööde kontsert Estonia kontsertsaalis	„ 21.00—23.00

Laupäeval, 27. juunil 1936.

Üldkoosolek Estonia Kontsertsaalis:	„ 9.00—11.30
1. Minister prof. K. T. Jutila: Soome majanduslikust arengust iseseisvuse ajal.	
2. Prof. J. Hankiss: Ungari kirjanduse asend maailmas.	
3. Agr. Th. Pool: Eesti agraarreformist ja selle tulemustest.	
Harrastusringide koosolekuid	kell 15.00—17.00
Rahvapidu staadionil	„ 18.00—20.30
Ungari helitööde kontsert Estonia kontsertsaalis	„ 21.30—23.00

Pühapäeval, 28. juunil 1936.

Harrastusringide ettevõtteid ja lähemaid ekskursioone	„ 8.00—12.00
Jumalateenistusi kirikus	„ 10.00—11.30
Lõppaktus Estonia kontsertsaalis	„ 13.30—15.00
IV Ülemaaline Meeslaulupäev hipodroomil	„ 16.00—20.00

Kongressil on ette nähtud järgmised harrastusringid:

1) Kirjanduslik-ajakirjanduslik, 2) raamatukogunduse, arhiivinduse ja bibliograafia, 3) usuasjade, 4) koolide järelevalve, 5) ülikooli õppejõudude, 6) keskkooliõpetajate, 7) algkooliõpetajate, 8) kutsekooliõpetajate, 9) vabaharidustöö, 10) ühiskondliku hoolekande, 11) naistegevuse, 12) arstiteadlaste, 13) rohuteadlaste, 14) ühistegelise, 15) põllumajanduslik, 16) kaubandus-tööstuse, 17) inseneride, 18) õigusteadlaste, 19) loodusteadlaste, 20) rahvateaduse, 21) kodukaitse, 22) hõimutöö ja välisühimude, 23) üliõpilaste, 24) alkoholismi-vastase võitluse ja 25) spordi harrastusringid.

Kongressi puhul korraldatakse järgmised ekskursioonid:

A. Lühemad: 1) Kadriorg, Pirita, Kose, 2) Keila-Joa, Rannamõisa, 3) üks uus asundus, 4) muud kohad Tallinna ümbruses.

B. Pikemad: 1) Tallinna-Tartu-Petseri, 2) Tallinn-Tartu-Tartu ümbrus, 3) Tallinn-Narva-Narva-Jõesuu, 4) Tallinn-Pärnu, 5) Kohtla tööstus ja mererannik, 6) Põllumajandus Viljandimaal ja Viljandi.

Kongressi liikmeks on 3 krooni eestlastele. Selle eest saab iga osavõtja vaba pääsu kongressi üld- ja harrastusringide ettevõtteile, kongressi märgi ja protokoll, soovi korral soodustusi raudteesõitudel ja korteri leidmiseks Tallinnas. Kontsertide, muusikalavastuse, rahvapeo ja Meeslaulupäeva, samuti ka ekskursioonide eest on eraldi maks. Kongressi liikmeks registreerimise kord avaldatakse pea. Lähemaid teateid kongressi kohta annab kongressi sekretariaat (Tallinn, Lai t. 1).

Haridus- ja sotsiaalministeeriumi pedagoogiline ajakiri „Eesti Kool“ ilmub 10 korda aastas, iga kuu üks vihik, välja arvatud juuni- ja juulikuu. Tellimishind on 3 kr. aastas, poolaastas 1 kr. 50 s., välismaale 4 kr. aastas. Tellimisraha võib maksta postil „Eesti Kooli“ jooksvale arvele nr. 433. Tellimisi võtab vastu iga postiasutus.

„Eesti Kooli“ üksikuid vihikuid hinnaga 40 senti eks. võib saada toimetusest, „Kooli-Kooperatiivi“, „Päevalehe“, „Rahvaülikooli“ ning „Töökooli“ raamatukauplustest Tallinnas ja „Akadeemilise Kooperatiivist“ Tartus.

Kuulutuste hind on kaantel ja erilehtedel 30 krooni leheküljel.

Toimetus: vastutav toimetaja P. Mägraken, toimetuse liikmed: J. Aavik, A. Borkvell, J. Grünthal, A. Kurvits ning V. Päts ja tegev toimetaja G. Ollik.

Toimetuse asukoht on Haridus- ja sotsiaalministeeriumis, tuba nr. 20, telef. 453-59 (Tallinn, Tõnismägi 11).

Vastutav toimetaja **P. Mägraken.**

Tegev toimetaja **G. Ollik.**

Riigi trükikoja trükk, Tallinn, Niine 11.

ETK maitsev kohv ja sigaretid
Turist on parimad Eesti kodule

O./U. RAF. HAARLA

TALLINN, TINA 9. TEL. 302-56

Nõudke

märgil

tuntud headuses

Joonistusblokke

„Usin joonistaja“

Joonistusvihke

Ilmus trükist V. MARVETI

Mandoliini õpik

Juhiseid mandoliini käsita-
miseks, tuntud lasteviisidest
koosnevaid harjutisi, ja juhi-
seid mandoliin-orkestri
koostamiseks algkooles

Hind 60 senti

PEALADU **V. TAMMANI**
KIRJASTUSES, TARTUS
TÄHE TÄN. 8 TELEFON 4-44

Mis sepale alas ja vasar, seda õpetajale

JOH. KÄISI

UUSI TEID ALGÕPETUSES

Nimetatud sari sisaldab õpetajale kõige hädavajalisemaid metoodilisi käsiraamatuid ja on aluspõhjaks iga õpetaja ja kooli raamatukogule.

Nõudke üksikasjalikke nimekirju.

K. K. Ü. „TÖÖKOOI“

Tallinn, V. Roosikrantsi 3. Telef. 462-56.
Rakvere, Tallinna tän. 32. Telef. 17.

REISIBÜROO

Peakontor:

Tallinn, Raekojaplatsil (Tartu Panga kõrval). Tel. 433-20.

Osakonnad:

Tartu, Suurturg 7. Tel. 3-72. Pärnu, Endla majas. Tel. 1-13.
Telegrammide aadress: ERBO Tallinn või Tartu.

Raudteepiletite müük:

- a) kõikidesse kodumaa jaamadesse,
- b) kõikidesse Euroopa suurematesse linnadesse.

Laevapiletite müük:

a) kõikidel kodumaa ja Baltimere liinidel, b) ookeanipiletid inglise, saksa, prantsuse, rootsi, hollandi, itaalia ja ameerika laevaliinidel, kõikidesse suuremaisse ulgumere sadamadesse.

Esitus ja agentuur kõikidest suurematest Euroopa reisibüroodest. ○ Rahvahetus ning valuuta ost turistidelt. ○ Välismaa passide ja viisumite muretamine. ○ Ringreisi piletid turistidele kogu Euroopas. ○ Ohusõidupiletid „Aero“, „Derulft“i ja „Lot“i liinidele. ○ Kohalikkude omnibuse liinide piletid, o-t. „Mootor“ ja teised. ○ Nõuanded ja arvestused reisi kohta tasuta.

A/s. „Eesti Reisibüroo“